

ปัญหาการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชในชั้นก่อนฟ้อง

ร้อยตำรวจโท จีรศักดิ์ เจ็คนอก

การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต
วิชาเอกกฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรม สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2563

**The problem of criminal prosecution against psychiatric
patients in the previous class**

Police Lieutenant Jeerasak Jeknok

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Laws in Criminal Law and Criminal Justice

School of Laws

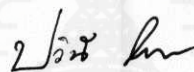
Sukhothai Thammathirat Open University

2020

หัวข้อการศึกษาค้นคว้าอิสระ ปัญหาการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชในชั้นก่อนฟ้อง
ชื่อและนามสกุล ร้อยตำรวจโท จีรศักดิ์ เจ็คนอก
วิชาเอก กฎหมายอาญาและกระบวนการยุติธรรม
สาขาวิชา นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปวีณี ไพรทอง

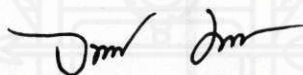
การศึกษาค้นคว้าอิสระนี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2564

คณะกรรมการสอบการศึกษาค้นคว้าอิสระ

ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปวีณี ไพรทอง)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์อาจารย์ มีอินทร์เกิด มีสิทธิ์)

(รองศาสตราจารย์รวิฐดี เทพทอง)

ประธานกรรมการประจำสาขาวิชานิติศาสตร์

ชื่อการศึกษา คั่นคว้ออิสระ ปัญหาการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชในชั้นก่อนฟ้อง
 ผู้ศึกษา ร้อยตำรวจโท จิรศักดิ์ เจ็คนอก รหัสนักศึกษา 2614003826 ปริญญา นิติศาสตรมหาบัณฑิต
 อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปวีณี ไพรทอง ปีการศึกษา 2564

บทคัดย่อ

การศึกษาคั่นคว้ออิสระนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎี วิวัฒนาการ แนวทางการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชและหลักการให้ความคุ้มครองสิทธิ (2) ศึกษาแนวทางในการดำเนินคดีอาญาและการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช ตามหลักสากล (3) ศึกษาเปรียบเทียบ วิเคราะห์ปัญหา แนวทางการดำเนินคดีอาญาและการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ป่วยจิตเวชตามหลักกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศญี่ปุ่น (4) ศึกษาปัญหาและเสนอแนะแนวทางการแก้ไขกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิ ในการดำเนินคดีอาญาผู้ป่วยจิตเวชของประเทศไทย

การศึกษาคั่นคว้ออิสระเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเอกสาร จากตัวบทกฎหมาย ตำราทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ บทความ สื่อข้อมูลอินเทอร์เน็ตและเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า (1) ตามหลักแนวคิด ทฤษฎี แนวทางในการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชและการให้ความคุ้มครองสิทธิ ผู้ต้องหาต้องมีความสามารถเพียงพอ และความเท่าเทียมกันในการต่อสู้คดีได้ (2) แนวทางดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชตามหลักสากลเป็นหลักประกันและวิธีการนำไปสู่ความถูกต้องชอบธรรม โดยไม่เลือกปฏิบัติในทุกรูปแบบ (3) ในการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชตามหลักกฎหมายไทยหากไม่มีความสามารถเพียงพอในการต่อสู้คดี ในชั้นการดำเนินคดี โดยส่งเข้ารับการรักษา จนกว่าจะต่อสู้คดีได้ ส่วนการดำเนินคดีอาญาผู้ป่วยจิตเวชในต่างประเทศมีแนวทางคล้าย ๆ กัน โดยผู้ป่วยจิตเวชต้องมีความสามารถเพียงพอต่อสู้คดีได้หรือต้องมีผู้แทนคดีและต้องมีการตรวจพิสูจน์ถึงความเป็นผู้ป่วยจิตเวชและความสามารถในการต่อสู้คดี เช่น สหรัฐอเมริกา มีศาลเป็นผู้พิจารณาเกี่ยวกับสภาวะจิตโดยการพิสูจน์ความเป็นผู้ป่วยจิตเวชโดยผู้เชี่ยวชาญ ประเทศอังกฤษ มีคณะลูกขุนเป็นผู้พิจารณาโดยความเห็นของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย 2 คน ประเทศญี่ปุ่น หากเป็นผู้ป่วยจิตเวชจะต้องมีการตั้งผู้แทนคดีเพื่อดำเนินการแทน (4) ปัญหาที่พบคือ ในการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชในชั้นพนักงานอัยการพบว่าหากผู้ต้องหามีอาการป่วยจิตเวชเกิดขึ้น กฎหมายมิได้ให้อำนาจพนักงานอัยการในการสั่งให้แพทย์ตรวจและเสนอความเห็นถึงความสามารถในการต่อสู้คดีได้ จึงต้องย้อนสำนวนกลับไปยังพนักงานสอบสวนเป็นผู้สั่งให้แพทย์ตรวจพิสูจน์ ทำให้กระบวนการดำเนินคดีเกิดความล่าช้าในทางปฏิบัติ กระทั่งสิทธิของผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช และกรณีที่พนักงานสอบสวนดำเนินคดีกับผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชแต่มีความสามารถในการต่อสู้คดีโดยได้ดำเนินคดีเช่นเดียวกับผู้ต้องหาปกติทั่วไป ซึ่งเป็นการใช้ดุลพินิจในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีเป็นหลักสำคัญมากกว่าอาการป่วยจิตเวช ผู้ศึกษาจึงเสนอแนะว่าควรแก้บทบัญญัติของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 โดยเพิ่มอำนาจส่งตรวจพิสูจน์ความเป็นผู้ป่วยจิตเวชของพนักงานอัยการและควรเพิ่มเติมบทบัญญัติของกฎหมายให้ผู้เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ของผู้ต้องหา สามารถยื่นแสดงหลักฐานถึงความเป็นผู้มีอาการป่วยจิตเวชและแสดงถึงความสามารถในเรื่องการต่อสู้คดีได้เพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจของพนักงานสอบสวนในการใช้ดุลพินิจเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชเพียงฝ่ายเดียว

คำสำคัญ ผู้ป่วยจิตเวช สิทธิของผู้ต้องหา กระบวนการยุติธรรมทางอาญา

Independent Study title: The problem of criminal prosecution against psychiatric patients in the previous class

Author: Police Lieutenant Jeerasak Jeknok; **ID:** 2614003826; **Degree:** Master of Laws;

Independent Study advisor: Dr.Pawinee Paitong, Associate Professor;

Academic year: 2021

Abstract

This independent research aims to (1) study the concepts and theories relating to the verification on use of state power, verification on assets and liabilities, criminal liability and punishment, and principal, provocateur, and abet, and offence conspiracy; (2) study the laws relating to the abet of criminal offence in verifying assets and liabilities pursuant to the principles of Thai and foreign laws; (3) analyze the problems relating to the abet's liability and punishment for the verification system of the assets and liabilities declaration; and (4) suggest a guideline for determining the abet's liability and punishment in deliberate offence in misstatement of assets or liabilities declaration or concealment of fact which should be notified for acknowledgement.

This independent study is a qualitative research using Documentary Research Method. The research was conducted from all related documents whether being articles of law, textbooks, articles, thesis, independent studies, researches, and electronic data both of Thailand and of foreign countries.

The finding revealed that (1) according to the concepts and theories relating to the verification on use of state power, and liability and punishment in case of the deliberate misstatement of assets and liabilities declaration, the nature of the abet's offence and penalty in the said offence has not currently been determined in the laws; (2) the nature of offence and penalty for the accomplish or particeps criminis in the nature of being abet has been determined in the laws of the foreign countries, for instance, United States of America, and French Republic; while the nature of the abet's offence and penalty has not been determined in Thai laws at all; (3) the nature of offence and penalty particularly for the declarant of assets and liabilities declaration has been determined in Thai laws. This has caused the problem of no determination of the nature of the abet's offence and penalty in the said offence, resulting in no fear of the abet against the laws, occurrence of gap in the incomprehensive verification on assets and liabilities causing inefficient positive laws as expected; and (4) the amendment guideline for the law which is the Organic Act on Anti-Corruption B.E. 2561 (2018) has been suggested to be consistent with the current problem conditions in verifying assets and liabilities for more efficient anti-corruption.

Keywords: psychiatric patients, Rights of the accused, criminal justice

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยความเมตตากรุณาและความอนุเคราะห์อย่างสูงจากผู้มีอุปการะคุณหลายท่าน ดังจะกล่าวต่อไปนี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปวีณี ไพรทอง ที่ได้ให้ความกรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา โดยท่านได้ให้คำปรึกษา คำแนะนำ รวมไปถึงการชี้แนะแนวทางในการศึกษาวิจัยตั้งแต่ผู้เขียนเริ่มประเด็นหัวข้องานวิจัยศึกษาค้นคว้าอิสระตลอดมาจนผู้เขียนจัดทำงานวิจัยศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จ ทั้งคอยเอาใจใส่และคอยให้กำลังใจผู้เขียนเสมอมา

ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ คงจะเป็นประโยชน์กับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทย และคุณความดีอันเกิดแต่การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ ผู้เขียนขอมอบคุณความดีนั้นให้แก่บุคคลทุกท่านที่ได้กล่าวมา ตลอดจนผู้เขียนตำราและเอกสารต่าง ๆ ที่ผู้เขียนได้นำมาอ้างอิง แต่ถ้าหากการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้มีข้อผิดพลาดประการใด ผู้เขียนต้องกราบขออภัยมา ณ ที่นี้ และขออ้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

ร้อยตำรวจโทจรัสศักดิ์ แจ็กนอก

ตุลาคม 2564

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	4
3. ประเด็นปัญหาการวิจัย.....	4
4. สมมติฐานการศึกษา.....	4
5. ขอบเขตการศึกษา.....	5
6. คำนียามศัพท์เฉพาะ หรือคำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	5
7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
8. ระเบียบวิธีวิจัย.....	6
บทที่ 2 แนวคิดพื้นฐาน ทฤษฎี หลักการทั่วไปของผู้ป่วยจิตเวชกับการคุ้มครองสิทธิ ในการดำเนินคดีอาญา.....	7
1. ทฤษฎีพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา.....	7
1.1 ทฤษฎีควบคุมอาชญากรรม.....	8
1.2 ทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย.....	9
2. ระบบการดำเนินคดีอาญา.....	10
3. แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพและการคุ้มครองสิทธิ.....	12
4. ข้อความทั่วไปเกี่ยวกับผู้ป่วยจิตเวช.....	14
4.1 ความหมายของคำว่าผู้ป่วยจิตเวช.....	14
4.2 สาเหตุของอาการป่วยจิตเวช.....	15
4.3 ลักษณะอาการของผู้ป่วยจิตเวช.....	16
4.4 แนวทางการวินิจฉัยอาการของผู้ป่วยจิตเวช.....	19

สารบัญ (ต่อ)

5. ผู้ป่วยจิตเวชและการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา	21
5.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน	21
5.2 ทศการระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง	23
6. หลักการสำคัญที่กำหนดเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา	26
6.1 หลักสำคัญพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา	26
6.2 หลักสำคัญพื้นฐานของคดีอาญาในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดี	27
บทที่ 3 การคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยจิตเวชในประเทศไทยและต่างประเทศ	
ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา	29
1. การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา	
ตามกฎหมายไทย	29
1.1 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ	29
1.2 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชตามประมวลกฎหมายวิธี	
พิจารณาความอาญาของไทย	33
2. การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา	
ตามกฎหมายต่างประเทศ	40
2.1 สหรัฐอเมริกา	40
2.2 ประเทศอังกฤษ	45
2.3 ประเทศญี่ปุ่น	48
3. เปรียบเทียบการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช	
ตามกฎหมายไทยและต่างประเทศ	51
บทที่ 4 วิเคราะห์กระบวนการยุติธรรมทางอาญากับการดำเนินคดีผู้ป่วยจิตเวช	53
1. ปัญหากรณีอำนาจในการพิจารณาสั่งให้แพทย์ตรวจพิสูจน์ความเป็นผู้ป่วยจิตเวช	
ในชั้นพนักงานอัยการ	53
2. การคุ้มครองสิทธิผู้ป่วยจิตเวชในกรณีที่พบว่าเป็นผู้ป่วยจิตเวชแต่สามารถ	
ต่อสู้คดีได้	55

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	59
1. บทสรุป	59
2. ข้อเสนอแนะ	63
บรรณานุกรม	66
ประวัติผู้ศึกษา	71

ญ

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3.1 ตารางเปรียบเทียบการดำเนินคดีอาญาผู้ป่วยจิตเวชตามกฎหมายไทย และกฎหมายต่างประเทศ	51

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผู้ที่ประสบปัญหาความเจ็บป่วยทางจิต หรือที่เรียกว่า ผู้ป่วยจิตเวช เป็นบุคคลที่มีความเสี่ยงสูงในการกระทำความผิดตามกฎหมายอาญา โดยหากไม่ได้รับการดูแลรักษาจากแพทย์ และการเอาใจใส่ของญาติผู้ป่วยอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ย่อมทำให้การบำบัดรักษาอาการป่วยทางจิตไม่อาจช่วยลด หรือบรรเทาอาการลงได้ ซึ่งเมื่ออาการดังกล่าวได้เกิดขึ้นย่อมส่งผลให้ผู้ป่วยจิตเวชมีโอกาสที่จะไปกระทำความผิดกฎหมาย ซึ่งอาจทำให้เกิดความสูญเสียต่อชีวิต ร่างกายและทรัพย์สินของบุคคลอื่นและต่อตัวผู้ป่วยจิตเวชเองได้ ทั้งนี้ผู้ที่มีอาการป่วยจิตเวชอาจมีสาเหตุที่ก่อให้เกิดความผิดปกติทางจิตจากหลายสาเหตุด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นอาการที่เกิดจากความทรงจำที่บกพร่อง ความผิดปกติจากประสาทการรับรู้ ความผิดปกติด้านอารมณ์และจิตใจ ความผิดปกติของเนื้อหาความคิดหรือรูปแบบความรู้สึกนึกคิด ความผิดปกติของพฤติกรรมการแสดงออกของร่างกาย เป็นต้น ซึ่งอาการต่าง ๆ ของผู้ป่วยจิตเวช มีทั้งที่สามารถสังเกตเห็นได้โดยง่าย เช่น อาจจะมีการแสดงออกจากการท่าทางของร่างกายในลักษณะต่าง ๆ หรือการพูดคุยที่ไม่สามารถจับประเด็นได้ แต่ในบางกรณีลักษณะอาการที่บ่งบอกว่าเป็นผู้ที่บกพร่องทางจิต หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวช อาจไม่แสดงอาการออกมาถึงความบกพร่องทางจิตได้ หรือสังเกตเห็นได้ยาก¹

จากปัญหาดังกล่าวเมื่อผู้ที่มีอาการบกพร่องทางจิต หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวชได้ทำผิดกฎหมายอาญาและเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาแล้ว ความสามารถในการต่อสู้คดีย่อมไม่เท่าบุคคลปกติทั่วไป ดังนั้น สิทธิและแนวทางในการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชย่อมมีความแตกต่างจากบุคคลทั่วไป ตั้งแต่กระบวนการชั้นสอบสวน ชั้นอัยการ ชั้นศาล และชั้นราชทัณฑ์ ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยได้มีบทบัญญัติที่เกี่ยวเนื่องกับการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชไว้อย่างชัดเจนในหลายมาตรา ซึ่งหนึ่งในนั้นที่ผู้ศึกษาได้ทำหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้พบเจอปัญหาในทางปฏิบัติอันเกิดจากบทบัญญัติของกฎหมาย ที่ยังไม่ครอบคลุมในการให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวช ให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ และเป็นไปด้วย

¹ บุรตกร ศิริรัตนบวร. การคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยทางจิตในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). สาขากฎหมายมหาชน คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ. 2559. หน้า 21-22.

ความรวดเร็ว ก่อให้เกิดความยุติธรรมกับผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชอย่างแท้จริง ผู้ศึกษาได้พบปัญหาดังกล่าวตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ในระหว่างทำการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริต และไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวน หรือศาล แล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ ตรวจผู้นั้นเสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำ หรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวน หรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริต หรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจสั่งผู้นั้น ไปยังโรงพยาบาล โรคนจิต หรือมอบให้แก่ผู้อนุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัด หรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาได้ตามแต่จะเห็นสมควร

กรณีศาลงดการ ใต้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณา ดังบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้”

จากหลักเกณฑ์ของกฎหมายที่เกี่ยวกับกระบวนการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาที่มีอาการป่วยจิตเวชข้างต้น ผู้ศึกษาพบว่ายัง ไม่มีความชัดเจนอยู่หลายประการอันส่งผลต่อการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาที่มีอาการป่วยจิตเวช และอาจถือได้ว่าเป็นบุคคลที่ไม่มีความสามารถเพียงพอในการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อย่างสมบูรณ์ ย่อมก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้ที่มีอาการป่วยจิตเวช และการดำเนินคดีย่อมไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

จากการศึกษาแนวทางการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชตามหลักประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ทำให้ผู้ศึกษาได้พบปัญหา ดังนี้

ประการที่หนึ่ง ปัญหาซึ่งเกิดจากอำนาจในการสั่งให้แพทย์ตรวจพิสูจน์ความเป็นผู้ป่วยจิตเวชในชั้นพนักงานอัยการ

โดยเป็นการศึกษาในกรณีที่หากผู้กระทำความผิดได้ผ่านขั้นตอนของการสอบสวนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และไม่ปรากฏหรือมีเหตุอันควรเชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความบกพร่องทางจิต หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวช พนักงานสอบสวนก็ได้ทำสำนวนการสอบสวนนำส่งพนักงานอัยการเพื่อทำความเห็นสั่งฟ้อง แต่ในระหว่างที่สำนวนการสอบสวนอยู่ในชั้นพนักงานอัยการ กับพบว่าผู้ต้องหาเกิดมีลักษณะอาการน่าจะมีความบกพร่องทางจิต หรือเป็นอาการของผู้ป่วยทางจิตเวชขึ้น และมีเหตุอันควรเชื่อว่าจะผู้ต้องหาน่าจะมีอาการป่วยทางจิต กรณีดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเมื่อกระบวนการยุติธรรมถึงชั้นพนักงานอัยการ ตามหลักของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ได้กำหนดให้เพียงพนักงานสอบสวน และศาล เท่านั้นที่เป็นผู้สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้ต้องหา หรือจำเลย หากมีเหตุอันควรเชื่อว่าจะน่าจะมีความบกพร่องทางจิตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ เมื่อเหตุนี้เกิดขึ้นระหว่าง

การสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณา² แต่กฎหมายมิได้กำหนดให้อำนาจพนักงานอัยการสั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจพิสูจน์ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ที่มีความบกพร่องทางจิตหรือเป็นผู้ป่วยจิตเวชหรือไม่ ในทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นพนักงานอัยการต้องยื่นสำนวนการสอบสวนคืนให้พนักงานสอบสวนเพื่อปฏิบัติตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 อีกครั้ง จะเห็นได้ว่าขั้นตอนการปฏิบัติดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อผู้ต้องหาในความล่าช้าที่เกิดขึ้น กระทั่งกับสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองในการดำเนินคดีอาญาด้วยความรวดเร็ว และเป็นธรรม

ประการที่สอง ปัญหาซึ่งเกิดจากการไม่ได้รับความคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยจิตเวชในชั้นก่อนฟ้องคดีซึ่งหากพบว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ป่วยจิตเวช แต่มีความสามารถเพียงพอที่จะต่อสู้คดีได้ และพนักงานสอบสวนก็ได้ดำเนินคดีอย่างบุคคลปกติทั่วไป

จากหลักการของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ในชั้นก่อนฟ้องคดีนั้น จะเห็นได้ว่า กฎหมายกำหนดให้พนักงานสอบสวน สามารถใช้ดุลพินิจได้เมื่อเห็นว่าผู้ต้องหาเป็นผู้วิกลจริต มีความบกพร่องทางจิต หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวช และไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะต่อสู้คดีได้ ใ้แจ้งการสอบสวน ไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถต่อสู้คดีได้³ ดังนั้น หากพนักงานสอบสวน เห็นว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ที่มีความบกพร่องทางจิต หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวชแต่ยังมีความสามารถในการต่อสู้คดีได้ จึงไม่เข้าหลักเกณฑ์ตามมาตรา 14 พนักงานสอบสวน ก็จะดำเนินกระบวนการทางคดีต่อไป ซึ่งเห็นได้ว่าอำนาจในการส่งผู้ต้องหาไปตรวจเพื่อพิสูจน์ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ที่มีความบกพร่องทางจิตหรือไม่ นั้น เป็นอำนาจของพนักงานสอบสวนในการใช้ดุลพินิจแต่เพียงลำพัง และหากพบว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ป่วยจิตเวชแต่มีความสามารถเพียงพอในการต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวนก็จะดำเนินคดีเช่นเดียวกับบุคคลปกติทั่วไป ซึ่งอาจทำให้ผู้ต้องหาไม่ได้รับความคุ้มครองในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ จึงควรมีมาตรการหรือแนวทาง ในการมีส่วนร่วมของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้ป่วยจิตเวช ให้สามารถดำเนินการเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้ต้องหาและตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความผิดปกติทางจิตได้ เพื่อความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชให้สามารถต่อสู้ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อย่างเต็มที่

จากปัญหาดังกล่าว ตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ผู้ศึกษาได้พบปัญหาในทางปฏิบัติในการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จึงเห็นควรได้ศึกษาเรื่องนี้

² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 วรรคสอง

³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 วรรคสอง

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.1 เพื่อศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎี วิวัฒนาการ แนวทางการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวช และหลักการให้ความคุ้มครองสิทธิในระหว่างถูกดำเนินคดีอาญา

2.2 เพื่อศึกษาแนวทางในการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช ตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ

2.3 เพื่อวิเคราะห์ปัญหาข้อกฎหมายในการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวช พร้อมเสนอแนวทางการแก้ไข

3. ประเด็นปัญหาการวิจัย

กระบวนการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชของไทยนั้น พบว่ามียังมีความบกพร่องและยังขาดความชัดเจนในหลายประการ ที่อาจส่งผลกระทบต่อสิทธิ และการได้รับความคุ้มครองในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดี ซึ่งตามหลักประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ได้วางแนวทางการปฏิบัติและการให้ความคุ้มครองผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชในการต่อสู้คดีไว้แล้ว แต่ก็ยังไม่มีความชัดเจนเพียงพอ จึงได้ทำการศึกษาเพื่อหาแนวทางการแก้ไขข้อบกพร่องดังกล่าว เพื่อให้ผู้ป่วยจิตเวชที่ตกเป็นผู้ต้องหา ได้รับความคุ้มครองและสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

4. สมมติฐานการศึกษา

ในกรณีที่ผู้ป่วยจิตเวชได้กระทำความผิดทางอาญา หรือผู้กระทำความผิดทางอาญาเกิดมีอาการป่วยเป็นโรคทางจิตนั้น กระบวนการพิจารณาคดีกับผู้ที่มีความบกพร่องทางจิต หรือมีอาการป่วยจิตเวชดังกล่าว จะต้องมีการเพื่อให้ความคุ้มครองเป็นพิเศษแตกต่างจากการดำเนินคดีอาญากับบุคคลทั่วไป การส่งตรวจพิสูจน์ถึงความผิดปกติทางจิตจึงมีความสำคัญที่จะต้องอาศัยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญมาตรวจพิสูจน์ และกระบวนการในการส่งพิสูจน์ต้องเป็นไปเพื่อการคุ้มครองผู้ป่วยอย่างแท้จริง ปัญหาที่เกิดขึ้นในกระบวนการดังกล่าวยังคงไม่มีความชัดเจน ยังไม่ได้รับการแก้ไขและมาตรการทางกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันยังไม่อาจให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชได้อย่างทั่วถึง และการนำมาตรการทางกฎหมายมาปรับใช้ก็ยังพบว่ามีปัญหาติดขัดมากมาย สิทธิของผู้ป่วยจึงยังไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างแท้จริง

5. ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ จะศึกษาปัญหาการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชในขั้นตอนก่อนฟ้องคดีในชั้นพนักงานสอบสวน และชั้นพนักงานอัยการ ซึ่งเป็นการศึกษาในส่วนของ การใช้อำนาจส่งตัวผู้ต้องหาที่มีเหตุอันควรเชื่อว่าเป็นผู้ป่วยจิตเวชส่งให้แพทย์ทำการตรวจพิสูจน์ในระหว่างการพิจารณาคำฟ้องของพนักงานอัยการ และการใช้สิทธิยื่นเพื่อพิสูจน์ถึงความเป็นผู้ป่วยจิตเวชและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการศึกษาในบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 เกี่ยวกับอำนาจการนำส่งตรวจพิสูจน์อาการป่วยทางจิตของผู้ต้องหา และการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยจิตเวช ให้สามารถต่อสู้คดีตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้ เพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็ว ก่อให้เกิดความเป็นธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และสิทธิของผู้ต้องหาตามหลักสิทธิมนุษยชนของกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ

6. คำนิยามศัพท์เฉพาะ หรือ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ผู้ป่วยจิตเวช หมายถึง ผู้ป่วยที่มีอาการของโรคต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับจิตใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก บุคลิกภาพ ความจำ สติปัญญา การรับรู้ การรู้จักตนเองและการตัดสินใจ ดังนั้นความหมายของผู้ป่วยจิตเวชจึงรวมถึง ผู้ที่เป็น โรคประสาท โรคจิต และเป็นผู้วิกลจริตด้วย

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 เพื่อทราบถึงแนวคิด ทฤษฎี หลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในการดำเนินคดีและการให้ความคุ้มครองผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช

7.2 เพื่อทราบถึงความเหมือนหรือแตกต่างของขั้นตอนการปฏิบัติ วิธีการ แนวทางในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและการให้ความคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชตามหลักกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ

7.3 เพื่อทราบถึงปัญหาข้อกฎหมายและแนวทางการให้ความคุ้มครองสิทธิในขั้นตอนการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวช พร้อมเสนอแนวทางแก้ไข

8. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การศึกษาด้วยวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าจาก เอกสารทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศที่เป็นตัวบทกฎหมาย ตำราทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ บทความต่างๆ เอกสารประกอบการสัมมนา สิ่งพิมพ์ทางกฎหมาย รวมถึงแนวความคิดในเรื่องดังกล่าวของผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา อนุสัญญาของ องค์การสหประชาชาติ หลักสิทธิมนุษยชน รวมทั้งแนวทางการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวช ของ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และญี่ปุ่น และข้อมูลทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือ อินเทอร์เน็ต (Internet) เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาต่อไป

บทที่ 2

แนวคิดพื้นฐาน ทฤษฎี หลักการทั่วไปของผู้ป่วยจิตเวช กับการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญา

แนวทางการศึกษาในบทนี้ จะได้ศึกษาถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ป่วยจิตเวช ในแง่ของความหมาย สาเหตุ ลักษณะอาการ แนวทางการวินิจฉัยอาการของผู้ป่วยจิตเวช รวมไปถึงทฤษฎีและหลักการพื้นฐานที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญา สิทธิทั่วไปของผู้ต้องหาซึ่งเป็นผู้ป่วยจิตเวชที่จะต้องได้รับการคุ้มครองมากกว่าบุคคลปกติทั่วไป เพื่อให้บุคคลเหล่านี้ได้รับการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่เหมาะสมและให้ได้รับความเป็นธรรมสูงสุด

1. ทฤษฎีพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นระบบและกระบวนการที่มีหน้าที่ดำเนินการกับคดีอาญาโดยการบังคับใช้กฎหมาย มีขั้นตอนการดำเนินการที่ผ่านกระบวนการในหลายองค์กร ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อหรือก้าวล่วงต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคล อาทิ การใช้อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐ ตั้งแต่การควบคุม ค้นหา และตรวจสอบข้อเท็จจริง จนนำไปสู่การพิจารณาพิพากษาลงโทษ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ารูปแบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญามีความสำคัญต่อผู้เสียหายและผู้กระทำความผิดเป็นอย่างยิ่ง โดยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของแต่ละประเทศอาจมีกระบวนการ ลำดับขั้นตอน และรูปแบบที่อาจแตกต่างกัน ทั้งนี้ส่วนสำคัญอีกประการคือในแต่ละประเทศนั้น ได้นำรูปแบบจากแนวคิด ทฤษฎี และหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับกระบวนการดำเนินคดีอาญาแบบใดมาปรับใช้กับการดำเนินคดีอาญาภายในประเทศ โดยในแต่ละลักษณะของแต่ละรูปแบบมีทั้งข้อดีและข้อเสียในตัวเอง ดังนั้น การศึกษาทฤษฎี และหลักเกณฑ์การดำเนินคดีอาญาจึงมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้เกิดความเป็นธรรมและมีประสิทธิภาพมากขึ้นได้

สำหรับทฤษฎีรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นแนวคิดของ Herbert Packer ได้แบ่งกระบวนการพิจารณาคดีออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Model) และทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Process Model)

ซึ่งทฤษฎีรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งสองทฤษฎีนี้สามารถแสดงให้เห็นถึงกฎเกณฑ์ที่ขัดกันของกฎหมายอาญาได้อย่างชัดเจน ดังนั้นจึงเป็นความยากของรัฐและนักกฎหมายที่จะหาจุดสมดุล ระหว่างแนวคิดทั้ง 2 ทฤษฎี เพื่อให้กระบวนการดำเนินคดีอาญามีประสิทธิภาพในการควบคุมอาชญากรรมและ ในขณะที่เดียวกันก็กระทบกระเทือนสิทธิเสรีภาพของบุคคลให้น้อยที่สุด และเปิดโอกาสให้ต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และเสรี หากให้น้ำหนักไปทางแนวความคิดใดแนวหนึ่งย่อมเสียสมดุลของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไป³

1.1 ทฤษฎีควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Model)

ทฤษฎีการควบคุมอาชญากรรม (Crime Control Model) เป็นรูปแบบเพื่อเป็นการควบคุมอาชญากรรมตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่ากระบวนการพิจารณาทางอาญาจะต้องมีไว้เพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม การกำราบอาชญากรรม (Repression of Criminal Conduct) เป็นหน้าที่อันสำคัญที่สุดเพื่อรักษาไว้ซึ่งความสงบสุขของสังคมต้องมีประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม โดยกฎหมายอนุญาตให้เจ้าหน้าที่ของรัฐสามารถเข้าไปแสวงหาความจริง ไม่ว่าจะเป็นการตรวจค้น การจับกุม หรือการควบคุม โดยมีการตรวจสอบที่ไม่เคร่งครัดจากองค์กรภายนอก เพื่อประสิทธิภาพและความรวดเร็วในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ซึ่งการกระทำนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสงบสุขของสังคมโดยรวม ซึ่งการควบคุมอาชญากรรมให้ได้มีประสิทธิภาพนั้นกฎหมายที่ใช้บังคับในกระบวนการจึงจำเป็นต้องมีประสิทธิภาพและสามารถบังคับใช้ได้จริง⁴ เพราะหากว่าถ้าการบังคับใช้กฎหมายล้มเหลวก็จะส่งผลให้เกิดสถานะที่ประชาชนไม่เชื่อฟังและไม่ใส่ใจต่อกฎหมายรวมถึงไม่สนใจคำสั่งของสังคมส่งผลให้อัตราการก่ออาชญากรรมเพิ่มสูงขึ้นไปด้วย และเมื่อในสังคมมีอาชญากรรมมากขึ้น ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคม ประชาชนตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม และเกิดความไม่ปลอดภัยขึ้นกับชีวิตและทรัพย์สิน⁵

³ สำนักกฎหมาย Woody Law. (ม.ป.ป.). *ทฤษฎีการจัดรูปแบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา* (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://sites.google.com/view/chalermwut/crime-control-and-due-process/>. [2564, 9 กันยายน]

⁴ ดุลิต วาติประโคน. (2545). *บทบาทการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาในคดีอาญา* สึกกรณีตำรวจภูธรจังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 12-13.

⁵ ลิทธิพนธ์ กี่สุขพันธ์. (2559). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 18.

เนื่องจากทฤษฎีนี้มุ่งเน้นที่การควบคุมอาชญากรรม จึงมีหลักสำคัญอยู่ที่ความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย ดังนี้ ประเทศที่ให้ความสำคัญกับทฤษฎีดังกล่าวจึงมักมีกฎเกณฑ์ทางกฎหมายในลักษณะที่ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐมาก เพื่อให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการสืบสวน สอบสวน เพื่อให้ได้ตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ รวมถึงการป้องกันการเกิดอาชญากรรมได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งหากเจ้าหน้าที่กระทำการดังกล่าวแล้ว จะต้องกระทบกระเทือนต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างแน่นอน แต่มีเหตุผลว่าเพื่อเป็นการรักษาไว้ซึ่งความสงบสุขของสังคม หรือเพื่อประโยชน์ของสาธารณะย่อมสามารถที่จะกระทำได้⁶

1.2 ทฤษฎีความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Process Model)

หลักความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย (Due Process Model) เป็นอีกรูปแบบที่ยึดถือกฎหมายเป็นสำคัญ และเป็นรูปแบบที่ถือได้ว่าเป็นหลักในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ทฤษฎีกระบวนการนิติธรรม”⁷ ที่ยึดถือค่านิยมในเรื่องความเป็นธรรมตามขั้นตอนต่าง ๆ ในกระบวนการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งต้องเป็นไปอย่างจำกัดเพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน และหลักประกันสิทธิเสรีภาพที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ดังนั้น หากประเทศใดให้ความสำคัญกับแนวคิดในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศนั้นก็จะเป็นหนักไปในทางการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้บริสุทธิ์มิให้ถูกล่วงละเมิดโดยไม่เป็นธรรมจากเจ้าพนักงานของรัฐ สิทธิส่วนตัวของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง กระบวนการยุติธรรมขั้นตอนมักจะถูกจำกัดและถ่วงดุล บุคคลไม่อาจถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดจนกว่าจะผ่านการพิจารณาพิพากษาจากศาลว่ามีความผิด การสืบสวน การสอบสวน การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม และการรับฟังพยานหลักฐานจะต้องคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนยิ่งกว่าความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน⁸

จากที่กล่าวมาแม้รูปแบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งสองจะมีความแตกต่างกันในรูปแบบแนวความคิดแต่เป้าหมายสุดท้ายก็ต้องพิสูจน์ความผิด เพื่อลงโทษ การที่รัฐใดรัฐหนึ่งใช้รูปแบบใดในกระบวนการพิจารณาของตน ต้องพิจารณาประกอบกับสภาวะทางสังคม

⁶ จงรักษ์ จุฑานนท์. (2543). *การคุ้มครองสิทธิของประชาชนต่อการถูกจับกุมและการตรวจค้น โดยไม่ชอบธรรม*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 10.

⁷ ชลดา จินตเสถียร. *ข้อยกเว้นการห้ามรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบตามมาตรา 226/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). สาขานิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2553. หน้า 10.

⁸ เรื่องเดียวกัน. หน้า 10-11.

พื้นฐานทางวัฒนธรรมประกอบด้วย เพราะเหตุว่า กฎหมายต้องเดิน ไปควบคู่กับสังคม ถ้ารัฐนั้นมีความประสงค์มุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากกว่าการเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม ต้องการความเด็ดขาดในการควบคุมอาชญากรรมมิให้เกิดขึ้น ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐในการละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้โดยง่าย ก็อาจเกิดปัญหาในการล่วงละเมิดสิทธิและเสรีภาพในส่วนของประชาชน กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่ดีจะต้องรักษาความสมดุลระหว่างอำนาจรัฐในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษและหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะต้องไม่โน้มเอียงไปในทางใดทางหนึ่งมากเกินไป ต้องผสมระหว่างการควบคุมอาชญากรรมและความชอบด้วยกระบวนการทางกฎหมาย เพื่อให้เกิดสมดุลในกระบวนการพิจารณาตามสถานะทางสังคมและวัฒนธรรม⁹

2. ระบบการดำเนินคดีอาญา

แนวคิดเกี่ยวกับระบบการดำเนินคดีอาญาได้มีวิวัฒนาการมาจากระบบการดำเนินคดีอาญาที่การดำเนินคดีเป็นการดำเนินการโดยไม่คำนึงถึงสิทธิมนุษยชนไปสู่ระบบการดำเนินคดีอาญาที่เป็นไปในทิศทางที่ให้ความสำคัญกับแนวทางการคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน ทั้งนี้ตามแนวคิดของพวกเสรีนิยม และตามระบบการดำเนินคดีอาญาที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้เกิดเป็นหลักเกณฑ์วิธีพิจารณาความอาญาในการดำเนินคดีอาญาสมัยใหม่ขึ้นหลายประการ

จากแนวคิดดังกล่าวได้มีการแบ่งระบบการดำเนินคดีอาญา เป็น 3 ระบบ คือ

- (1) การดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวน (Inquisitorial System)
- (2) การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา (Accusatorial System)
- (3) การดำเนินคดีอาญาระบบผสม (The Mixed System)

การดำเนินคดีอาญาระบบไต่สวน (Inquisitorial System) เป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ คือระบบการดำเนินคดีอาญาที่ไม่มีการแยก “หน้าที่สอบสวนฟ้องร้อง” และ “หน้าที่พิจารณาคดี” ออกจากกันให้แต่ละองค์กรที่มีความรับผิดชอบแยกดำเนินการ แต่การดำเนินคดีอาญาจะรวมอยู่ในองค์กรเดียว คือผู้พิพากษาหรือศาล¹⁰ และเป็นระบบการพิจารณาคดีที่ได้รับอิทธิพลจากกฎหมายโรมัน เป็นระบบการพิจารณาคดีของประเทศที่ใช้กฎหมาย Civil Law ซึ่งศาลมีส่วนร่วมใน

⁹ กิตติพงษ์ กิตติขันธ์. *กระบวนการยุติธรรมบนเส้นทางของการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543, หน้า 12.

¹⁰ คณิต ฌ นคร. *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2561. หน้า 86-87.

การค้นหาคความจริง ทำให้ผู้เกี่ยวข้องในการพิจารณามี 2 ฝ่าย คือ ผู้ไต่สวน และผู้ถูกไต่สวนโดยมีผู้พิพากษาเป็นผู้ซักถามพยาน และเป็นผู้ค้นหาคความจริงด้วยตนเอง¹¹ ระบบไต่สวนเป็นการดำเนินคดีโดยรัฐ รัฐจึงมีหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐาน และลงโทษผู้กระทำผิด จึงมีเฉพาะผู้ไต่สวน หรือผู้พิพากษาเป็นผู้ดำเนินการเอง ส่วนผู้ถูกไต่สวนนั้นแทบจะไม่มีสิทธิอะไรเลยซึ่งสภาพไม่ต่างกับวัตถุชิ้นหนึ่งในการซักฟอกคดี จึงทำให้มีฐานะเป็นเพียงแค่ “กรรมในคดี” (Procedural Object) ผู้ถูกกล่าวหาจึงอยู่ในสภาพของผู้ที่ถูกค้นหาคความผิด โดยไม่มีโอกาสที่จะแก้ข้อกล่าวหาหรือต่อสู้คดีซึ่งกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย Civil Law เช่น ประเทศฝรั่งเศส เยอรมนี เนเธอร์แลนด์ เป็นต้น¹²

การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา (Accusatorial System) คือระบบการดำเนินคดีอาญาที่มีการแยก “หน้าที่การสอบสวนฟ้องร้อง” และ “หน้าที่พิจารณาพิพากษาคดี” ออกจากกันให้องค์กรในการดำเนินคดีอาญาที่แตกต่างกันเป็นผู้ทำหน้าที่นั้น ๆ และยกฐานะของผู้กล่าวหา (ผู้ต้องหาและจำเลย) จากการเป็นกรรมในคดีเป็น “ประธานในคดี” (Procedural Subject) การที่ผู้กล่าวหาเป็นประธานในคดีเนื่องจากถือว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นส่วนหนึ่งของวิธีพิจารณาความอาญา กฎหมายจึงให้สิทธิต่าง ๆ แก่ผู้ถูกกล่าวหา และเปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และห้ามดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่ชอบ¹³ ทั้งนี้การดำเนินคดีอาญาระบบกล่าวหา เป็นระบบการพิจารณาคดีของประเทศที่ใช้กฎหมาย Common Law การดำเนินคดีในระบบนี้จึงมี 3 ฝ่าย คือ ผู้กล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหา และศาล¹⁴ ทั้งนี้ ศาลจะเป็นกลางและยุติธรรม โดยทำหน้าที่กำกับดูแลให้ทั้งฝ่ายกล่าวหา และฝ่ายถูกกล่าวหา ดำเนินคดีในการนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่รัฐกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด¹⁵

การดำเนินคดีอาญาระบบแบบผสม (The Mixed System) เนื่องจากทั้งระบบไต่สวน และระบบกล่าวหายังมีจุดอ่อนบางประการ จึงได้มีการปรับปรุงระบบการพิจารณาโดยเอาส่วนดีของอีกระบบหนึ่งมาใช้งานทั้งสองระบบมีลักษณะใกล้เคียงกัน¹⁶

¹¹ โสภณ รัตนากร. พยาน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ. 2553. หน้า 3

¹² สุภาสีทิธิ รอวันชัย. กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเปรียบเทียบไทย-ลาว: ขั้นตอนก่อนการพิจารณาของศาล. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2547. หน้า 16.

¹³ คณิต ฌ นคร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 23. หน้า 87-89.

¹⁴ สุภาสีทิธิ รอวันชัย. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 25. หน้า 16.

¹⁵ กิตติพงษ์ สระวาสี. ผู้ว่าราชการจังหวัดกับการสอบสวนคดีอาญา. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2541. หน้า 13.

¹⁶ โสภณ รัตนากร. พยาน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ. 2553. หน้า 4.

3. แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพและการคุ้มครองสิทธิ

สิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และถูกจัดให้อยู่ในลำดับต้นของยุคปัจจุบัน สิทธิมนุษยชนมีพื้นฐานมาจากการอยู่ร่วมกันของมนุษย์และสังคมเป็นหลักการที่มีความมุ่งหมาย เพื่อให้มนุษย์ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ องค์การสหประชาชาติ (United Nations) หรือ UN จึงได้มีประกาศเป็นปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พุทธศักราช 2491 เพื่อแสดงเจตจำนงอันแน่วแน่ของบรรดาประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติที่จะคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้เกิดผลอย่างจริงจังตามเจตนารมณ์ที่กำหนดไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติ และเพื่อใช้เป็นมาตรฐานกลางสำหรับบรรดาประเทศสมาชิกที่จะนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติให้เกิดผลภายในประเทศของตนอีกชั้นหนึ่ง จึงเป็นที่มาของวิวัฒนาการแห่งการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในระดับสากล ซึ่งได้ทวีความสำคัญมากขึ้นตามลำดับ

ด้านความร่วมมือในเรื่องสิทธิมนุษยชนนี้ มีทั้งในระดับโลกและระดับภูมิภาคเพื่อพัฒนาบรรดามาตรการและกลไกทั้งในประเทศและกลไกระดับนานาชาติ ซึ่งการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนได้ดำเนินไปอย่างมีระบบในมาตรฐานเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ สัญชาติ เพศ ศิพ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม หรือสิทธิทางการเมือง โดยได้ดำเนินการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในหลายด้าน เช่น การจัดทำอนุสัญญาหรือข้อตกลงระหว่างประเทศ เพื่อนำหลักการของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนมาดำเนินการให้สิทธิมนุษยชนได้มีผลเป็นสิทธิตามกฎหมายอย่างเป็นระบบ และเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วโลก แนวความคิดสิทธิมนุษยชนเป็นพื้นฐานอันชอบธรรมของมนุษย์ที่ได้ปรากฏอยู่ในขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม หลักการทางศาสนาและความคิดทางการเมืองที่มุ่งหมายจะป้องกันและสร้างสรรค์การดำรงอยู่ของมนุษย์ให้มีความสุขและเกิดความสันติ

หลักสิทธิมนุษยชนนั้นได้มีมาช้านานแล้ว บรรดานักปราชญ์ตั้งแต่ครั้งโบราณ เช่น สมัยกรีกหรือสมัยโรมันได้แสดงความคิดเห็นหรือแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิของบุคคลสืบต่อเนื่องกันเรื่อย ๆ มา แต่เดิมแนวคิดดังกล่าวนี้ได้โน้มเอียงไปในทางจำกัดอำนาจของผู้ปกครอง ซึ่งเห็นกันว่ามีมากเกินไป ดังนั้น คำว่า “สิทธิและเสรีภาพของบุคคล” จึงได้กลายเป็นคำขวัญที่ใช้อ้างอิงเพื่อต่อสู้กับความอยุติธรรมหรือการกระทำตามอำเภอใจจากผู้ปกครอง กระทั่งทำให้เกิดความพยายามที่จะกำหนดสิทธิต่าง ๆ ซึ่งบุคคลต้องการได้รับจากรัฐหรือผู้ปกครองในฐานะที่พวกเขาเป็นมนุษย์ไว้เป็นมาตรฐานเดียวกัน

เพื่อให้เกิดความเข้าใจความหมายของ “สิทธิ (Right)” และความหมายของคำว่า “เสรีภาพ (Liberty)” เป็นคำที่มีความผูกพันและเกี่ยวข้องกันตลอด ดังที่มีผู้มีความรู้ให้ความหมาย 2 คำ ดังนี้

สิทธิ ตามความหมายโดยทั่วไป หมายถึง อำนาจที่กฎหมายรับรองคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะเรียกร้องให้บุคคลอื่นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิทธิจึงก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นด้วย¹⁷ กล่าวอีกนัยหนึ่ง สิทธิเป็นประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ และเป็นกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ประโยชน์แก่บุคคลไว้โดยบุคคลผู้ได้รับประโยชน์สามารถใช้สิทธิทางศาลเพื่อรักษาสิทธิ¹⁸

ส่วน “เสรีภาพ” คืออำนาจของบุคคลในอันที่จะกำหนดตนเองด้วยใจตามปรารถนา ปราศจากการขู่เชิญให้ต้องกระทำการหรือไม่กระทำการจากบุคคลภายนอก¹⁹ เสรีภาพจึงหมายถึงอำนาจในการกำหนดตนเองโดยอิสระของบุคคลที่จะกระทำการใดหรือไม่กระทำการใดอันเป็นอำนาจที่เหนือตนเอง²⁰

กล่าวโดยสรุป แนวคิดและหลักการด้านสิทธิมนุษยชนในยุคแรกมุ่งเน้นในเรื่องสิทธิและความเสมอภาคตามธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งทุกคนล้วนมีอยู่เท่าเทียมกัน ต่อมาสิทธิและเสรีภาพของประชาชนจะเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของกฎหมาย แต่ทั้งนี้ ในเรื่องความเสมอภาคนั้น ทุกคนล้วนมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน ไม่คำนึงถึงเพศ ลักษณะทางกายภาพ อาชีพ หรือสถานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งสังคมและรัฐต้องให้ความคุ้มครอง

¹⁷ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: วิทยุชน. 2538 หน้า 21.

¹⁸ หยุด แสงอุทัย. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 9. หน้า 188.

¹⁹ บรรเจิด สิงคะเนติ. หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: วิทยุชน. 2555. หน้า 49.

²⁰ เรื่องเดียวกัน.

4. ข้อความทั่วไปเกี่ยวกับผู้ป่วยจิตเวช

4.1 ความหมายของคำว่า “ผู้ป่วยจิตเวช”

คำว่า “จิตเวชศาสตร์” หมายความว่า วิชาแพทย์แขนงหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการตรวจรักษาและป้องกันโรคของจิตใจ เช่น โรคประสาท โรคจิต²¹

จากความหมายของคำว่าจิตเวชศาสตร์ ได้มีการระบุถึงคำว่า โรคประสาท โรคจิต ดังนั้นความหมายของคำว่าจิตเวช จึงรวมถึงคำว่า “โรคประสาท” และ “โรคจิต” ด้วย ดังนี้

คำว่า “โรคประสาท” หมายความว่า โรคทางจิตใจที่มีความกังวลเป็นอาการสำคัญ คนไข้อาจมีอาการแสดงออกเป็นความกังวล เช่น กลุ้มใจ หงุดหงิด หรืออาจแสดงออกเป็นอาการทางกาย เช่น ใจสั่น เหงื่อออก เป็นลม กลัวที่สูง²²

คำว่า “โรคจิต” หมายความว่า โรคทางจิตใจที่มีความผิดปกติของความรู้สึก ความคิด อารมณ์ หรือพฤติกรรมอย่างแรงถึงขนาดคุมสติไม่อยู่ เช่น มีอาการหลงผิด ประสาทหลอน, วิกลจริต ก็เรียก²³

ดังนั้น ความหมายของคำว่า “ผู้ป่วยจิตเวช” จึงมีความหมายว่า ผู้ป่วยที่มีอาการของโรคต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับจิตใจ ซึ่งจิตใจหมายถึงส่วนที่เกี่ยวข้องกับความคิด อารมณ์ ความรู้สึก บุคลิกภาพ ความจำ สติปัญญา การรับรู้ การรู้จักตนเองและการตัดสินใจ²⁴ ผู้ป่วยที่มีกลุ่มอาการทางจิตหรือพฤติกรรมที่ทำให้บุคคลนั้นเกิดความทุกข์ทรมาน หรือมีความบกพร่องในกิจวัตรต่างๆ ซึ่งเป็นอาการที่แสดงออกแตกต่างจากคนปกติทั่วไป เพราะมีความรู้สึกนึกคิด ความรู้สึกผิดชอบแตกต่างจากคนธรรมดาทั่วไป บางครั้งเรียกว่า วิกลจริต²⁵ หรือคนบ้า

²¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ม.ป.ป). จิตเวชศาสตร์ (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.royin.go.th/dictionary/> [2564, 8 กันยายน].

²² พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ม.ป.ป). โรคประสาท (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.royin.go.th/dictionary/> [2564, 8 กันยายน].

²³ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ม.ป.ป). โรคจิต (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.royin.go.th/dictionary/> [2564, 8 กันยายน].

²⁴ สุกกร สุภาพ. (2558). การแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมของบุคคลวิกลจริต. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายเอกชน, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 23.

²⁵ สมาคมสายใยครอบครัว, ความรู้เรื่องโรคจิตเวชและการรักษา (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.thaifamily-/> [2564, 8 กันยายน]. <http://www.thaifamily-/> [2564, 8 กันยายน]. Link.net/web/node/29 [2564, 8 กันยายน].

ทั้งนี้ คำว่า “วิกลจริต” เป็นคำที่ใช้ในทางกฎหมาย แต่ในทางการแพทย์ถือว่าผู้วิกลจริตเป็นผู้ป่วย ซึ่งเป็นหนึ่งในอาการของผู้ป่วยจิตเวช และได้ปรากฏอยู่ในบทบัญญัติของกฎหมาย ทั้งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ประมวลกฎหมายอาญา

ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้มีการนำเอานิยามความหมายของคำในทางการแพทย์มาใช้ในการดำเนิน พิจารณาคดี ในกรณีที่ผู้ต้องหา จำเลย ที่เป็นผู้กระทำความผิด ถูกสงสัยว่าเป็นผู้ป่วยจิตเวช หรือมีปัญหาทางจิตเวชในขณะที่กระทำความผิดหรือในระหว่างถูกดำเนินคดี เพื่อเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยจิตเวช ให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

4.2 สาเหตุของอาการป่วยจิตเวช

อาการป่วยทางจิตเวชในแต่ละบุคคลจะมีสาเหตุที่แตกต่างกันไป เนื่องจากความเจ็บป่วยทางจิตเกิดจากสาเหตุปัจจัยต่าง ๆ มาปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ต่อกัน โดยแต่ละคนอาจได้รับผลจากปัจจัยเหล่านั้นมากน้อยไม่เท่ากัน ส่งผลให้การวินิจฉัยอาการทางจิตเวชต้องอาศัยกลุ่มอาการ (Syndrome) เป็นหลักซึ่งแตกต่างจากการวินิจฉัยทางการแพทย์ ซึ่งมีหลายสาเหตุ ดังนี้

4.2.1 ความผิดปกติทางสมอง และระดับสารเคมีในสมอง นักวิจัยหลายคนเชื่อว่าอาการโรคจิตอาจเกิดจากความผิดปกติที่เกิดขึ้นภายในสมอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สารสื่อประสาทโดปามีน (Dopamine) ที่ทำหน้าที่ควบคุมกระบวนการคิดและการรับรู้ที่นำไปสู่การเกิดพฤติกรรมต่าง ๆ หากการทำงานของสมองและสารสื่อประสาทได้รับความกระทบกระเทือนอาจส่งผลให้เกิดอาการโรคจิตได้ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญได้สนับสนุนแนวคิดนี้ด้วยหลายงานค้นคว้าวิจัย ที่แสดงลักษณะทางกายภาพของสมองผ่านภาพสแกนสมอง และการทดลองควบคุมระดับโดปามีน ซึ่งมีส่วนช่วยลดการเกิดอาการโรคจิตได้ด้วย²⁶

4.2.2 ความผิดปกติทางจิต โรคจิตอาจเกิดจากความผิดปกติทางจิตหรือทางบุคลิกภาพ เช่น ป่วยเป็นโรคจิตเภท (Schizophrenia) ทำให้มีอาการหลงผิดและประสาทหลอน ป่วยเป็นโรคไบโพลาร์ หรือโรคอารมณ์สองขั้ว (Bipolar) ที่ทำให้มีอาการซึมเศร้าหรืออารมณ์ดีสุดขีด (Mania) มีความเครียด ความวิตกกังวลอย่างหนัก หรืออยู่ในภาวะซึมเศร้าอย่างรุนแรง²⁷

4.2.3 ความเจ็บป่วยทางร่างกาย เมื่อผู้ป่วยเจ็บป่วยด้วยโรคบางอย่าง อาจส่งผลให้เกิดอาการโรคจิตได้ เช่น พักผ่อนไม่เพียงพอ ภาวะน้ำตาลในเลือดต่ำ โรคไขข้ออักเสบหรือมาลาเรีย โรคอัลไซเมอร์ โรคพาร์กินสัน โรคพุ่มพวง หรือโรคแพ้ภูมิตัวเองโรคปลอดประสาทอักเสบ

²⁶ พบแพทย์. (ม.ป.ป.) โรคจิต. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:

<https://www.pobpad.com/%E0%B9%82%E0%B8%A3%E0%B8%84%E0%B8%88%E0%B8%B4%E0%B8%95>. [2564, 8 กันยายน].

²⁷ เรื่องเดียวกัน

(Multiple Sclerosis) โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ซฟีลิส การติดเชื้อเอชไอวีและกลุ่มอาการเอดส์ มีเนื้องอกในสมอง เป็นต้น²⁸

4.2.4 กรรมพันธุ์ บางทฤษฎีเชื่อว่าอาการโรคจิตมีแนวโน้มถ่ายทอดทางพันธุกรรมจากรุ่นสู่รุ่นได้²⁹

2.4.5 การใช้ยาหรือการได้รับสารเคมีใด ๆ เข้าสู่ร่างกายในทางที่ผิด หรือในปริมาณที่เกินพอดี อาจส่งผลกระทบต่อทำให้เกิดอาการโรคจิตได้ เช่น การดื่มแอลกอฮอล์ การเสพยาเสพติดอย่างโคเคน ยาบ้า (Amphetamine) ยาไอซ์ (Methamphetamine) ยาอี (MDMA: Ecstasy) ยาเค (Ketamine) หรือกัญชา เป็นต้น³⁰

4.3 ลักษณะอาการของผู้ป่วยจิตเวช

ความผิดปกติที่พบในโรคจิตเวชเป็นการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจซึ่งกระทบต่อพฤติกรรมการแสดงออก รวมถึงบุคลิกภาพและปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อบุคคลอื่น ดังนั้นอาการทางจิตเวชจึงมีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงความผิดปกติทุกด้านของบุคลิกภาพ ซึ่งพบได้จากคำบอกเล่าของผู้ป่วย การตรวจอาการ และจากการสังเกตของผู้วินิจฉัย" โดยอาการที่พบในโรคทางจิต-เวช ส่วนใหญ่จะมีอาการแจ้ง (Symptoms) และอาการแสดง (Signs) ให้ตรวจพบได้มากกว่าหนึ่งอย่างขึ้นไป อาการที่ปรากฏเพียงอาการเดียวไม่อาจยืนยันได้ว่าผู้นั้นป่วยเป็นโรคทางจิตเวช การวินิจฉัยโรคจึงต้องอาศัยการพิจารณาในลักษณะของกลุ่มอาการร่วมกับการพิจารณา องค์ประกอบอื่นของเกณฑ์การวินิจฉัยโรค ซึ่งจะต้องมีความรุนแรงของอาการถึงระดับหนึ่ง และ อาการนั้นจะต้องคงอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งประกอบกัน มิใช่เป็นอาการเพียงชั่วคราว

อาการของโรคทางจิตเวชแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

(1) ความผิดปกติของพฤติกรรมเคลื่อนไหวกว (Disorders of Motor Activity)

เช่น อาการกล้ำมเนื้อกระดูกที่เกิดขึ้นเองโดยไม่มีสิ่งกระตุ้นจากภายนอก การทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งซ้ำๆ หรือมีอาการเคลื่อนไหวมากแบบคลั่งที่เรียกว่า Catatonic Excitement นอกจากนี้ความผิดปกติทางพฤติกรรมเคลื่อนไหวกวอาจเป็นอาการในแบบขาดความชำนาญใน

²⁸ พบแพทย์. (ม.ป.ป.). โรคจิต. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:

<https://www.pobpad.com/%E0%B9%82%E0%B8%A3%E0%B8%84%E0%B8%88%E0%B8%B4%E0%B8%95>.

[2564, 8 กันยายน].

²⁹ เรื่องเดียวกัน.

³⁰ เรื่องเดียวกัน.

การเคลื่อนไหว โดยไม่สามารถเคลื่อนไหวร่างกายได้อย่างเดิม ซึ่งเกิดจากสมองทำงานผิดปกติ เช่น ไม่สามารถปรบมือได้ ไม่สามารถผูกเชือกรองเท้าได้³¹

(2) ความผิดปกติของเนื้อหาความคิด (*Disorders of content of thought*)

ผู้ป่วยมักมีความคิดเหตุผลแปลก ๆ ไม่เหมาะสม เช่น มีความคิด หลงผิดเชื่อในสิ่งที่ไม่ใช่หรือไม่เป็นความจริง หรือมีความรู้สึกที่สิ่งแวดล้อมรอบตัวเปลี่ยนไป ทุกอย่างหยุดนิ่ง ไม่เคลื่อนไหว หรือสิ่งของในห้องไม่ตั้งตรงแต่เอียงไปหมด และสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนเกี่ยวข้องกับตนเอง³²³⁰

(3) ความผิดปกติของอารมณ์ (*Mood or affective disorders*)

ซึ่งพิจารณาจากขอบเขตและ ความมากน้อย ความคงอยู่ และความเหมาะสมของอารมณ์ที่แสดงออก เช่น มีความรู้สึกกลัว หรือวิตกกังวลโดยไม่ทราบสาเหตุ หรือมีความรู้สึกสบาย รื่นเริงสนุกสนานผิดธรรมดา บางรายมีสีหน้าเฉยเมยไม่แสดงอารมณ์ใดๆ หรือมีอาการไม่สอดคล้องกับความคิดและเหตุการณ์ในขณะนั้น

(4) ความผิดปกติของการรับรู้ (*Disorders of perception*)

เป็นอาการการรับรู้ของผู้ป่วยผิดเพี้ยนไปจากสภาพปกติ เช่น การแปลสิ่งที่พบเห็นผิดไปจากความเป็นจริง เห็นเชือกเป็นงู หรือมีอาการประสาทหลอน รับรู้โดยไม่มีสิ่งกระตุ้นจาก ภายนอก มีอาการหูแว่ว เห็นภาพหลอน

(5) ความผิดปกติของสติสัมปชัญญะ (*disturbance of consciousness*)

เป็นอาการที่ผู้ป่วยมีลักษณะไม่สามารถรับรู้ทั่วไปด้วยตนเองและสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้ปกติ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อความสามารถในการทำสมาธิ การคิด การรับรู้ต่อสถานการณ์ เช่น มีอาการง่วงงับ สับสน การรับรู้ต่อความเป็นไปรอบๆ ตัวเสียไป มีอาการเพ้อ หรือสติสัมปชัญญะเลื่อนรางไม่ชัดเจน

³¹ สิทธิพันธ์ กี่สุขพันธ์. (2559). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย ผู้วิกลจริต*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 50.

³² คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล. (ม.ป.ป.). *โรคจิตเภทโดยละเอียด*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://med.mahidol.ac.th/ramamental/generalknowledge/general/09042014-0855>. [2564, 8 กันยายน].

(6) ความผิดปกติของความจำ (Disorders of Memory)

เป็นภาวะที่มีปัญหาด้านความจำบกพร่อง ร่วมกับมีอาการอื่น ซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน อาการอื่นๆ เช่น นึกคำพูดไม่ออก บวกลบเลขง่ายๆไม่ได้ ความสามารถในการตัดสินใจสื่อสารแย่ง ไม่สามารถทำอะไรที่ง่ายที่เคยทำประจำ เช่น ดึงกระดุมเสื้อเองไม่ค่อยได้

พฤติกรรม หรือ บุคลิกเปลี่ยนไปจากเดิม เป็นต้น ภาวะบางอย่างอาจมีอาการความจำไม่ดี แต่ไม่จัดว่าเป็นภาวะสมองเสื่อม เช่น โรคซึมเศร้า การอดนอน ความเครียด จนขาดสมาธิในการจดจำ³³

อาการของโรคทางจิตเวช สามารถแบ่งออกได้ตามลักษณะอาการที่แสดงออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

(1) ลักษณะอาการของโรคที่สามารถสังเกตเห็นได้ง่าย

เป็นอาการผิดปกติที่สามารถสังเกตเห็นได้ทันทีที่ได้พบเห็นหรือพูดคุยด้วยส่วนมากเป็น ผู้ป่วยทางจิตที่แสดงอาการโดยตรง โดยอาจแสดงออกทางร่างกาย สีหน้าท่าทางอารมณ์ หรือ พฤติกรรมที่ผิดไปจากคนปกติทั่วไปของผู้ป่วย เช่น ผู้ที่มีร่างกายผิดปกติชอบอมมักจะป่วยเป็น โรคอารมณ์แปรปรวนชนิดซึมเศร้า (Major Depression) ผู้ที่มักแสดงสีหน้าไม่เป็นมิตรกับผู้อื่น อย่างไม่มีเหตุผล (Hostile) มักเป็นผู้ที่มีอาการระแวง ผู้ที่กระทำตรงกันข้ามกับสิ่งที่สั่งโดยไม่แสดง อาการก้าวร้าว เช่น เมื่อบอกให้อ้าปากกลับหุบปากแน่น มักเป็นผู้ป่วยเป็น โรคจิตเภท หรือผู้มี ระดับเข่าปัญญาที่ต่ำกว่าปกติที่เรียกว่า ปัญญาอ่อน (Mental Retardation) มักจะแสดงออกโดย ทำทางหรือคำพูดเป็นต้น

(2) ลักษณะอาการที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้หรือสังเกตเห็นได้ยาก

เป็นอาการป่วยทางจิตเวชที่แสดงอาการเป็นบางครั้งหรือไม่แสดงอาการโดยทั่วไปแล้ว ไม่สามารถสังเกตเห็นได้ ต้องอาศัยขั้นตอนการวินิจฉัยทางการแพทย์จึงจะสามารถทราบว่าคุณคน นั้นเป็นผู้ป่วยจิตเวช เช่น ผู้ที่มีความผิดปกติทางการคิด มีความคิดขาดๆ หายๆ ไม่ ประติดปะต่อกัน ซึ่งเป็นอาการของผู้ป่วยโรคจิต ผู้ที่มีอาการหลงผิด (Delusion) คือ เชื่อในสิ่งที่ผิด จากความเป็นจริง มีอาการหลงผิดว่าถูกกลั่นแกล้งปองร้าย บางรายอาจมีอาการคิด (Obsession) ย้ำทำ (Compulsion) หรืออาจมีอาการแปลสิ่งที่เห็นหรือได้ยินผิดไป (Illusions) เช่น การได้กลิ่นน้ำหอมเป็นกลิ่นอุจจาระ บางรายมีความผิดปกติทางด้านความจำ มีอาการความจำเสื่อม (Amnesia)

³³ โรงพยาบาลธนบุรี. (ม.ป.ป.). *ภาวะสมองเสื่อม*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก:

https://www.thonburihospital.com/%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%A7%E0%B8%B0%E0%B8%AA%E0%B8%A1%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%AA%E0%B8%B7%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%A1_.html. [2564, 8 กันยายน].

หรือมีภาวะสมองเสื่อม (Dementia) ซึ่งสูญเสียความสามารถทางสติปัญญา (Intellectual Function) เป็นต้น โดยอาการป่วยของบุคคลเหล่านี้จะไม่ได้แสดงออกอยู่ตลอดเวลาในขณะที่ไม่แสดงอาการ ผู้ป่วยจะเหมือนคนปกติทั่วไปทุกประการ ต่อเมื่อถูกกระตุ้น โดยสิ่งเร้าจาก ภายนอกจึงจะแสดง ความผิดปกติออกมาให้เห็น³⁴

4.4 แนวทางการวินิจฉัยอาการของผู้ป่วยจิตเวช

วิธีการวินิจฉัยผู้ป่วยจิตเวชที่ใช้ในปัจจุบันเป็นการตรวจสภาพจิตใจโดยอ้อม เนื่องจาก ยังไม่มีเครื่องมือที่จะตรวจสภาพจิตใจได้โดยตรง การตรวจจึงเป็นไปโดยอนุมานจากคำบอกเล่า และ ใช้การสังเกตอารมณ์และพฤติกรรมของผู้ป่วย ซึ่งโดยทั่วไปแล้วมีขั้นตอนในการวินิจฉัยว่าบุคคล นั้นเป็นผู้ป่วยจิตเวชหรือไม่โดยสังเขป ดังนี้

4.4.1 การตรวจอาการของผู้ป่วยจิตเวช ประกอบด้วย การซักประวัติ การตรวจสภาพจิตใจ (Mental Status Examination) การตรวจร่างกาย (Physical Examination) และการตรวจทางห้องปฏิบัติการ ซึ่งกระทำโดยการใช้เครื่องมือทดสอบทางจิตวิทยาที่ได้มาตรฐานร่วมกับการสังเกตพฤติกรรม การสัมภาษณ์ทางจิตวิทยา และการซักประวัติทางจิตเวช เพื่อสรุปความเป็นมาของปัญหาทางจิตใจและวินิจฉัยสาเหตุของอาการป่วย โดยพิจารณาถึงความผิดปกติที่สืบเนื่องมาจากพยาธิสภาพทางสมอง ลักษณะบุคลิกภาพ และระดับเชาวน์ปัญญา เพื่อการนี้ผู้ทดสอบจะต้องสร้างสัมพันธภาพกับผู้ป่วยเพื่อให้ผู้ป่วยเกิดความไว้วางใจและให้ข้อมูลตามความเป็นจริง ในกรณีที่ผู้ป่วยเป็นผู้ถูกดำเนินคดีอาญา การทดสอบจะต้องกระทำแบบ Battery of Test ซึ่งใช้แบบทดสอบ หลายๆ อย่างประกอบกันเพื่อวัดความสามารถของผู้ป่วยในหลายๆ ด้าน และเมื่อนำผลการ ทดสอบทั้งหมด มาประมวลเข้าด้วยกัน จะทำให้ได้ผลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยแบบทดสอบหลักๆ ที่ใช้ ได้แก่ แบบทดสอบทางเชาวน์ปัญญา (Intelligence Test) แบบทดสอบบุคลิกภาพ (Personality Test) แบบทดสอบประสาทจิตวิทยา (Neuropsychological Test) และแบบทดสอบพัฒนาการ (Developmental Test) เป็นต้น

4.4.2 การวิเคราะห์และแปลผลการทดสอบ โดยการนำข้อมูลทั้งหมดของผู้ป่วยที่ได้จาก การตรวจอาการมาวิเคราะห์และแปลผลการทดสอบเพื่อวินิจฉัยโรคและพยากรณ์โรคของผู้ป่วย โดยกรณีที่ผู้ป่วยถูกดำเนินคดีอาญา จะต้องพิจารณาในเรื่องต่อไปนี้เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการวินิจฉัยทางกฎหมายด้วย พยาธิสภาพทางจิต เช่น ความผิดปกติของความคิดอารมณ์ และระดับความรุนแรง พบพยาธิสภาพทางสมองหรือไม่ และหากพบมีระดับความรุนแรงมากน้อยเพียงใด ระดับความสามารถทางเชาวน์ปัญญาและอายุสมอง โดยเฉพาะกรณีผู้ป่วยที่ปัญญาอ่อนหรือผู้ที่มีจิต

³⁴ บุรุษกร ศิริรัตนบวร. (2559). การคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยทางจิตในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายมหาชน, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ. หน้า 21-23.

บกพร่อง มีภาวะที่เป็นอันตรายหรือไม่ โดยพิจารณาจากการแสดงออกทางอารมณ์ ความคิด และความหวาดระแวงว่าอยู่ในระดับรุนแรงมากน้อยเพียงใด ในกรณีผู้ป่วยที่ศาลมีคำสั่งให้ส่งตัวมารับการรักษาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 จะต้องมีการทดสอบทางจิตวิทยาทันทีเมื่อรับตัวไว้ และทำการทดสอบเพื่อเปรียบเทียบภายในระยะเวลาหนึ่งปี หรือตามที่แพทย์ส่งตรวจแล้วแต่สภาพของผู้ป่วย

4.4.3 การวางแผนการรักษาและเขียนรายงานผลการตรวจวินิจฉัยผู้ป่วยจิตเวช

คือการ สรุปผลการตรวจและวางแผนการรักษาผู้ป่วยโดยอาศัยข้อมูลและผลการวิเคราะห์จากแบบทดสอบ การสังเกตพฤติกรรม การสัมภาษณ์ทางจิตวิทยา และการซักประวัติทางจิตเวชข้างต้น³⁵

5. ผู้ป่วยจิตเวชและการคุ้มครองสิทธิในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเป็นการนำแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนมาใช้ในกระบวนการยุติธรรม และเป็นหัวใจของหลักนิติธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นหลักประกันและวิธีการนำไปสู่ความถูกต้องชอบธรรมและความยุติธรรมในการตรวจสอบค้นหาความจริงเกี่ยวกับการกระทำผิดและผู้กระทำผิด ตลอดจนการดำเนินการกับผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดหรือผู้ต้องขัง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องนานาประเทศจึงได้ร่วมกันกำหนดมาตรฐานในการปฏิบัติในทุกขั้นตอน เพื่อป้องกันมิให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนของคน que เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา

องค์การสหประชาชาติเป็นต้นกำเนิดสำคัญในการกำหนดมาตรฐานสากลด้านสิทธิมนุษยชนต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบที่เป็นกฎหมายระหว่างประเทศซึ่งรัฐมีพันธกรณีต้องปฏิบัติตามและแนวทางในเรื่องอื่น ๆ ที่ประชาคมระหว่างประเทศเห็นพ้องว่ารัฐสมาชิกควรได้นำไปพิจารณาประยุกต์ใช้ ภายในประเทศ และกระตุ้นให้มีการนำมาตราฐานสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศมาใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมและ คุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศให้มีความเข้มแข็งขึ้น โดยหลักการสำคัญที่ปรากฏอยู่ในหลักการด้านสิทธิมนุษยชนหลาย ๆ ฉบับ ซึ่งเป็นหลักที่ต้องพิจารณา คือ หลักการค้นหาความจริง และหลักการดำเนินคดีอาญาด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม โดยมีปฏิญญาสากล กติการะหว่างประเทศ และอนุสัญญา ที่ได้กำหนดหลักเกณฑ์ดังกล่าวไว้ ดังนี้

³⁵ บุรศกร ศิริรัตนบวร. (2559). การคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยทางจิตในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายมหาชน, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ. หน้า 21-23.

5.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948)

5.1.1 หลักการค้นหาคความจริง

ตามกฎบัตรสหประชาชาติ ซึ่งได้กล่าวถึงแนวทางที่จะต้องยึดมั่นร่วมกันในสิทธิมนุษยชนขึ้นพื้นฐาน ในศักดิ์ศรีและคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิแห่งความเท่าเทียมกันทั้งชายและหญิง และชนเผ่าต่างๆ โดยที่หลักการสำคัญคือ เพื่อให้เกิดความมั่นคงและความผาสุก สหประชาชาติจะส่งเสริมความเคารพต่อ และรักษาไว้ซึ่งสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นมูลฐานของมวลชน โดยไม่มีความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ เพศ ภาษาหรือศาสนา³⁶ ดังนั้นเพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายสูงสุดและเจตจำนงของสหประชาชาติ จึงได้มีการร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) ซึ่งได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิในการได้รับการพิจารณาเพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการดำเนินคดีไว้ในข้อ 10 และข้อ 11(1) คือ

(1) บุคคลชอบที่จะได้รับความเท่าเทียมกันอย่างสมบูรณ์ในอันที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยโดยศาลซึ่งเป็นอิสระและไร้อคติ ในการวินิจฉัยชี้ขาดสิทธิและหน้าที่ตลอดจนข้อที่ตนถูกกล่าวหาใด ๆ ทางอาญา (ข้อ 10)

(2) บุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาต้องได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่าผู้นั้นกระทำความผิดตามกฎหมายภายใต้การพิจารณาที่เปิดเผย และผู้นั้นมีสิทธิได้รับจากหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการต่อสู้คดี (ข้อ 11(1))

จะเห็นได้ว่าในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) ในข้อ 11(1) มีการวางหลักการคุ้มครอง ในการดำเนินคดีอาญาต่อผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญานั้น จะต้องมีการค้นหาคความจริงเพื่อพิสูจน์ว่าบุคคลนั้น ๆ กระทำความผิดตามกฎหมาย และในการค้นหาคความจริงเพื่อพิสูจน์ความผิดจะต้องกระทำภายใต้การพิจารณาที่เปิดเผย โดยมีความหมายว่าจะต้องกระทำภายใต้การพิจารณาที่สามารถตรวจสอบกระบวนการค้นหาคความจริงได้ ซึ่งตรงกับระบบการค้นหาคความจริง โดยการตรวจสอบข้อเท็จจริง (Examination System) หรือจะเรียกกันโดยทั่วไปว่า การค้นหาคความจริงตามเนื้อหา

6.1.2 หลักการดำเนินคดีอาญาด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม

ตามหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักการแนวคิดการดำเนินคดีอาญาด้วยความรวดเร็ว

³⁶ กุลพล พลวัน. พัฒนาการแห่งสิทธิมนุษยชน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน.

ไว้ในข้อ 10 กล่าวคือ บุคคลชอบที่จะได้รับความเท่าเทียมกันอย่างบริบูรณ์ในอันที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมและเปิดเผยโดยศาลซึ่งเป็นอิสระและไร้อคติ ในการวินิจฉัยชี้ขาดสิทธิและหน้าที่ ตลอดจนข้อที่ตนถูกกล่าวหาใด ๆ ทางอาญา

จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่า มีการรับรองให้พิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมและเปิดเผย แต่ก็ยังไม่ได้บัญญัติรับรองถึงสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างรวดเร็วไว้ แต่การพิจารณาคดีโดยเร็วขึ้น ทำให้เกิดความเป็นธรรมกับทั้งผู้เสียหาย และผู้ที่ถูกกล่าวหา จึงพอสรุปได้ว่า สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยเร็วเป็นส่วนหนึ่งของการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมตามที่ได้มีการบัญญัติไว้ในข้อ 10 แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948)³⁷³⁵

6.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights 1966)

6.2.1 หลักการค้นหาคำความจริง

สืบเนื่องจากหลังการประชุมสมัชชาสหประชาชาติ ได้มีมติรับรองคำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เมื่อ ปี ค.ศ.1948 ซึ่งสหประชาชาติได้บัญญัติรายละเอียดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนทางอาญาที่สำคัญไว้ คือ สิทธิในความเสมอภาคกันตามกฎหมาย สิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม ถ้ามีการกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา ซึ่งรวมถึงสิทธิในการได้รับการพิจารณาโดยเหมาะสมในเวลาอันสมควร โดยได้มีการบัญญัติไว้ใน “กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองหรือสิทธิทางการเมือง” ซึ่งประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีเมื่อวันที่ 10 กันยายน พ.ศ.2535 และตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) โดยได้มีการรับรองสิทธิของบุคคลทุกคนที่จะได้รับการพิจารณาของศาลในคดีอาญาเพื่อเป็นการพิสูจน์ความผิดไว้ในข้อ 14 ซึ่งมีหลักตามบทบัญญัติดังกล่าว คือ

(1) บุคคลจะได้รับการพิจารณาคดีอาญาอย่างเสมอภาคและมีความเป็นธรรมโดยต้องเปิดเผยในศาลที่มีอำนาจอิสระและเป็นกลาง ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย หนังสือพิมพ์และสาธารณชนอาจถูกห้ามการรับฟังการพิจารณาทั้งหมดหรือบางส่วนได้ ด้วยเหตุผลทางศีลธรรม ความสงบเรียบร้อย หรือความมั่นคงของชาติในสังคมนระบอบประชาธิปไตย หรือด้วยเหตุผลด้านความเป็นอยู่ของคู่กรณี หรือกรณีในศาลเห็นความจำเป็นอย่างยิ่งว่าเป็นพฤติการณ์พิเศษ

³⁷ สัญลักษณ์ ปัญวัฒน์ลิขิต. การพิจารณาคดีอาญาด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2540. หน้า 13.

ซึ่งการเป็นข่าวอาจทำให้กระทบต่อความยุติธรรม แต่คำพิพากษาในคดีอาญาย่อมเป็นที่เปิดเผย เว้นแต่มีเหตุจำเป็นเพื่อประโยชน์ของเด็กและเยาวชน (ข้อ 14(1))

(2) บุคคลทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา ย่อมมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ได้ว่ากระทำความผิดตามกฎหมาย (ข้อ 14(2))

(3) สิทธิที่จะไม่ถูกบังคับให้ให้การประปรัตนเอง (ข้อ 14(3)(g))

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติดังกล่าว ในข้อ 14(2) จะเห็นได้ว่า ได้มีการบัญญัติให้มีการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ากระทำความผิดตามกฎหมาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวทางด้านความคิดในการพยายามค้นหาความจริงเพื่อพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา และในข้อ 14(3)(g) ยังเป็นการแสดงให้เห็นว่าความคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาจะต้องไม่มีการบังคับ หรือประปรัตนเองหรือรับสารภาพผิด ดังนั้น กระบวนการพิจารณาคดีอาญาต้องมีการค้นหาความจริงตามหลักการค้นหาความจริงในเนื้อหา เพื่อปฏิบัติให้เป็นไปตามกติการะหว่างประเทศดังกล่าว และในการพิจารณาคดีของศาลก็ต้องได้รับการพิจารณาอย่างเสมอภาคและเป็นธรรมโดยเปิดเผยในศาลตาม ข้อ 14(1) เพื่อให้สามารถทำการตรวจสอบกระบวนการในการค้นหาความจริงได้ ทำนองเดียวกันกับปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948)

6.2.2 หลักการดำเนินคดีอาญาด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม

หลังจากที่ได้มีการประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) โดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ (UN) ได้มีการผลักดันนำเอาหลักการต่าง ๆ ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนให้เกิดผลอย่างจริงจังขึ้น โดยได้ก่อให้เกิดผลผูกพันทางด้านกฎหมายภายในรัฐที่เป็นภาคีสมาชิก อันนำไปสู่การกำหนดเป็นกติกา 2 ฉบับแยกจากกัน โดยได้มีการนำหลักการสำคัญในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) นำมาแยกออกเป็นกลุ่มสาระสำคัญ คือ

(1) หลักการซึ่งเกี่ยวกับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยได้ร่างบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวขึ้นเป็น “กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ค.ศ.1966”

(2) หลักการเกี่ยวกับสิทธิอื่นของพลเมืองและสิทธิทางการเมือง โดยได้ร่างบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวขึ้นเป็น “กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966”³⁸

ซึ่งจากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966 ได้บัญญัติในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิที่จะได้รับการดำเนินคดีอาญาด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรมในข้อ 14(3) คือ

- (1) สิทธิที่จะได้รับแจ้งสภาพและข้อหาแห่งความผิดที่ถูกกล่าวหาโดยพลันและละเอียดในภาษาซึ่งบุคคลนั้นเข้าใจได้ (ข้อ 14(3)(b))
- (2) สิทธิที่จะมีเวลาและได้รับความสะดวกเพียงพอแก่การเตรียมการเพื่อสู้คดีและติดต่อกับทนายความได้ตามความประสงค์ของตน (ข้อ 14(3)(b))
- (3) สิทธิได้รับการพิจารณาโดยปราศจากการชักช้าอย่างไม่เป็นธรรม (ข้อ 14(3)(c))

หากได้พิจารณาบทบัญญัติในข้อ 14(3)(c) จะเห็นได้ว่า ตามประกาศกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ.1966 ได้รับรองสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีโดยรวดเร็วไม่ชักช้าไว้อย่างชัดเจน ถือเป็นหลักประกันขั้นต่ำของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา และภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกได้นำมาเป็นแบบอย่าง ในการบัญญัติเป็นกฎหมายรวมทั้งประเทศไทยก็ได้บัญญัติรับรองสิทธินี้ไว้เช่นเดียวกัน³⁹

ซึ่งจากหลักการดังกล่าวตามหลักกฎหมายสากล ได้มีการรับรองถึงแนวทางการค้นหาความจริงเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย คือ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights 1966) ได้มีการรับรองหลักการดำเนินคดีด้วยความเสมอภาคและเป็นธรรม ซึ่งจำเลยในคดีอาญาจะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ากระทำความผิด และจะต้องได้รับการพิจารณาค้นหาความจริงเพื่อพิสูจน์ข้อกล่าวหาเหล่านั้น ทุกองค์กรในกระบวนการยุติธรรมจะต้องมีส่วนร่วมและดำเนินการกระบวนการดังกล่าวและให้เป็นที่ไปด้วยความรวดเร็ว เป็นธรรม หรือการพิจารณาคดีโดยไม่ชักช้า นั้น ถือเป็นหลักสำคัญที่นานาประเทศให้ความรับรองไว้เช่นกัน

³⁸ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล และ กษมา เดชรักษา. รายงานการวิจัย เรื่อง กฎหมายด้านการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมที่ไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิขั้นพื้นฐานและพันธกรณีระหว่างประเทศรวมทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2547, หน้า 6.

³⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27 “บุคคลย่อมเสมอภาคในทางกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน”

6. หลักการสำคัญที่กำหนดเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น เป็นรูปแบบ วิธีการในการดำเนินการแก่ผู้ที่ประพฤติฝ่าฝืนกฎหมาย โดยอาศัยองค์กร และบุคลากรที่กฎหมายให้อำนาจไว้ ซึ่งมีหลายองค์กรไม่ว่าจะเป็น พนักงานสอบสวนหรือตำรวจ ทนายความ พนักงานอัยการ ศาลยุติธรรม ราชทัณฑ์ ล้วนมีบทบาทหน้าที่ ที่แตกต่างกันในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งในแต่ละขั้นตอนของการดำเนินการ ได้มีหลักการและแนวคิดที่ได้กำหนดไว้ให้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งมีหลักเกณฑ์พื้นฐานแยกได้ดังนี้

6.1 หลักสำคัญพื้นฐานของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น กล่าวได้ว่า เป็นกฎหมายที่เกี่ยวกับขั้นตอนกระบวนการ การคุ้มครองสิทธิพื้นฐาน การกำหนดอำนาจหน้าที่ เพื่อที่จะนำตัวผู้กระทำความผิดกฎหมายอาญามาลงโทษ โดยได้บัญญัติเป็นมาตรการ แนวทางในรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการที่ต่อเนื่อง โดยเริ่มตั้งแต่ การจับกุม การค้น การควบคุมตัว การสอบสวน การฟ้องคดี การพิจารณาคดี จนไปถึงการพิพากษาลงโทษผู้กระทำความผิด ซึ่งรัฐเป็นผู้มีอำนาจตามกฎหมาย⁴⁰ แต่การดำเนินการตามกระบวนการดังกล่าวในการใช้อำนาจหน้าที่ของรัฐ จะต้องไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ และอยู่บนพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่พึงกระทำได้ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและไม่เป็นการละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์⁴¹

ดังนั้นหลักการพื้นฐานของกระบวนการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีหลักการสำคัญ 2 ประการ เพื่อใช้เป็นแนวทางให้รัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐนำไปเป็นแนวทางการปฏิบัติ ดังนี้

- (1) รัฐเป็นผู้มีอำนาจและหน้าที่ในการนำตัวผู้กระทำความผิดกฎหมายอาญามา
ลงโทษ⁴²
- (2) รัฐมีหน้าที่ในการประกันสิทธิและเสรีภาพตามกฎหมายของประชาชนทุกคน⁴³

⁴⁰ รัฐในที่นี้หมายถึงพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีอำนาจตามกฎหมาย.

⁴¹ เกียรติขจร วังนะสวัสดิ์. คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณา พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: จีรัชการ พิมพ์. 2551. หน้า 1.

⁴² คะเนิง ภาไชย. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โครงการตำรา และเอกสารการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2543. หน้า 17.

หากรัฐไม่ปฏิบัติตามหลักสำคัญ 2 ประการที่กล่าวมาข้างต้นนี้ อาจทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมของรัฐ และอาจเกิดความไม่สงบเรียบร้อยขึ้นในสังคม

6.2 หลักสำคัญพื้นฐานของคดีอาญาในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดี

ในการดำเนินคดีของผู้ที่กระทำผิดกฎหมายอาญานั้น ได้มีรูปแบบแนวทางการดำเนินการที่ชัดเจน ซึ่งกฎหมายอาญานั้น คือ กฎหมายที่บัญญัติในเรื่องของการกระทำหรือการไม่กระทำอย่างใดเป็นความผิด และได้มีการกำหนดโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดด้วย⁴³ กระบวนการในการดำเนินการคดีอาญาได้วางหลักและวิธีการในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีหลักในการคุ้มครองผู้กระทำความผิดซึ่งเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยมีหลักการสำคัญ คือ

(1) ผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดกฎหมายอาญา จะต้องได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย กล่าวคือ ในการดำเนินคดีอาญาจะกระทำได้อต่อเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา มีความสามารถสมบูรณ์ที่จะต่อสู้แก้ต่างให้ตนเองได้ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา⁴⁴

(2) ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความเข้าใจในสภาพของการดำเนินคดีอาญาเกี่ยวกับตน และ

(3) ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถที่จะกระทำการตามที่กฎหมายกำหนดหรือบังคับไว้เพื่อประโยชน์แห่งตน

กล่าวโดยสรุป คือ ผู้ป่วยจิตเวชเป็นอาการป่วยที่เกิดจากภาวะผิดปกติทางจิต ความคิด อารมณ์ ซึ่งการบำบัดรักษาและการปฏิบัติต่อผู้ป่วยทางจิตเวชจะต้องใช้ความรู้ความเข้าใจและใช้วิธีการทางการแพทย์ โรคทางจิตยังส่งผลให้ผู้ป่วยมีความสามารถในการคิด ตัดสินใจ และควบคุมตนเองลดลง ดังนั้นในกรณีที่ผู้ป่วยจิตเวชได้กระทำความผิดอาญาหรือเป็นผู้กระทำความผิดทางอาญา เกิดป่วยเป็นโรคทางจิตนั้น การดำเนินคดีกับผู้ป่วยจะต้องมีมาตรการเพื่อให้ความคุ้มครองเป็นพิเศษแตกต่างจากการดำเนินคดีอาญากับบุคคลทั่วไป ดังนั้นหลักสำคัญในการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชจึงต้องเป็นไปตามมาตรฐานสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นหลักการสากลที่ทุกประเทศ รวมทั้งประเทศไทยให้การยอมรับ โดยไม่เลือกปฏิบัติในทุกรูปแบบ เช่น บนพื้นฐานของความพิการ เชื้อชาติ สีผิว ภาษา ศาสนา ความเห็นต่างทางการเมือง ต้นกำเนิดทางชาติ เผ่าพันธุ์ หรือสังคม สถานะทางกฎหมาย ซึ่งเป็นหลักการระหว่างประเทศในเรื่องสิทธิของผู้ป่วยจิตเวชเพื่อให้ความคุ้มครองและการดูแลผู้ป่วยจิตเวชให้สามารถต่อสู้ทางคดีได้อย่างเต็มที่

⁴³ เกียรติขจร วจนะสวัสดิ์. คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1 บทบัญญัติทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์ พลสยาม พรินต์ติ้ง. 2551. หน้า 1.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁵ คะนิง ภาไชย. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. หน้า 50.

บทที่ 3

การคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยจิตเวชในประเทศไทยและต่างประเทศ ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

ตามหลักการด้านสิทธิมนุษยชนที่หลายประเทศให้การรับรองและให้มีการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการป่วยจิตเวชในระหว่างการดำเนินคดี ดังนั้น จากมาตรการต่างๆ ที่กล่าวมาเพื่อให้เกิดความเหมาะสม และเพื่อให้ผู้ป่วยจิตเวชได้รับสิทธิและการคุ้มครองในการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เกิดความเสมอภาค เท่าเทียม และได้รับความยุติธรรมอย่างแท้จริง ในบทนี้จะได้ศึกษากฎหมายที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชในประเทศไทย ในต่างประเทศกลุ่มคอมมอนลॉว์ คือ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศอังกฤษ ซึ่งถือได้ว่าเป็นประเทศที่มีบทบาทและให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รวมทั้งสิทธิต่าง ๆ ที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ป่วยจิตเวช ในระหว่างกระบวนการดำเนินคดีอาญา และในกลุ่มประเทศซีวิลลॉว์ คือ ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งใช้ระบบกฎหมายเช่นเดียวกับประเทศไทย พร้อมทั้งนำหลักการสำคัญของแต่ละประเทศเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญากับผู้ป่วยจิตเวชมาวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นข้อแตกต่าง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงด้านกฎหมาย ให้สามารถคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชได้อย่างเต็มที่

1. การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามกฎหมายไทย

1.1 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ

จากอดีตที่ผ่านมากระบวนการยุติธรรมทางอาญาไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้ทำความผิด ที่ตกเป็นผู้ต้องหา หรือจำเลย โดยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้มีการกำหนดเป็นกฎหมายจารีตนครบาล โดยหลักคือเป็นรูปแบบกระบวนการในการค้นหาความจริง ด้วยวิธีการทรมานผู้ต้องหา หรือจำเลยด้วยวิธีการที่รุนแรง เช่น การตบปาก จับขังคุก มดแซ่หน้า ให้อาบน้ำร้อน การเขียน การตอกเล็บ หรือแม้กระทั่งการบีบขมับ ซึ่งจะเห็นว่าการใช้วิธีการต่าง ๆ เป็นไปในลักษณะที่ไม่มีมนุษยธรรม โหดร้าย ไม่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ และที่สำคัญข้อเท็จจริงที่ได้จากการใช้วิธีการดังกล่าวอาจไม่ใช่ความจริงเสมอไป จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงให้มีการปฏิรูประบบกฎหมายในหลาย ๆ

ด้าน ที่สำคัญเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญา คือการประกาศใช้ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญาที่มีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ.115 ซึ่งจุดมุ่งหมายของกฎหมายฉบับนี้ เพื่อให้การพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความเป็นธรรม และยังได้มีการระบุถึงสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยไว้ในกฎหมายด้วย ภายหลังจากมาหลักการเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับการยอมรับมากขึ้น และได้นำมาใช้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่กำหนดเกี่ยวกับความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมากที่สุดฉบับหนึ่ง ซึ่งรวมถึงสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการดำเนินคดีอาญาด้วย⁴⁶

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในส่วนที่เกี่ยวกับการได้รับการพิจารณาคดีอาญาอย่างรวดเร็วและเป็นธรรม ตามมาตรา 241 วรรคหนึ่ง ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยย่อมมีสิทธิรับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม⁴⁷” ในส่วนของการให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดีโดยมีทนายความความช่วยเหลือได้มีการบัญญัติไว้ตามมาตรา 242 วรรคหนึ่ง ว่า “ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหาทนายความให้ตามที่กฎหมายบัญญัติ ในกรณีที่ผู้ถูกควบคุมหรือคุมขังไม่อาจหาทนายความได้ รัฐต้องให้ความช่วยเหลือโดยจัดหาทนายความให้โดยเร็ว⁴⁸” และในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ยังได้มีการบัญญัติต่อต้านพยานหลักฐานที่ได้มาโดยวิธีการที่เกิดจากการทรมานผู้ต้องหาหรือจำเลยอันเป็นการแสดงให้เห็นถึงการไม่ยอมรับในวิธีการพิจารณาคดีอาญาตามกฎหมายจารีตนครบาลในเช่นอดีตอย่างชัดเจน โดยได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 243 วรรคสอง ที่ว่า “ถ้อยคำของบุคคลที่เกิดจากการจูงใจ มีคำมั่นสัญญา ชูเชิญ หลอกลวง ถูกทรมาน ใช้กำลังบังคับ หรือกระทำการโดยมิชอบประการใด ๆ ไม่อาจรับฟังเป็นพยานหลักฐานได้⁴⁹”

นอกจากนี้เกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาได้มีการบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในมาตรา 40(7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทาง

⁴⁶ รุ่งนภา เอี่ยมศรี. *สิทธิของผู้ต้องหากับการช่วยเหลือทางกฎหมาย*. (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญา มหาบัณฑิต).สาขานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 2558. หน้า 16-17.

⁴⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 241 วรรคหนึ่ง.

⁴⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 242 วรรคหนึ่ง.

⁴⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 243 วรรคสอง.

คดีจากนายความ และการได้รับการปล่อยตัวชั่วคราว⁵⁰ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าผู้ที่ตกเป็น ผู้ต้องหา หรือจำเลยนั้นเป็นประชาชนในคดี และมีสิทธิต่าง ๆ ในคดี โดยรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้จำแนกสิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ ดังนี้

- (1) สิทธิเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวก รวดเร็ว และทั่วถึง
- (2) สิทธิพื้นฐานในกระบวนการพิจารณา ซึ่งอย่างน้อยต้องมีหลักประกันขั้น พื้นฐานเรื่องการได้รับการพิจารณาโดยเปิดเผย การได้รับทราบข้อเท็จจริงและตรวจสอบเอกสาร อย่างเพียงพอ การเสนอข้อเท็จจริง ข้อโต้แย้ง และพยานหลักฐานของตน การคัดค้านผู้พิพากษาหรือ ตุลาการ การได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาหรือตุลาการที่นั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะ และการ ได้รับทราบเหตุผลประกอบคำวินิจฉัย คำพิพากษา หรือคำสั่ง
- (3) บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะให้คดีของตนได้รับการพิจารณาอย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม
- (4) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา โจทก์ จำเลย คู่กรณี ผู้มีส่วนได้เสีย หรือพยานในคดีมีสิทธิ ได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งสิทธิในการได้รับการ สอบสวนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นธรรม และการไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง
- (5) ผู้เสียหาย ผู้ต้องหา จำเลย และพยานในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครอง และความช่วยเหลือที่จำเป็นและเหมาะสมจากรัฐ ส่วนค่าตอบแทน ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายที่ จำเป็น ให้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ
- (6) เด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ หรือผู้พิการหรือทุพพลภาพ ย่อมมีสิทธิได้รับความ คุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสม และย่อมมีสิทธิได้รับการปฏิบัติที่ เหมาะสมในคดีที่เกี่ยวกับความรุนแรงทางเพศ
- (7) ในคดีอาญา ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดี ที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบ พยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากนายความ และการได้รับการ ปล่อยตัวชั่วคราว
- (8) ในคดีแพ่ง บุคคลมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเหมาะสมจากรัฐ⁵¹
นอกจากนี้ภายใต้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ยังได้มีการบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ต้องหาและจำเลยไว้อย่าง ชัดเจน ในมาตรา 39 ซึ่งได้วางหลักไว้ว่า บุคคลจะไม่จำต้องรับโทษทางอาญาถ้าไม่มีกฎหมาย

⁵⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40(7).

⁵¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 40.

บัญญัติไว้ในขณะกระทำว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ รวมถึงจะลงโทษแก่ผู้กระทำความผิดหนักกว่าโทษที่กฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ในขณะกระทำกำหนดไว้มิได้ นอกจากนี้ยังบัญญัติถึงบทสันนิษฐานทางกฎหมายที่ทำให้สันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีการพิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง ดังนั้น ระหว่างที่ยังไม่ได้มีคำพิพากษาคัดสินจะปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเสมือนหนึ่งว่าเป็นผู้กระทำความผิดมิได้⁵²

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2560 ในส่วนของสิทธิของผู้ต้องหา หรือจำเลย ได้วางหลักในการให้ความคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยในระหว่างการถูกดำเนินคดี โดยได้บัญญัติไว้ในมาตรา 27 ถึง มาตรา 29 โดยบทบัญญัติของมาตรา 27 มีหลักว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน”⁵³ ส่วนมาตรา 28 และมาตรา 29 เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางอาญา โดยมาตรา 28⁵⁴ เป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ในการจับ คั่น และคุมขัง ซึ่งต้องเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนดเพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย ส่วนมาตรา 29 เป็นเรื่องที่กำหนดเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหา หรือจำเลยที่พึงได้รับความคุ้มครองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา อันได้แก่

(1) สิทธิที่บุคคลจะไม่ต้องรับโทษทางอาญาเว้นแต่ในขณะกระทำความผิดจะได้มีกฎหมายบัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้ และจะลงโทษจำเลยหนักกว่าโทษที่กฎหมายในขณะนั้นกำหนดไว้มิได้

(2) สิทธิที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนจะถูกสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด และก่อนที่จะมีคำพิพากษาเช่นนั้นจะปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเสมือนหนึ่งว่าเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

(3) สิทธิที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะถูกควบคุมหรือคุมขังเท่าที่จำเป็นเพื่อป้องกันมิให้หลบหนีเท่านั้น

(4) สิทธิที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะไม่ถูกบังคับให้ให้การเป็นปฎิปักษ์ต่อตนเอง

(5) สิทธิที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับการพิจารณาคำขอประกันอย่างเป็นธรรม และถูกต้องตามกระบวนการของกฎหมาย และเจ้าหน้าที่จะเรียกประกันเกินควรแก่กรณีมิได้⁵⁵

⁵² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39.

⁵³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27.

⁵⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 28.

⁵⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29.

1.2 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย

ผู้ที่มีความบกพร่องทางจิต หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่าผู้ป่วยจิตเวชเป็นบุคคลที่มีโอกาสหรือความเสี่ยงในการเป็นผู้กระทำความผิดกฎหมาย⁵⁶ จึงต้องมีมาตรการในการดูแลให้การรักษาอย่างถูกวิธี เพื่อเป็นการช่วยลดหรือบรรเทาอาการป่วยทางจิตได้ในระดับหนึ่ง แต่หากว่าผู้ป่วยจิตเวสดังกล่าว ได้มีการกระทำที่เป็นความผิดทางอาญาและได้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งในการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชให้เกิดความเป็นธรรม และให้ผู้ป่วยสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่นั้น จำเป็นต้องมีมาตรการ ที่มีความแตกต่างจากการดำเนินคดีอาญากับบุคคลทั่วไป ที่จะต้องมีลักษณะพิเศษ เพื่อให้การคุ้มครองตั้งแต่ต้นกระบวนการยุติธรรมจนถึงเสร็จสิ้นกระบวนการ สำหรับสิทธิและความคุ้มครองต่าง ๆ ของผู้ป่วยจิตเวชในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น จำเป็นจะต้องมีความแนวทาง และมาตรการต่าง ๆ ที่แตกต่างจากการดำเนินคดีในภาวะที่ปกติ นอกจากญาติ ผู้แทน หรือทนายความที่จะคอยให้ความช่วยเหลือในการต่อสู้คดีแล้ว เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในขั้นตอนต่าง ๆ จำเป็นต้องมีบทบาทที่สำคัญ ในการให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ มีความเป็นธรรม ซึ่งการดำเนินคดีอาญาและการให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชทั้งของไทยและต่างประเทศมีแนวทางที่เหมือนและแตกต่างกันในบางประเด็น ต่างก็มุ่งเน้นให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยจิตเวชให้ได้รับการคุ้มครองตามสิทธิขั้นพื้นฐานตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคของประชาชนทุกคนในสังคม ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สูงสุดของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและความสงบเรียบร้อยของสังคม

สำหรับประเทศไทย ปัจจุบันมีมาตรการทางกฎหมายหลายประการ เพื่อควบคุมดูแล และให้ความคุ้มครองผู้กระทำความผิดที่จิตไม่ปกติ ตั้งแต่เริ่มต้นของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา การให้ความคุ้มครองระหว่างดำเนินคดี และการให้ความคุ้มครองด้านการรับโทษหลังคำพิพากษา รวมถึงมาตรการต่าง ๆ ที่เป็นการป้องกันมิให้ผู้ป่วยจิตเวชก่อเหตุร้าย จนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา แต่กฎหมายของไทยที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบันก็ยังไม่เพียงพอที่จะให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวช ให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ เกิดปัญหาในทางปฏิบัติหลายประการ ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชจึงไม่ครอบคลุมในทุกมิติ การพิจารณาความเป็นผู้ป่วยจิตเวชในขณะที่กระทำความผิดของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามหลักสากลนั้นจะทำการพิจารณาความรู้ผิดชอบของผู้กระทำความผิดในช่วงเวลาที่กระทำความผิดว่าเขามีความสามารถเพียงใดที่จะรู้ถึงความผิด

⁵⁶ รัชชัช คงสภนธ์. *นิติจิตเวช จิตเวชศาสตร์ งามาธิปดี*. กรุงเทพฯ: บริษัทบียอนด์ เอ็นเทอร์ไพรซ์. 2553. หน้า 417-418

ชอบและยับยั้งการกระทำความผิดในขณะนั้น ได้มากน้อยเพียงใดหรือไม่ ในส่วนของกระบวนการพิจารณาคดี หลักเกณฑ์ของนานาประเทศในการดำเนินคดีอาญา กรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสภาพจิตที่ไม่ปกติหรือมีอาการป่วยจิตเวชนั้นจะคำนึงถึงความสามารถในการต่อสู้คดีเป็นสำคัญ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และเท่าเทียมกับฝ่ายผู้กล่าวหา ดังนั้น หากในระหว่างดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีมีหลักฐานแสดงว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตหรือมีอาการป่วยจิตเวช พนักงานสอบสวน หรือศาลก็จะต้องสั่งให้หยุดการดำเนินคดีไว้ชั่วคราวและส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปทำการรักษาเพื่อฟื้นฟูความสามารถของผู้ต้องหาหรือจำเลยให้สามารถกลับมาดำเนินคดีอาญาต่อไปได้⁵⁷

ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นและมีผู้ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิด เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินคดี จึงต้องให้ผู้ที่ถูกกล่าวหาสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่อยู่ในระหว่างสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา มีเหตุอันควรเชื่อว่าเป็นผู้มีอาการป่วยทางจิตเวช และไม่สามารถต่อสู้คดีได้ สิทธิของผู้ป่วยจิตเวชย่อมได้รับการคุ้มครองตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ได้วางหลักในการให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชในระหว่างถูกดำเนินคดี ไว้ว่า “ในระหว่างทำการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อว่าเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณีสั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้นเสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำหรือการว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้นไปยังโรงพยาบาล โรคจิตหรือมอบให้แก่ผู้อนุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัดหรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร

กรณีที่ศาลงดการ ใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาดังบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้⁵⁸

จะเห็นได้ว่ากระบวนการพิจารณาคดีของไทย นำหลักการให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชมาใช้เป็นหลักให้ผู้ป่วยจิตเวชสามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ เมื่อการดำเนินคดีอาญาของไทยในปัจจุบันโน้มเอียง ไปในระบบกล่าวหาเป็นหลัก การเป็นประธานในคดีซึ่งจะมีสิทธิและสามารถ

⁵⁷ กลุ่มพัฒนาวิชาการ ส่วนนิติจิตเวช. รายงานวิจัยเรื่อง ผลของ โปรแกรมกลุ่มเตรียมความพร้อมในการต่อสู้คดีต่อความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ป่วยจิตเวช. หน้า 2.

⁵⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14.

ใช้สิทธิต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นได้ ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องมีสภาพร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์พอสมควร แต่ผู้ป่วยจิตเวชคือผู้ที่มีอาการเกี่ยวกับจิตหรือประสาทที่ผิดปกติ เมื่อต้องถูกดำเนินคดีอาญาที่มีกระบวนการสอบสวน โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีการดำเนินคดีในศาลที่เข้มงวดยิ่งกว่าในทางแพ่ง สภาวะดังกล่าวมักสร้างความกดดันและความเครียดอย่างมากให้กับผู้ป่วยจิตเวชซึ่งไม่สามารถทนต่อสภาพกดดันและการกระตุ้นของสิ่งเร้าได้เท่ากับคนปกติธรรมดา นอกจากนี้อาการป่วยทางจิตยังทำให้ความสามารถในการรับรู้และตัดสินใจผิดปกติไปจากที่ควรจะเป็น ทำให้ผู้ป่วยไม่อาจใช้สิทธิในการต่อสู้คดีได้ในระดับที่เท่าเทียมกับบุคคลปกติทั่วไป

ดังนั้นในการดำเนินคดีอาญาจึงต้องมีมาตรการที่ให้ความคุ้มครองเป็นพิเศษ ซึ่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสมัยใหม่ของประเทศต่าง ๆ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ต่างบัญญัติเป็นหลักทั่วไปว่า ในทุก ๆ ขั้นตอนของการดำเนินคดีทางอาญา หากผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่อาจต่อสู้คดีได้เพราะมีความผิดปกติทางจิต การดำเนินคดีจะต้องเลื่อนออกไปจนกว่าอาการป่วยจะหายหรือทุเลาลงจนสามารถต่อสู้คดีได้ เพื่อเป็นการคุ้มครองบุคคลดังกล่าวให้มีสิทธิและสามารถใช้สิทธิต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งแยกพิจารณาใน 2 กรณีคือ ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งเป็นผู้ป่วยจิตเวชแต่สามารถต่อสู้คดีได้ และไม่สามารถต่อสู้คดีได้

1.2.1 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชที่ไม่สามารถต่อสู้คดีได้

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นกฎหมายได้กำหนดเป็นหลักเกณฑ์เพื่อให้สามารถต่อสู้ตามกระบวนการยุติธรรมได้อย่างเต็มที่ แต่หากว่ากฎหมายได้ให้ความคุ้มครองและให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยแล้วแต่กลับไม่สามารถใช้สิทธิดังกล่าวได้ย่อมทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ได้รับความเป็นธรรม ดังกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ป่วยจิตเวชในระหว่างการพิจารณาคดีและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ทำให้ไม่สามารถใช้สิทธิตามกฎหมายได้ เนื่องจากอาการป่วยทางจิตที่เกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการดำเนินการในฐานะผู้ต้องหาหรือจำเลย ทำให้ความสามารถในการสื่อสารไม่ดีพอ หรือในกรณีที่มีการปรึกษาทนายความของตนเองเพื่อการเตรียมพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนย่อมไม่สามารถกระทำได้อย่างเต็มที่ ด้วยเหตุนี้หากปล่อยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งมีอาการป่วยจิตเวชได้ดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาดังเช่นคนปกติทั่วไป จะส่งผลให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้⁵⁹

⁵⁹ สุทธิพันธ์ กี่สุขพันธ์. มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2559. หน้า 56-57

การดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยนั้น ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชซึ่งไม่สามารถต่อสู้คดีได้ไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ซึ่งบัญญัติว่า ในระหว่างทำการสอบสวน ไล่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณีสั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้นเสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำหรือการว่าตรวจได้ผลประการใด หรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวน ไล่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้นไปยังโรงพยาบาลโรคจิตหรือมอบให้แก่ผู้อนุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัดหรือผู้อื่นที่เต็มใจรับ ไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร

กรณีที่ศาลงดการไล่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาดังบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้”

ซึ่งจากบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ดังกล่าว ได้เป็นการกำหนดวิธีการดำเนินคดีกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการป่วยทางจิตเกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินคดีอาญา โดยมีหลักเกณฑ์ที่พิจารณาได้ 2 ประการคือ

1. กรณีที่สั่งให้แพทย์ตรวจ

เมื่อมีเหตุอันควรเชื่อว่า ผู้ต้องหา หรือจำเลย เป็นผู้วิกลจริต และไม่สามารถต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวน หรือศาล มีอำนาจสั่งให้แพทย์ตรวจผู้นั้นได้ และเมื่อตรวจเสร็จแล้วให้แพทย์มาให้ถ้อยคำถึงผลของการตรวจนั้น

2. ส่งตัวไปโรงพยาบาลโรคจิต และงดการพิจารณาคดี หรือจำหน่ายคดีชั่วคราว

ในระหว่างการดำเนินคดี หากพนักงานสอบสวน หรือศาล มีความเห็นเกี่ยวกับผู้ต้องหาหรือจำเลย เป็นผู้วิกลจริตและไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะต่อสู้คดีได้ กฎหมายให้อำนาจพนักงานสอบสวนในการงดการสอบสวน และให้อำนาจศาลในการงดการไล่สวนมูลฟ้อง หรืองดการพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นจะหายจากอาการป่วยทางจิตเวช และสามารถต่อสู้คดีได้ พร้อมทั้งให้อำนาจส่งตัวผู้นั้นไปยังโรงพยาบาลโรคจิตหรือมอบให้แก่ผู้อนุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัดหรือผู้อื่นที่เต็มใจรับ ไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าหลักการในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช เป็นหลักการสำคัญ ในกรณีที่มีการดำเนินคดีอาญาโดยที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีได้ เหตุเพราะไม่มีการส่งตรวจความผิดปกติของจิต ส่งผลให้

กระบวนการพิจารณาคดีไม่ชอบด้วยกฎหมาย และต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่อีกครั้ง ดังตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกา ดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2594/2542 ข้อเท็จจริงหรือเหตุที่ทำให้ศาลเชื่อหรือสงสัยว่าจำเลย เป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ อาจเป็นเพราะศาลสังเกต เห็นจากอาการกิริยาของจำเลยเอง หรือมีผู้เสนอข้อเท็จจริง ให้ศาลทราบก็ได้ ในวันที่พนักงานอัยการ โจทก์ ยื่นฟ้องจำเลยต่อศาลชั้นต้น ช. น้องจำเลยยื่นคำร้องต่อศาลชั้นต้นพร้อมใบตรวจโรคของแพทย์ โรงพยาบาลว่า จำเลยเป็น โรคจิตเภท มีอาการระแวง พุดจาจกวน โรงพยาบาลรับตัวจำเลยไว้รักษา รวม 4 ครั้งและหลังเกิดเหตุคดีนี้เพียง 3 วัน โรงพยาบาลก็ได้รับตัว จำเลยไว้รักษาอีกครั้งหนึ่งครั้งนี้ จำเลยมีอาการหงุดหงิด ง่าย พุดและขี้มคนเคียว โรงพยาบาลจำต้องดูแลรักษาต่อไป อย่างต่อเนื่อง เพื่อไม่ให้อาการกำเริบยิ่งขึ้น ดังนี้เมื่อ กรณีมีเหตุควรเชื่อในเบื้องต้นว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ศาลจึงชอบที่จะสั่งให้แพทย์ตรวจ จำเลยโดยละเอียด แล้วเรียกแพทย์ผู้ตรวจมา ให้ถ้อยคำต่อศาล หรือมาให้การว่าจำเลยวิกลจริตถึงขนาดไม่สามารถต่อสู้ ได้หรือไม่เสียก่อน แล้ว จึงพิจารณาพิพากษาคดีต่อไปการที่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์มิได้พิจารณาคำร้องของ ช. น้อง จำเลยเป็นการที่ศาลชั้นต้นและศาลอุทธรณ์พิจารณาและพิพากษาลงโทษ จำเลยโดยไม่ปฏิบัติตาม ขั้นตอนของ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ก่อน จึงไม่ชอบด้วยกระบวนการ พิพิจารณา ปัญหาเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย ของประชาชน จำเลยย่อมยกขึ้นฎีกาได้ และศาลฎีกา ย่อมมีอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 208(2) ประกอบด้วยมาตรา 225 สั่งให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่ให้ถูกต้อง โดยให้ศาลชั้นต้นส่งตัวจำเลยไป ให้แพทย์ โรงพยาบาลสมเด็จพระยาหรือ โรงพยาบาลอื่นที่ศาลชั้นต้นเห็นสมควร ตรวจสภาพจิตและเรียก แพทย์ผู้ตรวจจำเลย มาให้ถ้อยคำหรือให้การต่อศาลว่าตรวจได้ผลประการใดแล้ว ดำเนินการ พิพิจารณาพิพากษาไปตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14⁶⁰

จากคำพิพากษาข้างต้นสรุปได้ว่า การที่น้องของจำเลยซึ่งเป็นญาติสนิท ได้รู้ ถึงอาการป่วยทางจิตเวชของจำเลยและได้มีการเสนอหลักฐานการรักษาต่อศาลชั้นต้น และศาล อุทธรณ์แล้ว แต่ทั้งสองศาล ไม่ได้นำหลักฐานที่ทางญาตินำเสนอมาพิจารณาแต่อย่างใด จึงไม่ได้มี การส่งจำเลยให้แพทย์ตรวจวินิจฉัย ในด้านความเป็นผู้ป่วยทางจิตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ส่งผล ให้กระบวนการพิจารณาคดีไม่ชอบด้วยกฎหมาย และต้องดำเนินกระบวนการพิจารณาใหม่อีกครั้ง

⁶⁰ ศาลฎีกา. (ม.ป.ป.). ระบบสืบค้นคำพิพากษา คำสั่งคำร้องและคำวินิจฉัยศาลฎีกา. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2594/2542. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://deka.in.th/view-14237.html>. [2564. 12 กันยายน].

1.2.2 การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชแต่สามารถต่อสู้คดีได้

จากหลักเกณฑ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ในกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการป่วยจิตเวช ในระหว่างการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน หรือชั้นศาล และมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ป่วยจิตเวช ต้องสั่งให้แพทย์ทำการตรวจพิสูจน์ความเป็นผู้ป่วยจิตเวช ทั้งนี้ หากแพทย์ทำการตรวจแล้วให้ความเห็นว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ป่วยจิตเวช แต่หากยังสามารถต่อสู้คดีได้ ซึ่งบทบัญญัติของกฎหมายในกรณีดังกล่าว พนักงานสอบสวนหรือศาลต้องดำเนินกระบวนการทางคดีต่อไป แม้ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยยังไม่หายจากอาการป่วยจิตเวชก็ตาม⁶¹ ดังตัวอย่างคำพิพากษาต่อไปนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1816/2541 “ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ในกรณีที่ศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้ศาลงดการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้ จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ ศาลชั้นต้นจึงมีอำนาจตามกฎหมายที่จะชี้ขาดในกรณีมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ เมื่อแพทย์วินิจฉัยว่าจำเลยเป็นโรคจิตประเภทมีอาการวิตกกังวล แต่ตามข้อเท็จจริงปรากฏว่าจำเลยยังสามารถตอบคำถามของศาลได้ ศาลชั้นต้นจึงชี้ขาดว่าจำเลยสามารถต่อสู้คดีได้และจำเลยก็มีได้โต้แย้งคัดค้าน การดำเนินกระบวนการพิจารณาของศาลชั้นต้นต่อมาจึงชอบด้วยกฎหมาย”⁶²

จากคำพิพากษาข้างต้นสรุปได้ว่า การที่แพทย์เบิกความเป็นพยานในชั้นที่ศาลชั้นต้นจะต้องชี้ขาดว่า สภาพของจำเลยในขณะที่ถูกฟ้องคดีนี้สามารถต่อสู้คดีได้หรือไม่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 โดยแพทย์เบิกความเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2536 ว่า จำเลยเข้ารับการรักษาตั้งแต่ปี 2532 ตรวจพบว่าจำเลยเป็นโรคจิตเภท ขณะตรวจพบว่าจำเลยมีอาการวิตกกังวล ไม่สามารถตอบคำถามได้อย่างต่อเนื่อง จากสภาพของจำเลยขณะที่ตรวจ แพทย์วินิจฉัยว่าจำเลยเป็นโรคทางจิตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้เมื่อไม่ปรากฏความเห็นของแพทย์ที่ตรวจอาการของจำเลยระหว่างเกิดเหตุ และเมื่อศาลชั้นต้นนัดพร้อมกลับปรากฏข้อเท็จจริงต่อหน้าศาลว่าจำเลยสามารถถามตอบต่อศาลได้ ดังนี้ ความเห็นของแพทย์ดังกล่าวจึงยังไม่สามารถรับฟังเป็นยุติได้ว่าขณะกระทำความผิดจำเลยมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน อันจะทำให้จำเลยไม่ต้องรับ

⁶¹ สหัฐ ลิงหวิริยะ. *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 29)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ. 2551. หน้า 82.

⁶² ศาลฎีกา. (ม.ป.ป.). ระบบสืบค้นคำพิพากษา คำสั่งคำร้องและคำวินิจฉัยศาลฎีกา. *คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1816/2541*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://deka.in.th/view-12575.html>. [2564. 12 กันยายน].

โทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคหนึ่ง จะเห็นได้ว่าแม้แพทย์ผู้ตรวจจะให้ความเห็นว่าผู้ต้องหาเป็นผู้ป่วยจิตเวช แต่ศาลเห็นว่าผู้ต้องหายังสามารถต่อสู้คดีได้ จึงได้ดำเนินกระบวนการทางคดีต่อไปได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 928/2499 ศาลสั่งให้แพทย์ตรวจจิตของจำเลย แพทย์รายงานจำเลยเป็นลมบ้าหมู อาการวิกลจริตมีขึ้นเวลาจำเลยชก ถ้าไม่ชกก็เป็นคนปกติ ดังนี้ แม้จะปรากฏในรายงานแพทย์ว่าจำเลยวิกลจริต แต่ปรากฏว่าจำเลยยังสามารถต่อสู้คดีได้ ศาลก็ทำการพิจารณาต่อไปได้⁶³

จากคำพิพากษาของศาลฎีกาข้างต้น จะเห็นได้ว่าศาลได้วางหลักเกณฑ์ในกรณีที่จำเลยมีอาการป่วยทางจิตในระหว่างการพิจารณาคดีหากสามารถต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวน หรือศาลต้องดำเนินคดีต่อไป โดยใช้วิธีการดำเนินคดีแบบเดียวกับบุคคลปกติทั่วไป

2. การคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตามกฎหมายต่างประเทศ

2.1 สหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาประกอบด้วยมลรัฐต่าง ๆ 50 รัฐ รวมตัวเข้าเป็นประเทศเดียวกัน เรียกว่า สหรัฐอเมริกา (United State of America) ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law) อย่างไรก็ตาม บรรดามลรัฐทั้งปวงยังคงมีความเป็นอิสระในบางเรื่อง โดยอำนาจของมลรัฐ (State) จะแตกต่างจากอำนาจของรัฐบาลกลาง (Federal Government) ซึ่งมีอำนาจส่วนใหญ่เกี่ยวกับกรณีระหว่างมลรัฐต่อมลรัฐ และกรณีระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกากับประเทศอื่น ๆ ดังนั้น เรื่องใดที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ภายในมลรัฐของแต่ละมลรัฐ โดยเฉพาะและไม่เกี่ยวกับมลรัฐอื่น และไม่ปรากฏจากรัฐธรรมนูญหรือกฎหมายใดว่าอยู่ในอำนาจของรัฐบาลกลาง มลรัฐนั้น ๆ ย่อมมีอำนาจเด็ดขาดและสูงสุด เพราะแต่ละมลรัฐ (State) มีรัฐบาลของตนเอง มีผู้ว่าการมลรัฐ (Governor) เป็นหัวหน้ารัฐบาล มีหน่วยราชการต่างๆ เป็นผู้รับผิดชอบการบริหารกิจการต่างๆ ภายในมลรัฐ แต่ละมลรัฐมีเมืองหลวงของมลรัฐเอง มีรัฐสภาของตนเอง มีศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ ศาลสูงสุดของมลรัฐเอง และมีการออกกฎหมายของตนเองได้ แต่ต้องไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ จึงไม่เป็นการแปลกประหลาดที่การกระทำในเรื่องเดียวกัน บางกรณีอาจเป็นความคิดในรัฐหนึ่งและอาจไม่เป็นความคิดในอีกรัฐ

⁶³ ศาลฎีกา. (ม.ป.ป.). ระบบสืบค้นคำพิพากษา คำสั่งคำร้องและคำวินิจฉัยศาลฎีกา. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 928/2499. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://deka.in.th/view-44384.html>. [2564. 12 กันยายน].

หนึ่งก็ได้ ดังนั้น ระบบกฎหมายและระบบศาลของสหรัฐอเมริกาจึงมีความซับซ้อนและแตกต่างจากประเทศอื่นโดยทั่วไป กฎหมายในระดับสหรัฐ ผู้มีอำนาจตรากฎหมายกำหนดความผิดจะต้องเป็นไปตามที่รัฐธรรมนูญของสหรัฐกำหนดไว้ ซึ่งไม่มีอำนาจให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญารูปแบบเดียวกันทั่วทั้งประเทศ ดัง สถาบันกฎหมายอเมริกา (America Law Institute) ได้จัดทำประมวลกฎหมายอาญาดั้งเดิม (Model Penal Code) ขึ้นเพื่อให้เป็นแนวทางในการพิจารณาบัญญัติกฎหมายภายในมลรัฐ หรือที่เรียกว่า (Title 18 of The United State Code) ซึ่งเป็นกฎหมายระดับประเทศ (Federal Law) ที่กล่าวถึงกฎหมายอาญาและวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา⁶⁴

2.1.1 การดำเนินคดีอาญาของสหรัฐอเมริกา

สำหรับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในสหรัฐอเมริกามีลักษณะและรูปแบบเฉพาะ คือเป็นระบบ Dual Sovereignty กล่าวคือ มีการแยกอำนาจในการดำเนินคดีอาญา ระหว่างรัฐบาลกลาง (Federal System) และมลรัฐ (State System) ออกจากกันอย่างชัดเจน ตามระบบ Dual Sovereignty ทั้งรัฐบาลกลางและมลรัฐ มีอำนาจดำเนินคดีอาญาจำเลยในการกระทำเดียวกันหากพบว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดตามกฎหมายของรัฐบาลกลางและกฎหมายของแต่ละมลรัฐในคราวเดียวกัน ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในสหรัฐอเมริกา จำแนกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับสหพันธรัฐ (Federal State) และระดับมลรัฐ (States) การดำเนินคดีอาญาทั้งสองระดับ จะเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของพนักงานอัยการเท่านั้น ประชาชนไม่สามารถนำคดีอาญาขึ้นฟ้องต่อศาลได้ด้วยตนเอง เพราะการควบคุมการดำเนินคดีอาญาเป็นภารกิจของรัฐแต่เพียงผู้เดียว เพื่อป้องกันเอกชนในการเอาคดีอาญามาแก่งฟ้องเพื่อให้ร้ายกันหรือเพื่อทำลายความน่าเชื่อถือของอีกฝ่ายหรือใช้คดีอาญาในการสร้างอำนาจต่อรองกับคู่กรณี ทั้งนี้ในกรณีที่คดีอาญาไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะสามารถเอาผิดต่อผู้ต้องหาได้ พนักงานอัยการผู้ตรวจสำนวนจะปฏิเสธการรับสำนวนตั้งแต่ต้น หรือแม้ว่าผู้ตรวจสำนวนจะได้รับสำนวนนั้นแล้ว แต่หากปรากฏในภายหลังว่าพยานหลักฐานในสำนวนคดีอาญาไม่เพียงพอ พนักงานอัยการเจ้าของสำนวนก็สามารถใช้ดุลยพินิจที่จะปฏิเสธการฟ้องคดีต่อศาลได้โดยการไม่ยื่นคำร้องต่อคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) เพื่อขออนุมัติให้พนักงานอัยการเสนอคำฟ้องต่อศาล ในทางกลับกันถ้าพนักงานอัยการเจ้าของสำนวนพบว่าพยานหลักฐานที่สำคัญและจำเป็นต่อคดีบางส่วนขาดหายไปหรือไม่ได้รวบรวมไว้ในสำนวนการสอบสวนหรือมีความจำเป็นที่จะต้องรวบรวมถ้อยคำจากบางคนอีก พนักงานอัยการเจ้าของสำนวนก็มีอำนาจสั่งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจสอบสวนเพิ่มเติมหรือจะมอบหมายให้เจ้าหน้าที่

⁶⁴ ดวงทอง งามไพบูลย์. มาตรการทางกฎหมายเพื่อพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงขณะกระทำผิดอาญา. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2558. หน้า 116.

สืบสวนสอบสวนประจำสำนักงานอัยการแห่งนั้นๆ ดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานโดยไม่จำเป็นต้องแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ส่งสำนวนการสอบสวนนั้นทราบก็ได้ แต่ถือว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้ที่มีหน้าที่ช่วยเหลือพนักงานอัยการ โดยองค์กรที่มีหน้าที่ออกหมายจับ ค้น เป็นอำนาจของศาลในการควบคุมตัวในชั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจจะมีระยะเวลาควบคุมตัวสั้น และต้องนำตัวผู้ต้องหามายังศาลโดยเร็ว เพื่อเป็นหลักประกันในสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลให้ได้รับการคุ้มครอง

ในสหรัฐอเมริกา⁶⁵ จะใช้ระบบการพิจารณาคดีและการสืบพยานในรูปแบบของการกล่าวหา (Accusatory System) ซึ่งเป็นระบบที่ใช้แพร่หลายในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ แนวทางการพิจารณาคดีอาญาของระบบดังกล่าวจะมี ผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 ฝ่ายคือ โจทก์ จำเลย และศาล ผู้เริ่มคดีคือฝ่ายโจทก์ โดยจะเป็นผู้กล่าวหาและฟ้องคดี มีหน้าที่นำพยานหลักฐานต่าง ๆ มาพิสูจน์ให้เห็นว่าการกระทำของจำเลยเป็นความผิด ซึ่งในระบบนี้จำเลยได้รับหลักประกันในเบื้องต้นว่า จำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าโจทก์จะพิสูจน์ให้ปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยกระทำความผิด เมื่อฝ่ายโจทก์นำสืบพยานหลักฐานครบถ้วน ฝ่ายจำเลยก็จะทำหน้าที่นำสืบพยานหลักฐานใด ๆ ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์กับตน เพื่อเป็นการหักล้างพยานหลักฐานที่ฝ่ายโจทก์ได้นำเสนอไว้ โดยมีศาลและคณะลูกขุน (The Jury) จะมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เสมือนเป็นกรรมการเพื่อตัดสิน โดยต้องวางตัวเป็นกลาง และศาลมีหน้าที่คอยควบคุมการดำเนินคดีของทั้งสองฝ่ายให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์และกติกาที่กำหนดไว้ตามที่กฎหมายเกี่ยวกับลักษณะพยาน โดยจะเห็นว่าการพิจารณาคดีในระบบนี้ได้ให้ความคุ้มครองจำเลยเป็นพิเศษในการต่อสู้คดี จะเป็นการพิจารณาคดีที่ต้องกระทำต่อหน้าจำเลย มีการซักค้านพยานของฝ่ายตรงข้ามได้ และให้สิทธิในการมีทนายความที่จะคอยช่วยเหลือ เพื่อป้องกันการดำเนินคดีที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย⁶⁵ ซึ่งการพิจารณาคดีอาญาของสหรัฐอเมริกา เป็นการใช้ระบบการตัดสินชี้ขาดทางคดี โดยมีคณะลูกขุน (The Jury) ทั้งหมด 12 คน และการตัดสินชี้ขาดต้องมีมติเป็นเอกฉันท์จากคณะลูกขุนด้วย หากลูกขุนคนใดไม่เห็นด้วยกับเสียงส่วนใหญ่จะไม่สามารถทำการชี้ขาดคดีได้ ในกรณีดังกล่าวผู้พิพากษาที่เป็นประธานในการไต่สวนจะสั่งให้คณะลูกขุนกลับไปทบทวนใหม่จนกว่าจะได้ข้อยุติในคำชี้ขาดให้เป็นเอกฉันท์จึงมีการพิพากษาคดีนั้นใหม่และต้องได้ข้อยุติอย่างแท้จริง⁶⁶

⁶⁵ รุ่งนภา เอี่ยมศรี. *สิทธิของผู้ต้องหาเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางกฎหมาย*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). สาขานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 2558. หน้า 50.

⁶⁶ สิทธิพนธ์ กี่สุขพันธ์. *อ่าวแล้วเชิงอรรถที่ 14*. หน้า 89.

2.1.2 การดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชของสหรัฐอเมริกา

ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในสหรัฐอเมริกานั้น ได้มีแนวทางเพื่อกำหนดเป็นหลักเกณฑ์ในเรื่องเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยจิตเวชให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ โดยศาลได้วางหลักไว้เป็นกฎเกณฑ์ทั่วไป ให้ผู้ถูกกล่าวหาทดสอบความสามารถที่จะปรึกษาทนายความของเขา พอที่จะเข้าใจเหตุผลและขั้นตอนกระบวนการดำเนินคดีได้อย่างแท้จริง ซึ่งก็มีความพยายามหลายแนวทาง ที่จะกำหนดเป็นกฎเกณฑ์เพื่อใช้ในการพิจารณาว่าบุคคลที่ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิดเป็นผู้ที่มีอาการป่วยทางจิต สมาคมจิตแพทย์อเมริกัน (American Psychiatric Association) หรือ APA ก็ได้กำหนดเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่าบุคคลใดเป็นผู้ป่วยทางจิต โดยบุคคลนั้นจะมีอาการหลงผิด อาการประสาทหลอน พุดจาสับสนมาก มักเปลี่ยนเรื่องจนฟังไม่เข้าใจ พฤติกรรมเรื่อยเปื่อย วุ่นวาย หรือมีการแปลก ๆ และมีอาการด้านลบ เช่น อารมณ์เฉยเมย ไม่ค่อยพูด หรือเฉื่อยชา ประกอบกัน อย่างน้อยสองอาการขึ้นไปนานหนึ่งเดือน

แนวทางการดำเนินคดีอาญาในกรณีที่ศาลมีเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยจะมีอาการผิดปกติทางจิต หรือป่วยจิตเวช ให้จำเลย หรือพนักงานอัยการ มีสิทธิยื่นคำร้องขอให้ศาลพิจารณาสถานะเกี่ยวกับจิตของจำเลยได้ไม่ว่าในเวลาใด ๆ ตั้งแต่เริ่มต้นของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา จนถึงศาลมีคำพิพากษา โดยศาลจำเป็นต้องยอมรับคำร้องเช่นว่านั้น และกำหนดวันนัดพิจารณา หรือในกรณีที่ศาลเห็นเองจะกำหนดวันนัดพิจารณาสถานะทางจิตของจำเลยขึ้นเองก็ได้ และเมื่อพิจารณาแล้วศาลพบว่าจำเลยมีความผิดปกติทางจิตจนไม่มีความสามารถเพียงพอในการต่อสู้คดี หรือไม่สามารับรู้ลักษณะกระบวนการพิจารณาได้จริง ก็ให้ศาลส่งตัวจำเลยไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม และให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมส่งตัวผู้กระทำความผิดที่มีสถานะจิตไม่ปกติดังกล่าวไปรักษายังสถานพยาบาลที่เหมาะสมต่อไป ซึ่งจะเห็นได้ว่ากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศสหรัฐอเมริกา มีหลักสำคัญที่ให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวช โดยผู้ที่ถูกกล่าวหาในคดีอาญาจะไม่ถูกนำตัวขึ้นพิจารณาคดีในขณะที่มีอาการป่วยจิตเวช จำเลยต้องมีสภาพจิตที่ปกติในทุกขั้นตอนระหว่างการพิจารณาคดี ซึ่งหลักนี้มีรากฐานมาจากแนวคิดเก่าแก่เรื่องความยุติธรรมในการต่อสู้คดี “Fair play” และเรื่องความยุติธรรมในขั้นพื้นฐาน “Fundamental Justice”⁶⁷ ของกฎหมายคอมมอนลอว์

จากหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหา หรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชในประเทศสหรัฐอเมริกายังได้วางหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช ไว้ใน Title 18 of The United State Code ส่วนที่ 3 เรื่อง

⁶⁷ บุรศกร ศิริรัตนบวร. การคุ้มครองผู้ป่วยทางจิตในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ. 2559. หน้า 66-67.

เรื่อนจำและนักโทษ บทที่ 313 ว่าด้วยผู้กระทำความผิดที่เป็นโรคจิตเภทหรือมีสภาพทางจิตบกพร่อง (U.S.Code, Title 18 Part III-Prisoners, Chapter 313-Offenders with Mental Disease or Defect) มีแนวคิดว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการผิดปกติทางจิตจนไม่สามารถต่อสู้คดีได้ย่อมไม่สมควรที่จะให้เขาถูกพิจารณาคดีต่อไปเนื่องจากจะเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ไม่เป็นธรรมต่อจำเลยที่มีความผิดปกติทางจิตหรือป่วยจิตเวช⁶⁸

เมื่อมีประเด็นเรื่องอาการป่วยทางจิตเวชขึ้นมาในระหว่างพิจารณาคดี นั้น จำเลยต้องแสดงพยานหลักฐานให้ศาลเห็นว่า ไม่รู้ว่าการกระทำความผิดดังกล่าว มีสภาพหรือสำคัญอย่างไร อันเป็นสิ่งที่ถือได้ว่าเป็นความผิด มิฉะนั้นจำเลยต้องทำการทดสอบว่ามีอาการป่วยทางจิตเวชหรือไม่ โดยแต่ละรัฐจะใช้วิธีการในการทดสอบที่แตกต่างกันแต่ โดยไม่จำเป็นต้องมีการทดสอบหรือพิสูจน์ในทุกคดี วิธีการทดสอบหรือระดับการพิสูจน์เกี่ยวกับอาการป่วยจิตเวชของสหรัฐอเมริกาซึ่งนิยมใช้ ปรากฏ ดังต่อไปนี้

(1) การทดสอบแบบ M’Naghten Rule เป็นหลักสำคัญที่เป็นมาตรฐานทางกฎหมายในการพิสูจน์ความบกพร่องทางจิตของจำเลย ว่าเขาไม่รู้ว่าขณะกระทำความผิด ตนเองกำลังทำอะไรอยู่หรือไม่มีความรู้สำนึกของจิตเลยว่าการกระทำของตนนั้นเป็นความผิด ซึ่งรัฐที่ใช้หลักนี้เป็นแนวทางในการพิสูจน์เพื่อทดสอบความวิกลจริต เช่น รัฐอลาบามา รัฐแคลิฟอร์เนีย รัฐโคโลราโด เป็นต้น

(2) การทดสอบแบบ Irresistible Impulse เป็นแนวทางเกี่ยวกับการพิสูจน์การกระทำความผิดที่เป็นผลจากโรคเกี่ยวกับความบกพร่องทางจิต ที่ไม่สามารถควบคุมการกระทำของตนเองได้ จนนำไปสู่การกระทำที่ผิดกฎหมาย การพิสูจน์ดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความเชี่ยวชาญของแพทย์ด้านสุขภาพจิตเป็นสำคัญ รัฐที่ใช้หลักการทดสอบดังกล่าวในสหรัฐอเมริกา เช่น รัฐนิวเม็กซิโก รัฐเท็กซัส รัฐเวอร์จิเนีย เป็นต้น⁶⁹

(3) การทดสอบแบบ Durham เป็นหลักแนวทางการพิสูจน์ทางข้อกฎหมายเกี่ยวกับการกระทำความผิดมีสาเหตุมาจากความเจ็บป่วยทางจิต ซึ่งต้องสามารถพิสูจน์ได้ในระดับที่ปราศจากข้อสงสัย โดยพนักงานอัยการเป็นบุคคลที่จะต้องเป็นผู้พิสูจน์ในความบกพร่องทางจิตดังกล่าว รัฐที่ใช้แนวทางการพิสูจน์ดังกล่าว เช่น รัฐนิวแฮมป์เชอร์ เป็นต้น

(4) การทดสอบแบบ Model Penal Code เป็นการทดสอบความผิดกฎหมายในแนวใหม่ที่ใช้กันมากในรัฐต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกา โดยจำเลยในคดีอาญาจะพบว่าไม่มีความผิด

⁶⁸ สิทธิพันธ์ กี่สุขพันธ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 14. หน้า 89.

⁶⁹ บุรศกร ศิริรัตนบวร. การคุ้มครองผู้ป่วยทางจิตในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต). คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ. 2559. หน้า 66-67.

ก็ด้วยเหตุแห่งความบกพร่องทางจิต โดยได้รับการวินิจฉัยข้อบกพร่องดังกล่าวจากผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพจิตที่ศาลเป็นผู้แต่งตั้ง โดยในขณะที่เกิดเหตุไม่มีสำนึกถึงความผิดที่ได้กระทำ หรือไม่รู้ถูกผิด ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ ซึ่งจะเป็นเหตุข้ออ้างในเรื่องความบกพร่องทางจิตได้ รัฐที่ใช้การทดสอบทางจิตดังกล่าว เช่น รัฐคอนเนตทิคัต รัฐอินเดียน่า รัฐแมริแลนด์ เป็นต้น⁷⁰

2.2 ประเทศอังกฤษ

อังกฤษเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี หรือ คอมมอนลอว์ (Common Law) โดยถือได้ว่าประเทศอังกฤษเป็นต้นกำเนิดของระบบกฎหมายประเภทนี้ ได้มีวิวัฒนาการมาจากคำพิพากษาของศาลพระมหากษัตริย์หรือศาลหลวง (King's Court) อันเนื่องมาจากเดิมการพิจารณาคดีของศาลในแคว้นต่าง ๆ มีการพิจารณาตามจารีตประเพณี ของแต่ละแคว้น หรือชนเผ่าพันธุ์ ๆ ทำให้เกิดมีปัญหาเมื่อมีการกระทำความผิดในข้อเท็จจริงเดียวกัน โดยการตัดสินในแต่ละแคว้นมีความแตกต่างกันทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่จำเลย ดังนั้น พระเจ้าวิลเลียม จึงได้จัดตั้งศาลพระมหากษัตริย์หรือศาลหลวงขึ้น โดยมีภารกิจคัดเลือกผู้พิพากษาที่มีความรู้ความสามารถ ส่วนกลางหมุนเวียนกันไปพิจารณาคดีในแต่ละท้องถิ่น ทำให้เกิดปัญหาเป็นอย่างมาก เนื่องจากแต่ละแคว้นมีจารีตประเพณีเป็นของตนเองที่แตกต่างกัน การบังคับใช้จึงต้องใช้รูปแบบกฎหมายในแต่ละท้องถิ่น ความขัดแย้งต่าง ๆ จึงค่อย ๆ หดไป เกิดเป็นจารีตประเพณีที่ถือหลักเกณฑ์และข้อบังคับที่มีลักษณะเป็นสามัญ (Common) และใช้กันทั่วไปในทุกศาลทุกแคว้น ด้วยเหตุนี้กฎหมายคอมมอนลอว์จึงได้เริ่มเกิดขึ้นในประเทศอังกฤษนับแต่นั้นมา⁷¹

2.2.1 การดำเนินคดีอาญาของประเทศอังกฤษ

(1) การดำเนินคดีอาญาของประเทศอังกฤษ

การดำเนินคดีอาญาของประเทศอังกฤษเป็นรูปแบบการดำเนินคดีที่ให้ความสำคัญและเป็นการเปิดโอกาสให้ทั้งในส่วนของภาครัฐและภาคเอกชนสามารถฟ้องคดีได้ โดยประชาชนหรือเอกชนสามารถฟ้องคดีได้ไม่ว่าจะเป็นผู้เสียหายหรือผู้มีส่วนได้เสียในคดี แต่การดำเนินคดีส่วนใหญ่จะเป็นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐซึ่งกระบวนการทางคดีผู้เสียหายจะแจ้งให้พนักงานสอบสวนทราบถึงเหตุที่เกิดขึ้นและพนักงานสอบสวนก็จะทำการสอบสวนดำเนินคดีตามลำดับจนถึงชั้นพนักงานอัยการ จะเห็นได้ว่าหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ในการฟ้องคดีอาญา จะ

⁷⁰ บุรุษกร ศิริรัตนบวร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 24. หน้า 67-68.2

⁷¹ ทศพร มูลรัตน์. ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law). [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก.

เป็นการฟ้องโดยพนักงานอัยการ (Crown Prosecution Service) ซึ่งพนักงานอัยการมีสิทธิใช้ดุลพินิจในการฟ้องคดีได้⁷²

ประเทศอังกฤษได้แบ่งประเภทของการดำเนินคดีอาญาไว้โดยจำแนกตามความรุนแรงในการกระทำความผิดออกเป็น กรณีความผิดเล็กน้อย และกรณีความผิดรุนแรง สำหรับความผิดข้อหาที่เป็นการกระทำความผิดเพียงเล็กน้อยนั้น ศาลที่ทำหน้าที่ในการพิจารณาคดีเป็นอำนาจของศาลแขวง (Magistrate Court) ซึ่งเป็นการพิจารณาคดีที่ไม่มีคณะลูกขุนร่วมในการพิจารณาคดีด้วย ส่วนกรณีที่มีข้อหาในความผิดที่รุนแรงนั้น ศาลที่ทำหน้าที่ในการพิจารณาคดี คือ ศาลอาญา หรือเรียกว่า Crown Court แนวทางการพิจารณาคดีในศาลประเภทนี้จะมีคณะลูกขุน (Jury) ร่วมในการพิจารณาคดีด้วย โดยคณะลูกขุนจะทำหน้าที่พิจารณาในส่วนของข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจากพยานหลักฐานที่คู่ความนำมาแสดงต่อศาล เพื่อที่จะตัดสินว่าจำเลยกระทำความผิดหรือไม่ ส่วนผู้พิพากษาจะทำหน้าที่ในการบรรยายข้อกฎหมายให้แก่ลูกขุน ให้คำแนะนำแก่ลูกขุน และมีหน้าที่ควบคุมการพิจารณาคดีให้เป็นไปตามกฎหมาย และหากลูกขุนมีคำชี้ขาดว่าจำเลยมีความผิดตามที่ฟ้อง ผู้พิพากษาก็จะทำหน้าที่ในการกำหนดโทษที่จะลงแก่จำเลยด้วย⁷³

(2) การดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชของประเทศอังกฤษ

หลักเกณฑ์ในการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชในประเทศอังกฤษนั้นมีการยอมรับเหตุแห่งความเป็นผู้ป่วยที่มีอาการทางจิตในขณะที่กระทำความผิดเป็นข้อต่อสู้อย่างหนึ่งของฝ่ายจำเลย โดยจะต้องมีการพิจารณาในเรื่องความสามารถของจำเลยในการต่อสู้คดี เริ่มต้นด้วยเหตุแห่งความสงสัยอันเกี่ยวกับสภาพจิตของจำเลยในระหว่างพิจารณาคดี ซึ่งกรณีเช่นนี้เมื่อความปรากฏขึ้นต่อศาล พระราชบัญญัติการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวช หรือ The Criminal Procedure (Insanity) Act 1964 มาตรา 4 โดยได้วางหลักไว้ว่า ให้ศาลจัดให้มีการพิจารณาประเด็นเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยขึ้น และจะต้องกระทำการเป็นคดีอาญา นอกจากนี้มาตราดังกล่าวยังกำหนดอีกว่า การพิจารณาเรื่องความสามารถของจำเลยนั้น ศาลจำต้องพิจารณาจากพยานหลักฐานเป็นหนังสือหรือวาจาจากแพทย์ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนตาม The Medical Act 1983 ตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป และ 1 ในนั้นต้องเป็นแพทย์ที่ได้รับการรับรองว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจรักษาโรคทางจิตเวช⁷⁴ ในกระบวนการตรวจพิสูจน์ความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้มีอาการป่วยทางจิตเวชนั้น แพทย์ผู้ตรวจพิสูจน์ได้ยึดถือตามหลัก M' Naghten⁷⁵ ซึ่งมีหลัก

⁷² ดวงพร งามไพบูลย์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 19. หน้า 113.

⁷³ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁴ สิทธิพนธ์ กี่สุขพันธ์. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 14. หน้า 98.

⁷⁵ บุรัสกร ศิริรัตนบวร. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 24. หน้า 66-67.

ว่า ในการกล่าวอ้างข้อต่อสู้ว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้มีอาการทางจิต หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวช จะต้องมีการพิสูจน์ให้ชัดเจนว่าในขณะที่กระทำความผิดผู้กระทำความผิดถูกจำกัดอยู่ภายใต้เงื่อนไขของอาการ ความบกพร่อง ทางเหตุผลอันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยทางจิต หรือเป็นผู้มีอาการป่วยจิต-เวช ทำให้ผู้กระทำความผิดไม่รู้ถึงสภาพและสาระสำคัญของการกระทำ หรือถึงรู้แต่ยังไม่อาจรู้ได้ว่าการกระทำของตนเป็นสิ่งที่ผิด ซึ่งไม่รวมถึงกรณีที่คุณนั้นมีความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผลแต่ไม่อาจใช้ความสามารถดังกล่าวได้เนื่องจากอยู่ในสภาวะที่เกิดความสับสนหรือมีสิ่งที่เป็นการรบกวนทำให้เสียสมาธิ หรือกรณีจากระบบของจิตใจไม่สามารถทำงานได้อย่างปกติเป็นการชั่วคราวเนื่องจากปัจจัยที่เกิดจากผลกระทบภายนอก เช่น ความรุนแรง การใช้ยา การใช้เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีหลักการพิจารณาที่ใกล้เคียงกันอีกคือ Automatism หรือเรียกว่า “ภาวะอัตโนมัติ” ซึ่งเป็นกรณีที่บุคคลกระทำความผิดโดยไม่รู้ตัว หรือไม่อยู่ภายใต้การบังคับและการควบคุมของจิตใจ ทำให้ผู้กระทำความผิดต้องรับผิดชอบเพราะไม่เป็นความผิดทางอาญา โดยภาวะดังกล่าวจะต้องเกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกและทำให้จิตใจไม่สามารถควบคุมการกระทำได้โดยสิ้นเชิง ซึ่งเป็นอาการที่แตกต่างจากในกรณีของความเจ็บป่วยของจิตใจเกิดจากปัจจัยภายในของร่างกาย

สำหรับหน้าที่ในการพิสูจน์ความผิดทางอาญานั้น ในกรณีที่มีการกล่าวอ้างว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ป่วยที่มีอาการทางจิตเวช ในขณะที่กระทำความผิด ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องมีหน้าที่ในการพิสูจน์ให้เห็นว่าตนเองมีความผิดปกติทางด้านจิตใจ หรือมีอาการป่วยทางจิตเวชดังกล่าว โดยการพิสูจน์นั้นจะต้องมีการพิสูจน์ถึงในระดับที่มีความเป็นไปได้ว่าจำเลยป่วยจิตเวชในขณะที่กระทำความผิดอาญา ตามหลัก M' Naghten เนื่องจากมีข้อสันนิษฐานตามกฎหมายที่ว่าจำเลยมีสภาพจิตปกติ และเมื่อประเด็นที่เกี่ยวกับความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลย อันเนื่องมาจากความผิดปกติทางจิตใจ หรือมีอาการป่วยทางจิตเวชปรากฏขึ้นในคดีจะต้องถูกพิจารณาโดยคณะลูกขุนโดย Crown Court ซึ่งเป็นกรณีใช้ในการพิจารณาข้อหาที่มีความผิดรุนแรง ทำหน้าที่พิจารณาโดย ศาลอาญา

สำหรับหลักเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสินว่าจำเลยไม่มีความผิดอันเนื่องมาจากสาเหตุอาการป่วยทางจิต หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวชหรือไม่นั้น มีแนวทางพิจารณาคือ หากจำเลยมีความผิดปกติทางจิต หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวชจริงตามที่กฎหมายกำหนดไว้ คณะลูกขุนก็จะออกคำพิพากษาที่เรียกว่า “Special Verdict” หรือ คำตัดสินพิเศษ คือการตัดสินว่าจำเลยไม่มีความผิดเนื่องจากอาการป่วยทางจิต หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวช แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายได้กำหนดไว้ว่าคณะลูกขุนจะออก Special Verdict ได้ก็ต่อเมื่อมีการยืนยันด้วยหลักฐานเป็นหนังสือหรือด้วยวาจาจากผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์ที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้อย่างน้อย 2 คน เกี่ยวกับอาการป่วยทางจิต หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวชของจำเลย นอกจากนี้ เมื่อมี Special Verdict หรือคำตัดสินพิเศษแล้ว โดย Crown Court

มีอำนาจออกคำสั่งให้ส่งตัวจำเลยไปรับการบำบัดรักษาในโรงพยาบาล หรือศาลอาจออกคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่งที่เหมาะสมกับคดี คือ มีคำสั่งให้ตั้งผู้พิทักษ์ หรือมีคำสั่งให้จำเลยได้รับการดูแล หรือมีคำสั่งให้ปล่อยตัวจำเลยไป

2.3 ประเทศญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีการใช้กฎหมายระบบประมวลกฎหมาย หรือระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) เช่นเดียวกับ ประเทศไทย และมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศและบรรดากฎหมายแม่บทของญี่ปุ่นมีสถานะบัญญัติแห่งชาติเป็นผู้ตรา พระจักรพรรดิเป็นผู้ทรงประกาศใช้โดยต้องทรงประทับพระราชลัญจกรเป็นการประกาศใช้ ทั้งนี้ โดยนิตินัยแล้วพระจักรพรรดิไม่ทรงมีพระราชอำนาจในการยับยั้งกฎหมาย ส่วนศาลของญี่ปุ่นนั้นแบ่งเป็นสามชั้นจากต่ำขึ้นไป ดังนี้ ศาลชั้นต้น ประกอบด้วย ศาลชั้นต้นทั่วไป ศาลแขวง และศาลครอบครัว ศาลอุทธรณ์ และศาลสูงสุด ส่วนกฎหมายหลักของญี่ปุ่นเรียก “รปปโป” มีสภาพเป็นประมวลกฎหมายที่สำคัญหกฉบับ⁷⁶ การดำเนินคดีอาญาของญี่ปุ่นก็มุ่งเน้นในเรื่องการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งรัฐบาลแห่งชาติจัดตั้งและพัฒนาระบบและนโยบายด้านสิทธิมนุษยชนภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งกำหนดการเคารพสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานให้เป็นหนึ่งในหลักการพื้นฐาน ตลอดจนกฎระหว่างประเทศที่รวมถึงอนุสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนที่องค์การสหประชาชาติร่างขึ้น

2.3.1 การดำเนินคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นนั้นในช่วงก่อนที่จะมีการใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) ได้มีการใช้หลักวิธีพิจารณาคดีแบบจารีตนครบาลโดยให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นกรรมในคดีต่อมารูปแบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่นได้เปลี่ยนไปตามยุคสมัยมีการใช้ระบบกล่าวหาโดยให้ผู้ต้องหาเป็นประธานในคดีมีสิทธิต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นการใช้วิธีการดำเนินคดีเช่นเดียวกับประเทศทางแถบภาคพื้นยุโรป ในระยะแรกใช้ของฝรั่งเศส แต่ต่อมาก็ได้เปลี่ยนมาใช้ของเยอรมันซึ่งยังมีใช้มาจนถึงปัจจุบัน โดยเป็นหลักการดำเนินคดีโดยรัฐ ที่ถือว่ารัฐมีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย รัฐจึงมีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินคดีเอากับผู้กระทำความผิด องค์การของรัฐทุกฝ่ายในกระบวนการยุติธรรมไม่ว่าจะเป็น ศาล อัยการและตำรวจจึงต้องร่วมมือกันค้นหาความจริง โดยมีอัยการเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินคดีสอบสวนฟ้องร้อง เพราะถือว่าการสอบสวนฟ้องร้องเป็นกระบวนการเดียวกัน ไม่อาจแบ่งแยกได้ ตำรวจถือได้ว่าเป็นเพียงผู้มีหน้าที่ช่วยเหลืออัยการเท่านั้น ศาลต้องมีความกระตือรือร้น (Active) ในการช่วยกันหาความจริงด้วยการถามคำถาม

⁷⁶ สำนักงานแรงงาน ในประเทศญี่ปุ่น. *ระบบกฎหมาย*. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก. <https://japan.mol.go.th/info/legal-system>. [2564, 13 กันยายน].

เพื่อให้ความจริงปรากฏได้ การค้นหาความจริงแบบนี้เรียกว่า หลักการค้นหาความจริงในทางเนื้อหา (Inquisitionsprinzip)⁷⁷

ในระยะแรกประเทศญี่ปุ่นใช้วิธีการสอบสวนดำเนินคดีเพื่อฟ้องร้องตาม หลักการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย (Legality Principle) ด้วย กล่าวคือเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น เจ้าพนักงานต้องทำการสอบสวน และให้อัยการฟ้องคดีต่อศาลทุกคดีเมื่อมีเหตุอันควรสงสัย และจะถอนฟ้องไม่ได้ด้วย เมื่อมีการนำคดีไปสู่ศาลและศาลได้ทำการไต่สวนมูลฟ้องแล้วมีการยกฟ้องเป็นจำนวนมาก ต่อมา จึงได้เปลี่ยนมาใช้หลักการดำเนินคดีตามดุลพินิจ (Opportunity Principle) เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นและเจ้าพนักงานได้ทำการสอบสวนเสร็จแล้ว หากผู้ต้องหากระทำความผิดจริงอัยการอาจไม่ฟ้องผู้ต้องหาก็ได้ โดยคำนึงถึง อายุ บุคลิกลักษณะ การรับรู้ สภาพจิต ความสามารถในการต่อสู้คดี สภาพแวดล้อมของผู้กระทำความผิดและองค์ประกอบอื่น รวมถึงการถอนฟ้องได้ด้วย จึงทำให้มีคดีไปสู่ศาลเป็นน้อยลง ซึ่งเป็นรูปแบบเดียวกันกับของ สหรัฐอเมริกาที่มุ่งการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเป็นสำคัญ โดยยึดหลักนิติธรรม (Rule of Law) โดยจะมีการรวบรวมพยานหลักฐานให้ได้เพียงพอก่อนพร้อมกับการพิสูจน์ความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหา เพื่อที่จะทำให้ศาลเห็นว่าผู้ต้องหาเป็นผู้กระทำความผิดจริงและมีความสามารถในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ จึงจะมีการแจ้งข้อหากับบุคคลที่ตกเป็นผู้ต้องหา เพราะประเทศญี่ปุ่นนั้นถือว่าการตกเป็นผู้ต้องหา จะทำให้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลนั้น ได้รับความกระทบกระเทือน ไปด้วย จึงจำเป็นต้องรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อให้ได้ซึ่งความจริงมากที่สุด

2.3.2 การดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชของประเทศญี่ปุ่น

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่น ได้มีการกำหนดวิธีการในกรณีพบว่าจำเลยหรือผู้ต้องหามีอาการป่วยทางจิต มีสภาพจิตผิดปกติ หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวช จนถึงขนาดที่ไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่น (Code of Criminal Procedure of Japan) มาตรา 28 ข้อบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวได้กำหนดให้มีการตั้งผู้แทนตามกฎหมาย (Legal Representative) โดยผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งดังกล่าวมีหน้าที่ดำเนินคดีแทนจำเลยหรือผู้ต้องหาที่ไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ส่วนในกรณีที่ไม่มีผู้แทนที่จะดำเนินคดีแทนจำเลยหรือผู้ต้องหาดังกล่าว ศาลมีอำนาจในการตั้งผู้แทนพิเศษให้ เมื่อได้รับคำร้องขอจากพนักงานอัยการหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งแนวทางในการดำเนินคดีโดย

⁷⁷ คณิต ฅ นคร. *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม. 2542. หน้า 14.

ผู้แทนพิเศษนี้ จะต้องดำเนินคดีแทนผู้ป่วยจิตเวช ที่ไม่สามารถต่อสู้คดีได้จนกว่าจะมีความสามารถเพียงพอในการต่อสู้คดีเอง⁷⁸

โดยจะเห็นว่าประเทศญี่ปุ่นเมื่อมีการกระทำความผิดและผู้ต้องเป็นผู้ป่วยทางจิต หรือผู้ป่วยจิตเวชกระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะไม่มีการหยุดการดำเนินคดีกับจำเลยหรือผู้ต้องหาจนกว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะมีความสามารถในการต่อสู้คดี ดังเช่นในประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศไทย อีกทั้ง ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่น มาตรา 167 ได้กำหนดว่า หากมีความจำเป็นต้องให้มีพยานผู้เชี่ยวชาญมาตรวจสอบสภาพทางจิตใจของจำเลย ศาลจะกำหนดให้ส่งบุคคลดังกล่าวไปกักตัวไว้ที่โรงพยาบาลหรือสถานที่อื่นที่เหมาะสม และในการส่งไปกักตัวนั้นจะต้องมีหมายขัง (Detention Warrant for Expert Examination) จากศาล และศาลอาจจะยื่นหรือขยายระยะเวลากักตัวได้ตามความจำเป็น

3. ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชตามกฎหมายไทยและต่างประเทศ

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในหลาย ๆ ประเทศมีรูปแบบวิธีการดำเนินการที่เหมือนหรือแตกต่างกันในหลาย ๆ ประเด็น ซึ่งในส่วนของการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช หลักสำคัญคือการให้ความคุ้มครองสิทธิและความสามารถเพียงพอในการต่อสู้คดีเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมสูงสุด จึงขอเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่าง ในบางประการในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในการดำเนินคดีกับผู้ป่วยจิตเวช ดังนี้

⁷⁸ มรกต กลัดเพชร. ปัญหาข้อกฎหมายในการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต) คณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีปทุม. 2563. หน้า 87.

ตารางที่ 3.1 ตารางเปรียบเทียบการดำเนินคดีอาญาผู้ป่วยจิตเวชตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ

หลักเกณฑ์ในการดำเนินคดี	ประเทศไทย	สหรัฐอเมริกา	ประเทศอังกฤษ	ประเทศญี่ปุ่น
ผู้ใช้สิทธิร้องขอให้พิจารณาเรื่องอาการป่วยจิตเวช	พนักงานสอบสวน ศาล	ผู้ต้องหา พนักงานอัยการ ศาล	ผู้ต้องหา พนักงานอัยการ ศาล	ศาล
ผู้มีอำนาจพิจารณาอาการป่วยจิตเวช	เป็นการสั่งให้แพทย์ตรวจเมื่อพนักงานสอบสวน หรือศาลมีเห็นในเหตุอันควรเชื่อ	ศาลเป็นผู้พิจารณาในเบื้องต้นจากสภาวะจิตของผู้ต้องหา	คณะลูกขุน พิจารณา โดยขอความเห็นของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย 2 คน	กฎหมายยังไม่ได้กำหนดประเด็นในส่วนนี้ไว้อย่างชัดเจน
สิทธิในการให้ความช่วยเหลือในการดำเนินคดี	จัดหาทนายความเอง, ศาลตั้งทนายความให้,	ศาลต้องตั้งทนายความให้	ศาลตั้งทนายความหรือผู้แทนคดีเพื่อดำเนินการแทนผู้ป่วยจิตเวช	ศาลตั้งผู้แทนคดีเพื่อดำเนินการกับผู้ป่วยจิตเวช

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ามาตรการทางกฎหมายในการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชจะเป็นหลักในแนวทางเดียวกันในเรื่องการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยให้มีความสามารถในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ในหลาย ๆ ประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศไทย ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ ประเทศญี่ปุ่น ก็คงไว้ซึ่งหลักดังกล่าว แม้จะมีแนวทางการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของแต่ละประเทศก็ตาม แต่ก็แสดงให้เห็นว่า ผู้ป่วยจิตเวช เมื่อถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดและได้เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาแล้วย่อมได้รับความคุ้มครอง เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมสูงสุด

บทที่ 4

วิเคราะห์กระบวนการยุติธรรมทางอาญากับการดำเนินคดีผู้ป่วยจิตเวช

จากการศึกษาหลักเกณฑ์และแนวทางการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการบกพร่องทางจิตหรือมีอาการป่วยจิตเวช ในประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบคอมมอนลอว์ คือ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ และประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบซีวิลลอว์ คือ ประเทศญี่ปุ่น และประเทศไทย จะเห็นได้ว่าทุกประเทศให้ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชให้ได้รับการดำเนินคดีที่เหมาะสมและเกิดความเป็นธรรม โดยในแต่ละประเทศได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์เป็นกรณีพิเศษที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน หรืออาจแตกต่างกันบ้างในบางประเด็นระหว่างการดำเนินคดี โดยผู้ศึกษาจะได้นำหลักเกณฑ์ในการพิจารณาทั้งข้อดีหรือข้อเสียดังที่กล่าวมาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายของประเทศไทย ซึ่งยังพบความบกพร่องบางประการที่เห็นควรได้รับการแก้ไข พอดีจะแยกพิจารณาได้ 2 เรื่องได้แก่ 1) กรณีอำนาจในการพิจารณาสั่งให้แพทย์เพื่อตรวจพิสูจน์ความเป็นผู้ป่วยจิตเวชในชั้นพนักงานอัยการ และ 2) การคุ้มครองสิทธิผู้ป่วยจิตเวชในกรณีที่พบว่าเป็นผู้ป่วยจิตเวชแต่มีความสามารถเพียงพอในการต่อสู้คดีได้ และพนักงานสอบสวนก็ดำเนินกระบวนการสอบสวนไปตามปกติเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป

1. ปัญหากรณีอำนาจในการพิจารณาสั่งให้แพทย์เพื่อตรวจพิสูจน์ความเป็นผู้ป่วยจิตเวชในชั้นพนักงานอัยการ

ปัญหาการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนฟ้องคดีต่อศาลนั้น ผู้ศึกษาพบปัญหาในส่วนของ การดำเนินคดีชั้นพนักงานอัยการ ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัญหาด้านกฎหมายที่ผู้ต้องหาซึ่งเป็นผู้บกพร่องทางจิตหรือมีอาการป่วยจิตเวชจะต้องได้รับความคุ้มครอง โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ได้วางหลักในการให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชในชั้นตอนก่อนฟ้องคดี ไว้ว่า “ในระหว่างทำการสอบสวน ถ้าพนักงานสอบสวนมีเหตุที่เกิดความเชื่อ เกี่ยวกับความบกพร่องทางจิตหรือมีการป่วยจิตเวชของผู้ต้องหา กฎหมายได้ให้อำนาจพนักงานสอบสวนสั่งแพทย์เพื่อตรวจพิสูจน์ถึงความบกพร่องทางจิตของผู้ต้องหา และไม่มีความสามารถในการต่อสู้คดีได้ แล้วให้แพทย์

ลงความเห็นเกี่ยวกับอาการป่วยทางจิตของผู้ต้องหาว่ามีผลประการใด”⁷⁹ และวรรคสองได้วางหลักไว้ว่า “กรณีแพทย์ลงความเห็นว่าคุณต้องหาเป็นผู้ป่วยจิตเวช และไม่สามารถที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ กฎหมายให้อำนาจพนักงานสอบสวน งดการสอบสวน และให้อำนาจส่งผู้ต้องหาที่มีอาการบกพร่องทางจิตเข้าทำการรักษาในโรงพยาบาลเกี่ยวกับผู้ป่วยทางจิตหรือมอบให้ผู้อนุบาล ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือผู้ที่รับผู้ป่วยจิตเวชเพื่อทำการรักษา”

จากปัญหาที่พบคือ ในส่วนของบทบัญญัติของกฎหมายได้กำหนดให้พนักงานสอบสวน และศาล สามารถใช้ดุลพินิจ เบื้องต้นได้ว่า ผู้ต้องหานั้นมีอาการบกพร่องทางจิตหรือเป็นผู้ป่วยจิตเวชหรือไม่ หากมีเหตุอันควรเชื่อเกี่ยวกับความบกพร่องทางจิตของผู้ต้องหา หรือจำเลย ก็สามารถสั่งให้แพทย์ตรวจวินิจฉัยอาการป่วยดังกล่าวได้ และใช้ดุลพินิจเพื่อประเมินเกี่ยวกับความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ แต่การดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในส่วนของพนักงานอัยการนั้น ยังไม่ได้มีบทบัญญัติใดของกฎหมายบัญญัติหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ออกมา กล่าวคือตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 มิได้บัญญัติให้อำนาจพนักงานอัยการในการที่จะมีอำนาจสั่งให้แพทย์ตรวจวินิจฉัยความเป็นผู้ป่วยจิตเวช คงให้อำนาจเฉพาะพนักงานสอบสวนและศาลเท่านั้น หากมีกรณีผู้ต้องหาเกิดมาปรากฏอาการป่วยจิตเวชในชั้นพนักงานอัยการก็จะเป็นการยุ่งยากที่พนักงานอัยการต้องส่งเรื่องไปให้ศาลเพื่อพิจารณา หรือต้องยื่นสำนวนการสอบสวนกลับคืนไปให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้สั่งให้แพทย์ตรวจความผิดปกติทางจิต และการส่งตัวผู้ป่วยจิตเวชเพื่อไปทำการรักษา จะเห็นได้ว่าขั้นตอนการทำงานของพนักงานอัยการก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ดังนั้น กฎหมายควรที่จะกำหนดบทบัญญัติอันเกี่ยวกับการให้อำนาจแก่พนักงานอัยการ สามารถสั่งให้แพทย์ตรวจวินิจฉัยอาการป่วยทางจิตด้วยเช่นกัน เพื่อไม่ทำให้กระบวนการดำเนินคดีผู้ป่วยจิตเวชเกิดความล่าช้าในขั้นตอนการปฏิบัติก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิทธิของผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่า การคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของบุคคลในการต่อสู้คดี เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อรับรองตามหลักสากล หลักสิทธิมนุษยชน และตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่ว่าความยุติธรรมเป็นสิ่งที่ไม่อาจจะปฏิเสธ หรือผัดผ่อนได้ และความยุติธรรมที่ล่าช้า คือการปฏิเสธความยุติธรรม ทั้งนี้เพราะผลกระทบของคดีอาญานั้น ส่งผลกระทบต่อสิทธิ เสรีภาพของผู้ต้องหาโดยตรง ยังเป็นผู้ต้องหาที่มีอาการป่วยทางจิตเวช ยังต้องได้รับการคุ้มครอง ตลอดจนบุคคลที่เกี่ยวข้องหากการดำเนินคดีอาญาล่าช้าจะทำให้สังคมเสียประโยชน์ และทำให้ผู้ต้องหาอยู่ในสภาพเลวร้ายตลอดการดำเนินคดี

⁷⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 วรรคแรก.

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่าการดำเนินคดีอาญาในส่วนของผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชนั้น ควรที่จะได้รับการคุ้มครองสิทธิเพื่อให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ เป็นไปตามหลักสากล ว่าด้วย สิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Right 1948) ในการดำเนินคดีอาญาด้วยความ รวดเร็วและเป็นธรรม เกิดความเท่าเทียมกันอย่างบริบูรณ์ ซึ่งเมื่อนำบทบัญญัติของการดำเนินคดี อาญาผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชของไทย มาวิเคราะห์เปรียบเทียบจะเห็นได้ว่ายังมีข้อบกพร่อง ในทางปฏิบัติตามกระบวนการดำเนินคดีดังกล่าว เนื่องจากบทบัญญัติของกฎหมายไม่ครอบคลุมถึง อำนาจในการส่งตรวจความเป็นผู้ป่วยจิตเวชของพนักงานอัยการ กระบวนการดำเนินคดีต้องย้อน ลำบากกลับคืนพนักงานสอบสวนในการใช้อำนาจส่งตรวจความเป็นผู้ป่วยจิตเวชดังกล่าว ส่งผลทำ ให้เกิดความล่าช้าและระยะเวลาในการดำเนินคดีที่เนิ่นนาน ก่อให้เกิดผลกระทบกับสิทธิและการ ได้รับความคุ้มครองของผู้ป่วยจิตเวชเป็นอย่างมาก ซึ่งในกระบวนการดำเนินคดีอาญาผู้ต้องหาที่ เป็นผู้ป่วยจิตเวชของต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ญี่ปุ่น จะเห็นได้ว่าได้ให้ ความสำคัญกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช เป็นอย่างมาก ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ มีอาการผิดปกติทางจิตจนไม่สามารถต่อสู้คดีได้ย่อมไม่สมควรที่จะให้เขาถูกพิจารณาคดีต่อไป หรือหากมีการดำเนินคดีต้องมีผู้แทนคดีในการดำเนินการแทน จนกว่าผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช จะหายและสามารถต่อสู้คดีได้

2. การคุ้มครองสิทธิผู้ป่วยจิตเวชในกรณีที่พบว่าเป็นผู้ป่วยจิตเวชแต่สามารถต่อสู้คดีได้

กระบวนการยุติธรรมทางอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ป่วยจิตเวชในระหว่าง การดำเนินคดีของประเทศไทยมีการบัญญัติวิธีการดำเนินการไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญาความอาญา มาตรา 14 เพียงมาตราเดียว ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวแบ่งลำดับขั้นของ กระบวนการดำเนินการกรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ป่วยจิตเวชออกเป็นขั้นสอบสวน ใต้สวนมูล พ้องและขั้นพิจารณา แต่เมื่อพิจารณาบทบัญญัติดังกล่าวแล้วกลับไม่มีข้อความระบุถึงบุคคลผู้มีสิทธิ ร้องขอให้พนักงานสอบสวนหรือศาลพิจารณาประเด็นเรื่องความสามารถของผู้ต้องหาหรือจำเลย ไม่ว่าจะเป็กระบวนการในลำดับขั้นใด แต่กลับบัญญัติเพียงว่า "ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้..." จึงเป็นที่คลุมเครือว่าเหตุอันควรเชื่อดังกล่าว พนักงานสอบสวนหรือศาลจำต้องเห็นด้วยตนเองจึงจะนำมาตั้งเป็นประเด็นพิจารณาได้หรือบุคคล อื่นสามารถแสดงให้เห็นพนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นซึ่งเหตุอันควรเชื่อดังกล่าวได้ด้วย ซึ่งถึงแม้ บทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 จะไม่มีการบัญญัติกำหนดตัวบุคคลผู้

มีสิทธิยื่นคำร้องเพื่อขอให้พิจารณาความสามารถในการต่อสู้คดีของจำเลยเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ศาลฎีกาได้เคยวินิจฉัยไว้เป็นแนวทางในประเด็นนี้ดังปรากฏในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2594/2542 ซึ่งได้วินิจฉัยไว้ดังนี้ "ข้อเท็จจริงหรือเหตุที่จะทำให้ศาลเชื่อหรือสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้วิกลจริตหรือป่วยจิตเวชและไม่สามารถต่อสู้คดีได้นั้น อาจเป็นเพราะศาลสังเกตเห็นจากอาการกิริยาของจำเลยเองหรือมีผู้เสนอข้อเท็จจริงให้ศาลทราบก็ได้" ซึ่งแสดงให้เห็นว่าศาลฎีกาตีความว่าเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 นั้น นอกจากพนักงานสอบสวนหรือศาลจะสามารถยกประเด็นขึ้นพิจารณาเองได้แล้ว บุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นโจทก์จำเลย หรือบุคคลใดๆ ผู้เกี่ยวข้องในคดี อาจแสดงเหตุดังกล่าวให้พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นเพื่อขอให้พนักงานสอบสวนหรือศาลพิจารณาในประเด็นดังกล่าวได้

ดังนั้นสำหรับแนวทางการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้นสอบสวนซึ่งถือเป็นขั้นตอนแรกในการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการบกพร่องทางจิต หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวช แต่กระบวนการพิสูจน์ทราบถึงความผิดปกติทางจิตนั้น บางครั้งเป็นเรื่องของการใช้ดุลพินิจ ซึ่งกฎหมายไม่ได้ให้ความหมายของอาการป่วยทางจิตไว้อย่างชัดเจน ในปัจจุบันมีเพียงหลักเกณฑ์เบื้องต้นในการประเมินความสามารถในการต่อสู้คดีอยู่ 5 ประการ คือ⁸⁰²

(1) มีอาการทางจิตสงบ สามารถควบคุมอารมณ์ ทำความเข้าใจและโต้ตอบคำถามได้ดีพอสมควร

(2) มีความสามารถในการเข้าใจในเรื่องที่ถูกฟ้องว่าได้กระทำความผิด ความหนักเบาของโทษและผลที่ได้รับหากสารภาพหรือปฏิเสธ

(3) มีความสามารถในการเข้าใจขั้นตอนในการดำเนินคดีรวมถึงบทบาทหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรม

(4) มีความสามารถในการจดจำและเล่ารายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับคดีได้พอสมควร

(5) มีความสามารถในการร่วมมือกับทนายความในการปกป้องสิทธิประโยชน์ของตนเองได้ รวมถึงมีความสามารถในการโต้ตอบเพื่อพิทักษ์สิทธิของตนจากฝ่ายตรงข้าม

ซึ่งจะเห็นได้ว่าหลักเกณฑ์ดังกล่าวไม่ใช่บทบัญญัติของกฎหมายที่จะต้องมีแนวทางการปฏิบัติให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงไม่มีความแน่นอนและไม่อาจอ้างอิงในกระบวนการ

⁸⁰ มานิตย์ ศรีสุรภานนท์ และจาดรงค์ กันชัย. "นิติบุคคลผู้ป่วยจิตศาสตร์" ในตำราบุคคลผู้ป่วยจิตศาสตร์. โครงการตำรา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงศิลป์. 2542 หน้า 469. , และประทีป ธิจิตเสอสรวง. นิติบุคคลผู้ป่วยทางจิตศาสตร์. วารสารสมาคมทางจิตแพทย์แห่งประเทศไทย (มกราคม-มีนาคม): 13.

ยุติธรรมทางอาญาได้แม้ว่าจะมีแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้วินิจฉัยเกี่ยวกับอาการป่วยทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยก็ตาม แต่กระบวนการของกฎหมายก็ยังมีข้อบกพร่องที่ยังไม่อาจให้ความคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช ตามที่แพทย์วินิจฉัยได้อย่างเต็มที่ เพราะกฎหมายใช้หลักความสามารถในการต่อสู้คดีเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าความผิดปกติทางจิต ซึ่งจะเห็นได้ว่าเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ป่วยจิตเวชแต่สามารถตอบคำถาม ให้การเกี่ยวกับคดีได้ และสามารถรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ได้เป็นอย่างดี พนักงานสอบสวนก็อาจใช้ดุลพินิจในการดำเนินคดีต่อไปอย่างเช่นเดียวกับบุคคลปกติทั่วไปได้

ดังนั้น จากการศึกษาได้ปฏิบัติงานในด้านกระบวนการยุติธรรมทางอาญาก่อนการฟ้องร้องคดี พบว่ายังมีหลายประเด็นที่ผู้ต้องหาที่มีอาการบกพร่องทางจิตหรือเป็นผู้ป่วยจิตเวชยังไม่ได้รับความคุ้มครองให้สามารถดำเนินคดีได้อย่างเต็มที่ ประเด็นสำคัญที่นำมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางแก้ไขคือ กรณีการดำเนินการตามบทบัญญัติของกฎหมาย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ในการดำเนินคดีชั้นพนักงานสอบสวน ซึ่งถือได้ว่าเป็นขั้นตอนแรกที่จะได้ให้ความคุ้มครองผู้กระทำความผิดที่มีอาการป่วยทางจิต โดยจากบทบัญญัติของกฎหมายได้กล่าวถึง “เหตุอันควรเชื่อ” ไว้ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายกว้าง ๆ ไม่ได้มีการนิยามหรือให้ความหมายของคำดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน จึงทำให้เกิดปัญหาข้อกฎหมายในการตีความว่า เหตุอย่างไรจึงจะเป็นเหตุอันควรเชื่อตามกฎหมาย หากปราศจากเหตุดังกล่าวแล้วย่อมเป็นเงื่อนไขในการใช้อำนาจของพนักงานสอบสวนในการที่อาจจะเมตตาและเสรีภาพที่จะได้รับการคุ้มครองของผู้ป่วยที่มีอาการทางจิตได้ หากผู้ต้องหาที่ถูกเจ้าหน้าที่จับกุม และนำส่งพนักงานสอบสวนเพื่อดำเนินคดีตามกฎหมาย ผู้ต้องหาที่มีอาการป่วยทางจิตที่ปรากฏอย่างชัดเจน เช่น เป็นคนปัญญาอ่อน มีลักษณะการพูดจาที่แสดงออกได้อย่างชัดเจนแตกต่างจากคนปกติธรรมดาทั่วไป ซึ่งอาการดังกล่าวที่ปรากฏออกมาบุคคลทั่วไปที่พบเห็นก็สามารถบอกได้ทันทีว่าผู้นั้นน่าจะมีอาการบกพร่องทางจิตหรือเป็นผู้ป่วยจิตเวช พนักงานสอบสวนก็ย่อมใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 “เหตุอันควรเชื่อ” ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้” แต่บางกรณีผู้ที่ตกเป็นผู้ต้องหาอาจมีอาการบกพร่องทางจิตหรือผู้ป่วยจิตเวช ที่ไม่มีการแสดงอาการออกมาอย่างชัดเจนแต่แสดงอาการในช่วงบางเวลา เช่น ผู้ที่เป็นโรคหลงผิด (Delusion) พนักงานสอบสวนซึ่งไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญ หรือมีความรู้ด้านการแพทย์ย่อมไม่อาจทราบได้ว่าผู้ต้องหานั้นเป็นคนที่บกพร่องทางจิตหรือผู้ป่วยจิตเวชหรือไม่ จึงไม่อาจใช้เหตุอันควรเชื่อตามกฎหมาย พิจารณาความเป็นผู้ป่วยทางจิตได้ จะเห็นได้ว่าเหตุดังกล่าวยังไม่มามีมาตรการใดออกมารองรับเพื่อแก้ไขปัญหา พนักงานสอบสวนก็ยังดำเนินคดีไปตามปกติ

ซึ่งจากที่กล่าวมาเมื่อพนักงานสอบสวนได้ทำการสอบสวนผู้ต้องหาแล้วพบว่าผู้ต้องหาน่าจะมีอาการบกพร่องทางจิตหรือน่าจะป่วยจิตเวช และได้สั่งแพทย์ตรวจพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตจนพบว่าผู้ต้องหาน่ามีอาการป่วยจิตเวชจริง แต่ผู้ต้องหายังสามารถพูดจาตอบโต้และให้การทางคดีได้ พนักงานสอบสวนก็ใช้ดุลพินิจด้วยตนเองว่าน่าจะเป็นผู้ป่วยจิตเวช แต่มีความสามารถเพียงพอในการต่อสู้คดีได้ จึงได้ดำเนินการสอบสวนเช่นเดียวกับบุคคลปกติทั่วไป ซึ่งบทบัญญัติของกฎหมายเป็นเรื่องการคุ้มครองผู้ต้องหาที่มีอาการบกพร่องทางจิต หรือมีอาการป่วยทางจิตเวชและไม่มีความสามารถเพียงพอในการต่อสู้คดีได้ โดยจะมุ่งเน้นในเรื่อง “ความสามารถในการต่อสู้คดี” เป็นหลักสำคัญยิ่งกว่าหลัก อาการป่วยทางจิตของผู้ต้องหา ฉะนั้นผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชแต่สามารถที่จะให้การเกี่ยวกับคดี ตอบคำถามได้ รับรู้เกี่ยวกับแนวทางการสอบสวนของพนักงานสอบสวนได้ การดำเนินคดีก็ยังคงดำเนินต่อไป ผู้ต้องหาย่อมไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างเต็มที่ ส่งผลให้ไม่ได้รับความเป็นธรรมในการดำเนินคดี

ดังนั้นเมื่อนำหลักการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชตามหลักสากล และของต่างประเทศ มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับหลักกฎหมายไทย จะเห็นได้ว่าตามหลักสากล หลักการว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Right 1948) จะให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาเป็นเรื่องสำคัญ กระบวนการดำเนินคดีอาญาต้องเป็นไปด้วยความรวดเร็ว และบุคคลชอบที่จะได้รับความเท่าเทียมกันอย่างบริบูรณ์และเป็นธรรมในการต่อสู้คดี ซึ่งในส่วนของการดำเนินคดีอาญากับผู้ป่วยจิตเวชในต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และญี่ปุ่น ก็มุ่งเน้นให้ความคุ้มครองผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชในการต่อสู้คดี โดยหลักการสำคัญคือการพิจารณาในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหา โดยมีการพิจารณาหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่วนของไทยยังมีความบกพร่องในเรื่องการตรวจสอบดุลพินิจในการพิจารณาความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาและการมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพิจารณาดังกล่าว ทำให้ผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชแต่สามารถต่อสู้คดีได้ ไม่ได้รับการคุ้มครองเท่าที่ควร หากไม่มีแนวทางการตรวจสอบการใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวนดังกล่าว การดำเนินคดีผู้ต้องหาที่เป็นผู้บกพร่องทางจิต หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวชย่อมไม่ได้รับการคุ้มครอง และไม่ได้รับความเป็นธรรมอย่างแท้จริง ควรที่จะมีแนวทางในการถ่วงดุลอำนาจการใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวน ในกรณีที่ผู้ต้องหาน่ามีอาการป่วยจิตเวชแต่สามารถต่อสู้คดีได้ เพื่อให้ผู้ต้องหาได้รับความคุ้มครองสิทธิอย่างแท้จริง

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากสมมติฐานการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ที่กล่าวว่า "แม้ว่าในปัจจุบันประเทศไทยจะมีกระบวนการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการผิดปกติทางจิตหรือป่วยจิตเวชในการดำเนินคดีอาญาแล้วก็ตาม แต่กลับปรากฏว่ายังมีได้ให้ความคุ้มครองบุคคลดังกล่าวในหลายประเด็น โดยเฉพาะอำนาจในการสั่งให้แพทย์ตรวจความผิดปกติทางจิตของพนักงานอัยการและการดำเนินคดีของพนักงานสอบสวนในกรณีพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความสามารถในการต่อสู้คดีได้ ส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวถูกจำกัดสิทธิมากกว่าที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย ดังนั้นจึงสมควรเพิ่มเติมมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้ป่วยจิตเวชให้มีความครอบคลุมและชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้ป่วยจิตเวชได้รับการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดีอาญาอย่างแท้จริง" ดังนั้นภายหลังจากที่ได้ทำการศึกษาและวิจัยในประเด็นปัญหาตามสมมติฐานแล้วปรากฏว่าสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้ในเบื้องต้นนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เนื่องจากกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยที่ใช้อยู่กับกับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้ป่วยจิตเวชในปัจจุบันยังมีปัญหาและความไม่ชัดเจนของกระบวนการในหลายประการซึ่งผู้ศึกษาจะขออธิบายโดยสรุปและเสนอแนะแนวทางแก้ไขในลำดับถัดไป

1. บทสรุป

จากการศึกษาสาเหตุและลักษณะอาการของบุคคลผู้ป่วยจิตเวชจะเห็นได้ว่าผู้ป่วยจิตเวชนั้นเป็นบุคคลที่มีปัญหาทางด้านสภาพจิตใจที่ผิดปกติจากคนปกติทั่วไป โดยปัญหาด้านสภาพจิตใจของผู้ป่วยจิตเวชดังกล่าวอาจเกิดได้จากหลายสาเหตุไม่ว่าจะเป็นความผิดปกติที่เกิดจากพันธุกรรมในร่างกายของผู้ป่วยจิตเวชเอง หรือเกิดจากความเครียด ความผิดปกติของพฤติกรรมการเรียนรู้ รวมไปถึงอาจเกิดจากความผิดปกติของสมองอันเนื่องมาจากความบกพร่องของระบบประสาทซึ่งความผิดปกติเหล่านี้ส่งผลให้ผู้ป่วยจิตเวชแสดงอาการผิดปกติทางจิตออกมาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น อาจมีความผิดปกติในการรับรู้ไม่สามารถรับรู้สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวได้จนอาจเกิดอาการสับสนมึนงง ไม่รู้สึกตัวหรืออาจมีอาการเพ้อในบางเวลา เห็นภาพหลอนหรือหูแว่ว หรือใน

บางกรณีบุคคลวิกลจริตอาจมีอาการผิดปกติเกี่ยวกับความทรงจำจนทำให้ไม่สามารถจดจำเหตุการณ์บางอย่างได้นอกจากนี้อาการผิดปกติทางจิตอาจแสดงออกมาในรูปของความผิดปกติทางความคิด ซึ่งอาจแสดงออกโดยการเชื่อในเรื่องหนึ่งๆ ที่ไม่เป็นความจริง หรือบุคคลดังกล่าวอาจพูดจาไม่รู้เรื่อง จากที่กล่าวมาหากผู้ที่มีอาการบกพร่องทางจิต หรือมีอาการป่วยจิตเวช กระทำความคิดอาญา และเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญา ย่อมก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมามากมาย ไม่ว่าจะเป็นในด้านการสอบสวนเพื่อดำเนินคดี หรือการให้ความคุ้มครองสิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช ซึ่งจะต้องได้รับการดำเนินคดีที่พิเศษแตกต่างจากบุคคลปกติโดยทั่วไป

จากหลักการดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น เป็นกระบวนการที่จะนำผู้ที่กระทำความผิดเข้าสู่กระบวนการพิจารณาเพื่อฟ้องร้องต่อศาลให้มีการลงโทษที่เหมาะสมสำหรับความผิดที่กระทำนั้นและมีหลักการสำคัญที่เป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องหาและผู้เสียหายให้สามารถดำเนินกระบวนการทางคดีได้อย่างเต็มที่ และมีความเป็นธรรมสูงสุด โดยมีองค์กรรัฐเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการเพื่อค้นหาความจริง พิสูจน์ทราบถึงผู้ต้องหาที่กระทำผิด ให้ได้รับโทษตามกฎหมาย และสำคัญที่สุดคือการให้ความคุ้มครองผู้ที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาทุกฝ่ายให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งกระบวนการค้นหาความจริงนั้น ได้ใช้หลักการหรือแนวทางในการค้นหาความจริงตามเนื้อหา ทั้งนี้จากแนวทางการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาตั้งแต่ระดับต้นทางคือในชั้นพนักงานสอบสวน จนถึงการพิจารณาคดีในชั้นศาล แนวทางปฏิบัติต่อผู้กระทำความผิดที่ตกเป็นผู้ต้องหา หรือจำเลยนั้น ต้องถือว่าผู้ถูกกล่าวหา นั้นยังเป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะยังไม่มีคำพิพากษาตัดสินว่ามีความผิดตามกฎหมาย สิ่งสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาคือ สิทธิ การให้ความคุ้มครอง และโอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเสมอภาค เท่าเทียมกัน และต้องได้รับการประกันสิทธิในการต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ เพราะถือได้ว่าผู้ต้องหาเป็นประธานของคดีในระบบกล่าวหา โดยต้องพิจารณาทั้งจากความรับรู้ ความเข้าใจ และรวมถึงความสามารถของตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยเอง⁸¹ หากผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ที่มีอาการทางจิตบกพร่องหรือเป็นผู้ป่วยจิตเวชได้เป็นผู้กระทำความผิดและเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย สิทธิและความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหา ย่อมไม่อาจเทียบเท่าบุคคลธรรมดาทั่วไปได้

ดังนั้นจึงต้องมีบทบัญญัติของกฎหมายที่จะให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นหลักการที่ได้มีการรับรองไว้ตามหลักสากล ในด้านการให้ความคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชน เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอย่างแท้จริงในการดำเนินคดีกับผู้ต้องหา หรือจำเลยที่มีอาการบกพร่องทางจิตหรือเป็นผู้ป่วยจิตเวชนั้น

⁸¹ ณรงค์ ใจหาญ. *หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 2*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: วิญญูชน. 2556. หน้า 78

ในหลายประเทศได้กำหนดหลักเกณฑ์เป็นกรณีพิเศษที่จะให้ความคุ้มครองสิทธิในการดำเนินคดี ซึ่งจากการศึกษาหลักเกณฑ์ของต่างประเทศและได้นำมาเปรียบเทียบกับของประเทศไทยแล้ว พบว่ายังมีหลายประเด็นที่การดำเนินคดีกับผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีความบกพร่องทางจิต หรือมีอาการป่วยจิตเวชของไทยยังมีความบกพร่องอยู่บ้าง ส่งผลให้การคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยจิตเวช ไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างแท้จริง ซึ่งพอจะพิจารณาได้ ดังนี้

1.1 ปัญหากรณีอำนาจในการพิจารณาสั่งให้แพทย์ตรวจพิสูจน์ความเป็นผู้ป่วยจิตเวช ในชั้นพนักงานอัยการ

ปัญหาการกระบวนกรยุติธรรมทางอาญาในชั้นพนักงานอัยการนั้น ผู้ศึกษาได้พบ เจอปัญหาในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินคดีผู้ที่เป็นผู้ป่วยที่มีอาการทางจิต ซึ่งปัญหาจะเกิดใน ระหว่างการพิจารณาสำนวนการสอบสวนของพนักงานอัยการ และผู้ต้องหาที่ควบคุมตัวมานั้นยัง ไม่มีอาการทางจิตในระหว่างการสอบสวน พนักงานสอบสวนก็ได้ดำเนินกระบวนกรสอบสวน เป็นไปตามปกติทั่วไป หากแต่พบว่าผู้ต้องหาเริ่มมีอาการภาวะทางจิตบกพร่อง อันเป็นเหตุให้เชื่อว่า น่าจะมีอาการทางจิต ในระหว่างพิจารณาคำฟ้องของพนักงานอัยการ ซึ่งกฎหมายได้กำหนดให้ พนักงานสอบสวน และศาล เท่านั้นที่จะสามารถใช้ดุลพินิจเบื้องต้นได้ว่า ผู้นั้นมีอาการบกพร่อง ทางจิตหรือไม่ แต่ในระดับชั้นพนักงานอัยการนั้น ยังมิได้กำหนดเรื่องนี้ออกมา ทำให้เกิดปัญหา ในทางปฏิบัติที่พนักงานอัยการไม่มีอำนาจในการสั่งให้แพทย์ตรวจผู้้นว่าเป็นบุคคลที่มีอาการทาง จิต หรือไม่ แล้วเรียกพนักงานแพทย์ผู้้นมาให้ถ้อยคำ ในทางปฏิบัติจึงต้องย้อนสำนวนการ สอบสวนไปให้พนักงานสอบสวนดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ ตามบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญา มาตรา 14 ในการสั่งให้แพทย์ตรวจพิสูจน์อาการทางจิตของผู้ต้องหา ซึ่งทำให้ เกิดความล่าช้าในทางปฏิบัติ อันส่งผลกระทบต่อสิทธิของผู้ต้องหาในการถูกดำเนินคดีด้วยความ รวดเร็ว ตามหลักสากล และตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

ดังนั้น เพื่อให้ผู้ป่วยจิตเวชที่อยู่ในระหว่างการดำเนินคดีในชั้นพนักงานอัยการ ได้รับความคุ้มครองที่เหมาะสม ให้กระบวนกรดำเนินคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็ว เหมาะสม จึง ควรนำหลักเกณฑ์ของประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และของญี่ปุ่นมาใช้ โดยในแต่ละประเทศที่ กล่าวมา มีลักษณะในการกำหนดเป็นกฎเกณฑ์ที่คล้ายคลึงกัน คือ การกำหนดให้โจทก์ จำเลย หรือ พนักงานอัยการ สามารถยื่นคำขอต่อศาลให้มีการส่งตัวผู้ป่วยจิตเวชเข้าตรวจอาการ เพื่อประเมินถึง ความสามารถในการต่อสู้คดีได้ โดยกระบวนกรยุติธรรมของไทยได้กำหนดให้อำนาจเฉพาะ พนักงานสอบสวน และศาลเท่านั้นที่จะใช้สิทธิในการสั่งแพทย์ตรวจวินิจฉัยอาการป่วยจิตเวช

1.2 ปัญหาการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยจิตเวชในกรณีที่พบว่าเป็นผู้ป่วยจิตเวช แต่สามารถต่อสู้คดีได้ โดยพนักงานสอบสวนยังคงดำเนินคดีตามกฎหมายเช่นเดียวกับบุคคลปกติทั่วไป

เนื่องจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ได้บัญญัติไว้ว่า ในกรณีที่พนักงานสอบสวน มีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาเป็นผู้มีอาการบกพร่องทางจิต และสั่งให้แพทย์ทำการตรวจวินิจฉัยความเป็นผู้ป่วยจิตเวช แล้ว และเจ้าพนักงานแพทย์ได้ตรวจวินิจฉัย ลงความเห็น ว่าผู้ต้องหาเป็นผู้มีอาการทางจิตบกพร่อง หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวช แต่หากพนักงานสอบสวนพบว่าผู้ต้องหายังเป็นผู้ที่สามารถรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้ดี เข้าใจถึงกระบวนการดำเนินคดี และมีความสามารถเพียงพอที่จะต่อสู้คดีได้ พนักงานสอบสวนก็สามารถใช้ดุลพินิจในการดำเนินคดีต่อไปได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ปัญหาที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัตินั้น พบว่า อำนาจที่จะดำเนินการส่งผู้ที่มีอาการทางจิตไปให้แพทย์ตรวจวินิจฉัยนั้น เป็นอำนาจที่เกิดจากดุลพินิจของพนักงานสอบสวนตามลำพัง โดยทั่วไปพนักงานสอบสวนจะมองในประเด็นเฉพาะความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาเป็นสำคัญ ซึ่งอาจทำให้ผู้ต้องหาไม่ได้รับการคุ้มครอง ทั้งอาการความบกพร่องทางจิตหรืออาการป่วยจิตเวชไม่ได้แสดงอาการอยู่ตลอดเวลา หรือเป็นการแสดงอาการอย่างถาวร ซึ่งจะเป็นในลักษณะมีอาการในบางช่วงเวลา และพนักงานสอบสวนก็มิได้มีความรู้ในเรื่องอาการทางด้านจิตเวช เหมือนกับพนักงานแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการประเมินตรวจวินิจฉัยอาการ ที่จะพิจารณาได้ว่าบุคคลนั้นมีความบกพร่องทางจิต และมีความสามารถในการต่อสู้คดีได้เพียงใด อาการความผิดปกติทางจิตก็มิได้แสดงให้ปรากฏชัดแจ้งที่พนักงานสอบสวนจะใช้ดุลพินิจในการงดการสอบสวน หรือดำเนินคดีต่อไป ซึ่งจะทำให้ผู้ต้องหาไม่ได้รับการคุ้มครอง และไม่ได้รับความเป็นธรรมอย่างแท้จริง

ซึ่งในกฎหมายของต่างประเทศที่ได้ทำการศึกษาพบว่า กรณีดังกล่าว หากพบว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอาการบกพร่องทางจิต หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวช โดยหลักจะยื่นเรื่องต่อศาลเพื่อพิจารณาโดยมีทนายความ ผู้แทนในการดำเนินคดี หรือผู้อื่นใดที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ต้องหา เพื่อขอให้ศาลได้พิจารณาถึงความบกพร่องทางจิต และความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลย เพื่อให้ได้รับความคุ้มครอง และสามารถใช้สิทธิในการดำเนินคดีได้อย่างเต็มที่

2. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษากระบวนการยุติธรรมทางอาญาในการดำเนินคดีกับผู้ป่วยจิตเวชตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 จะพบว่ายังมีความบกพร่องในแนวทางการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีอาการป่วยทางจิต หรือเป็นผู้ป่วยจิตเวช ในระหว่างการดำเนินคดีได้อย่างเหมาะสม ผู้ศึกษาจึงเห็นสมควรเสนอแนะให้มีการแก้ไข ดังนี้

2.1 การแก้ไขบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ในการให้อำนาจพนักงานอัยการสั่งให้แพทย์ตรวจพิสูจน์อาการป่วยจิตเวช

เพื่อให้เป็นการแก้ปัญหาดังกล่าวเกี่ยวกับอำนาจพนักงานอัยการในการสั่งตรวจผู้ป่วยที่มีอาการทางจิต ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ซึ่งได้ให้อำนาจแก่เพียงพนักงานสอบสวนและศาลเท่านั้น ในการส่งตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยที่วิกลจริตและต่อสู้อคดีไม่ได้ไปบำบัดรักษาที่โรงพยาบาลโรคจิต ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ได้รับการคุ้มครองในชั้นของพนักงานอัยการทั้งที่เป็นขั้นตอนของการสอบสวนและฟ้องร้องคดี เช่นเดียวกัน จึงเห็นควรเสนอให้มีการแก้กฎหมายโดยจากเดิม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

“มาตรา 14 ระหว่างทำการสอบสวน ใด่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้อคดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้้นั้นเสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้้นั้นมาให้ถ้อยคำหรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้อคดีได้ ให้งดการสอบสวน ใด่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้อคดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้้นั้นไปยังโรงพยาบาลโรคจิตหรือมอบให้แก่ผู้อนุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัดหรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร

กรณีที่ศาลงดการ ใด่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาดังบัญญัติไว้ในวันแรกก่อน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้”

โดยให้มีการแก้ไขข้อความตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ให้ใช้ข้อความดังนี้

“มาตรา 14 ระหว่างทำการสอบสวน พิจารณาคำฟ้อง ใด่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้อคดีได้ ให้พนักงาน

สอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาลแล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้ นั้นเสร็จแล้วให้เรียก พนักงานแพทย์ผู้ นั้นมาให้ถ้อยคำหรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลย เป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวน พิจารณาคำฟ้อง ใต้สวนมูลฟ้องหรือ พิจารณาไว้จนกว่าผู้ นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้ นั้นไปยัง โรงพยาบาล โรคจิตหรือมอบให้แก่ผู้นุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัดหรือผู้อื่นที่เต็มใจรับ ไปดูแล รักษาก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร

กรณีที่ศาลงดการ ใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาดังบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลจะสั่ง จำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้”

จากที่กล่าวมาหากมีการแก้ไขข้อความตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธี พิจารณาความอาญาแล้ว จะเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้คดีในชั้นพนักงานอัยการด้วย เพื่อให้เกิดความรวดเร็วในการดำเนินคดีกับผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวช

2.2 การเพิ่มเติมบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ในการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยจิตเวช กรณีที่พบว่ามีการป่วยจิตเวชแต่มีความสามารถ เพียงพอในการต่อสู้คดีได้ และพนักงานสอบสวนยังคงดำเนินการสอบสวนสวนตามกฎหมาย เช่นเดียวกับบุคคลปกติทั่วไป

เพื่อให้ความคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวชให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ในส่วนที่ เกี่ยวกับการใช้ดุลพินิจของพนักงานสอบสวน ในเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาที่มีความบกพร่องทางจิต และมีสามารถเพียงพอในการต่อสู้คดีได้นั้น ผู้ศึกษาเห็นควรให้มีการแก้ไขกฎหมายประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 ในส่วนของการให้ความคุ้มครองผู้ต้องหาที่มีความ บกพร่องทางจิตหรือเป็นผู้ป่วยจิตเวสดังกล่าว โดยให้ผู้ต้องหาหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรได้มีส่วน ในการพิจารณาความเป็นผู้ป่วยทางจิตเวชของผู้ต้องหา แทนที่จะให้พนักงานสอบสวนใช้ดุลพินิจ โดยลำพัง โดยควรเพิ่มเติม มาตรา 14/1 ดังนี้

“มาตรา 14/1 เมื่อพนักงานสอบสวนทราบ หรือมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหา มี ความวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ตามมาตรา 14 หรือผู้ต้องหา ญาติ สามิ ภรรยา หรือบุคคล อื่นใดเพื่อประ โยชน์ของผู้ต้องหา ให้ยื่นแสดงหลักฐานเกี่ยวกับความวิกลจริตหรืออาการป่วยทาง จิตดังกล่าว และโดยแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาด้วย และให้พนักงาน สอบสวนทำคำร้องพร้อมความเห็นดังกล่าวไปยังพนักงานอัยการเพื่อพิจารณาส่งตัวผู้ต้องหาไปให้ แพทย์ตรวจถึงความวิกลจริต อาการผิดปกติทางจิต และประเมินถึงความสามารถในการต่อสู้คดี แล้วนำผลการตรวจของแพทย์รวบรวมไว้ในสำนวนการสอบสวน

หากพนักงานสอบสวน หรือพนักงานอัยการมีความเห็นไม่ควรส่งผู้ต้องหาไปให้แพทย์ตรวจวินิจฉัยตามความในวรรคแรก ผู้ต้องหา สามิ ภรรยา ญาติ หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้ต้องหา มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลขอให้ศาลพิจารณาสั่งให้ส่งผู้ต้องหาไปให้แพทย์ตรวจ และให้ประเมินถึงความสามารถของผู้ต้องหาประกอบด้วย”

จากกรณีศึกษามาตรการในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชในระหว่างการดำเนินคดีอาญาของทั้งประเทศไทยและต่างประเทศฉบับนี้ ผู้ศึกษาหวังว่าเนื้อหาของการศึกษาครั้งนี้ว่าอิสรระบับนี้จะทำให้ทุกท่านได้เข้าใจถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้ป่วยจิตเวชและสามารถต่อสู้คดีได้ และทราบถึงรูปแบบและเจตนารมณ์ของกระบวนการดังกล่าวทั้งกระบวนการของประเทศไทยและต่างประเทศ รวมถึงทำให้ทุกท่านได้เห็นถึง ช่องว่างและปัญหาทางกฎหมายของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศไทยที่ยังมีความหละหลวมและมีความไม่แน่นอนอันทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชไม่ได้รับความคุ้มครองเท่าที่บุคคลเหล่านั้นได้รับตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย และผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่ามาตรการทางกฎหมายที่ผู้ศึกษาได้เสนอให้นำมาบังคับใช้ดังที่ได้กล่าวไปในข้อเสนอแนะนั้น จะเป็นมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมที่จะสามารถแก้ไขปัญหของกระบวนการยุติธรรมทางอาญากรณีผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตของประเทศไทยให้มีประสิทธิภาพ มีมาตรฐานที่แน่นอน และสามารถให้ความคุ้มครองแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้ป่วยจิตเวชในการดำเนินคดีอาญาได้อย่างแท้จริง

ซึ่งหากมีการแก้ไขกฎหมายดังกล่าวข้างต้น จะทำให้ผู้ต้องหาที่เป็นผู้ป่วยจิตเวชได้รับความคุ้มครองให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ไม่เสียโอกาสอย่างไม่เป็นธรรมเพื่อประโยชน์ของตนเองในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- บุรุษกร ศิริรัตนบวร. (2559). *การคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยทางจิตในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายมหาชน คณะนิติศาสตร์) มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, กรุงเทพมหานคร.
- ศุภกร สุภาพ. (2558). *การแสดงเจตนาในการทำนิติกรรมของบุคคลวิกลจริต*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายเอกชน, คณะนิติศาสตร์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- สิทธิพันธ์ กิ่งสุขพันธ์. (2559). *มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- ดุสิต วาฬีประโคน. (2545). *บทบาทการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวนในการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาในคดีอาญา* ศีกรณีนิตารวจนครจังหวัดสุพรรณบุรี. (วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- จรงค์ จุฑานนท์. (2543). *การคุ้มครองสิทธิของประชาชนต่อการถูกจับกุมและการตรวจค้นโดยไม่ชอบธรรม*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- ชลลดา จินตเสถียร. (2553). *ข้อยกเว้นการห้ามรับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบตามมาตรา 226/1 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- สุภาสิทธิ รวันชัย. (2547). *กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเปรียบเทียบไทย-ลาว: ขั้นตอนก่อนการพิจารณาของศาล*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- กิตติพงศ์ สระวาสี. (2541). *ผู้ว่าราชการจังหวัดกับการสอบสวนคดีอาญา*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.

- สัจฉิ์ ปัญวัฒนลิขิต. (2540). *การพิจารณาคดีอาญาด้วยความรวดเร็วและเป็นธรรม*.
(วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
กรุงเทพมหานคร.
- รุ่งนภา เอี่ยมศรี. (2558). *สิทธิของผู้ต้องหาเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางกฎหมาย*. (วิทยานิพนธ์ระดับ
ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริติ พนมยงค์). มหาวิทยาลัย
ธุรกิจบัณฑิต, กรุงเทพมหานคร.
- ดวงทอง งามไพบูลย์. (2558). *มาตรการทางกฎหมายเพื่อพิสูจน์ความผิดปกติทางจิตขั้นรุนแรงขณะ
กระทำความผิดอาญา*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะ
นิติศาสตร์).. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร.
- มรกต กลัดเพ็ชร. (2563). *ปัญหาข้อกฎหมายในการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้วิกลจริต
ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14*. (วิทยานิพนธ์นิติศาสตร
มหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์). มหาวิทยาลัยศรีปทุม, กรุงเทพมหานคร.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ม.ป.ป.). *จิตเวชศาสตร์* (ออนไลน์). ค้นคืน
8 กันยายน 2564, จาก <http://www.royin.go.th/dictionary/>
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ม.ป.ป.). *โรคประสาท* (ออนไลน์). ค้นคืน
8 กันยายน 2564, จาก <http://www.royin.go.th/dictionary/>
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ม.ป.ป.). *โรคจิต* (ออนไลน์). ค้นคืน 8 กันยายน
2564, จาก <http://www.royin.go.th/dictionary/>
- สมาคมสายใยครอบครัว. *ความรู้เรื่องโรคจิตเวชและการรักษา*. (ออนไลน์). ค้นคืน 8 กันยายน 2564
จาก <http://www.thaifamily-Link.net/web/node/29>
- พบแพทย์. (ม.ป.ป.). *โรคจิต*. (ออนไลน์). ค้นคืน 8 กันยายน 2564 จาก: <https://www.pobpad.com/%E0%B9%82%E0%B8%A3%E0%B8%84%E0%B8%88%E0%B8%B4%E0%B8%95>.
- คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล. (ม.ป.ป.). *โรคจิตเภทโดยละเอียด*.
(ออนไลน์). ค้นคืน 8 กันยายน 2564 <https://med.mahidol.ac.th/ramamental/generalknowledge/general/09042014-0855>
- โรงพยาบาลธนบุรี. (ม.ป.ป.). *ภาวะสมองเสื่อม*. (ออนไลน์). ค้นคืน 8 กันยายน 2564 จาก: https://www.thonburihospital.com/%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%A7%E0%B8%B0%E0%B8%AA%E0%B8%A1%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B9%80%E0%B8%AA%E0%B8%B7%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%A1_.html.

- สำนักกฎหมาย Woody Law. (ม.ป.ป.). *ทฤษฎีการจัดรูปแบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา*.
(ออนไลน์). ค้นคืน 9 กันยายน 2564 จาก <https://sites.google.com/view/chalermwut/crime-control-and-due-process/>
- กลุ่มพัฒนาวิชาการ ส่วนนิติจิตเวช. (2559). *รายงานวิจัยเรื่อง ผลของโปรแกรมกลุ่มเตรียมความพร้อมในการต่อสู้คดีต่อความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ป่วยจิตเวช*.
- ศาลฎีกา. (ม.ป.ป.). *ระบบสืบค้นคำพิพากษา คำสั่งคำร้องและคำวินิจฉัยศาลฎีกา. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2594/2542*. (ออนไลน์). ค้นคืน 12 กันยายน 2564 จาก: <https://deka.in.th/view-14237.html>.
- ศาลฎีกา. (ม.ป.ป.) (2564) *ระบบสืบค้นคำพิพากษา คำสั่งคำร้องและคำวินิจฉัยศาลฎีกา. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1816/2541*. (ออนไลน์). ค้นคืน 12 กันยายน 2564 จาก: <https://deka.in.th/view-12575.html>.
- ศาลฎีกา. (ม.ป.ป.). *ระบบสืบค้นคำพิพากษา คำสั่งคำร้องและคำวินิจฉัยศาลฎีกา. คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 928/2499*. (ออนไลน์). ค้นคืน 12 กันยายน 2564 จาก: <https://deka.in.th/view-44384.html>.
- ทศพร มุรธาพันธ์. *ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ (Common Law)*. [ออนไลน์]. ค้นคืน 12 กันยายน 2564. จาก. https://www.baanjomyut.com/library/global_community/05_2_4.html.
- สำนักงานแรงงานในประเทศญี่ปุ่น. *ระบบกฎหมาย*. [ออนไลน์]. ค้นคืน 13 กันยายน 2564 จาก. <https://japan.mol.go.th/info/legal-system>.

3. หนังสือ

- กิตติพงษ์ กิตติยรักษ์. (2543). *กระบวนการยุติธรรมบนเส้นทางของการเปลี่ยนแปลง*.
กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน.
- คณิต ฅ นคร. (2553). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน.
- โสภณ รัตนากร. (2553). *พยาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร : นิติบรรณาการ.
- วรพจน์ วิสสุตพิชญ์. (2538). *สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน.
- หยุด แสงอุทัย. (2553). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2555). *หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์*.
(พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน

- กุลพล พลวัน. (2538). *พัฒนาการแห่งสิทธิมนุษยชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน.
- สุรศักดิ์ สิขสิทธิ์วัฒนกุล และ กษมา เดชรักษา. (2547). *รายงานการวิจัย เรื่อง กฎหมายด้านการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในกระบวนการยุติธรรมที่ไม่สอดคล้องกับหลักสิทธิขั้นพื้นฐานและพันธกรณีระหว่างประเทศรวมทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*.
กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2551). *คำอธิบายหลักกฎหมายวิธีพิจารณา*. (พิมพ์ครั้งที่ 6).
กรุงเทพมหานคร : จีรัชการพิมพ์.
- คะนิง ภาไชย. (2543). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร :
โครงการตำราและเอกสารการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2551). *คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1 บทบัญญัติทั่วไป*. (พิมพ์ครั้งที่ 10).
กรุงเทพมหานคร : พลสยามพริ้นติ้ง.
- รณชัย คงสกนธ์. (2553). *นิติจิตเวช จิตเวชศาสตร์ รามาธิบดี*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทปิยอนด์
เอ็นเทอร์ไพรซ์.
- สหัส สิงหวิริยะ. (2551). *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขเพิ่มเติม
(ฉบับที่ 29)*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : นิติบรรณการ.
- มานิตย์ ศรีสุรภานนท์ และจาตุรงค์ กันชัย. (2542). *นิติบุคคลผู้ป่วยจิตศาสตร์” ในตำราบุคคลผู้ป่วย
จิตศาสตร์*. โครงการตำรา คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่:
โรงพิมพ์แสงศิลป์. และประทีภย์ ลิขิตเสอสรวง. *นิติบุคคลผู้ป่วยทางจิตศาสตร์.
วารสารสมาคมทางจิตแพทย์แห่งประเทศไทย*

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	ร้อยตำรวจโท จิรศักดิ์ เจ๊กนอก
วัน เดือน ปีเกิด	18 กรกฎาคม 2522
สถานที่เกิด	อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรีนิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ปี 2559
สถานที่ทำงาน	สถานีตำรวจภูธรกุสุมาลย์ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร
ตำแหน่ง	รองสารวัตรป้องกันปราบปราม

